J. VAN VONDELS

BATAVISCHE GEBROEDERS,

MET EENE INLEIDING EN AANTEEKENINGEN VOORZIEN

DOOR

Dr. EELCO VERWIJS,
Archivaris-Bibliothecaris van Friesland en Schoolopziener.

LEEUWARDEN,
HUGO SURINGAR.
1867.

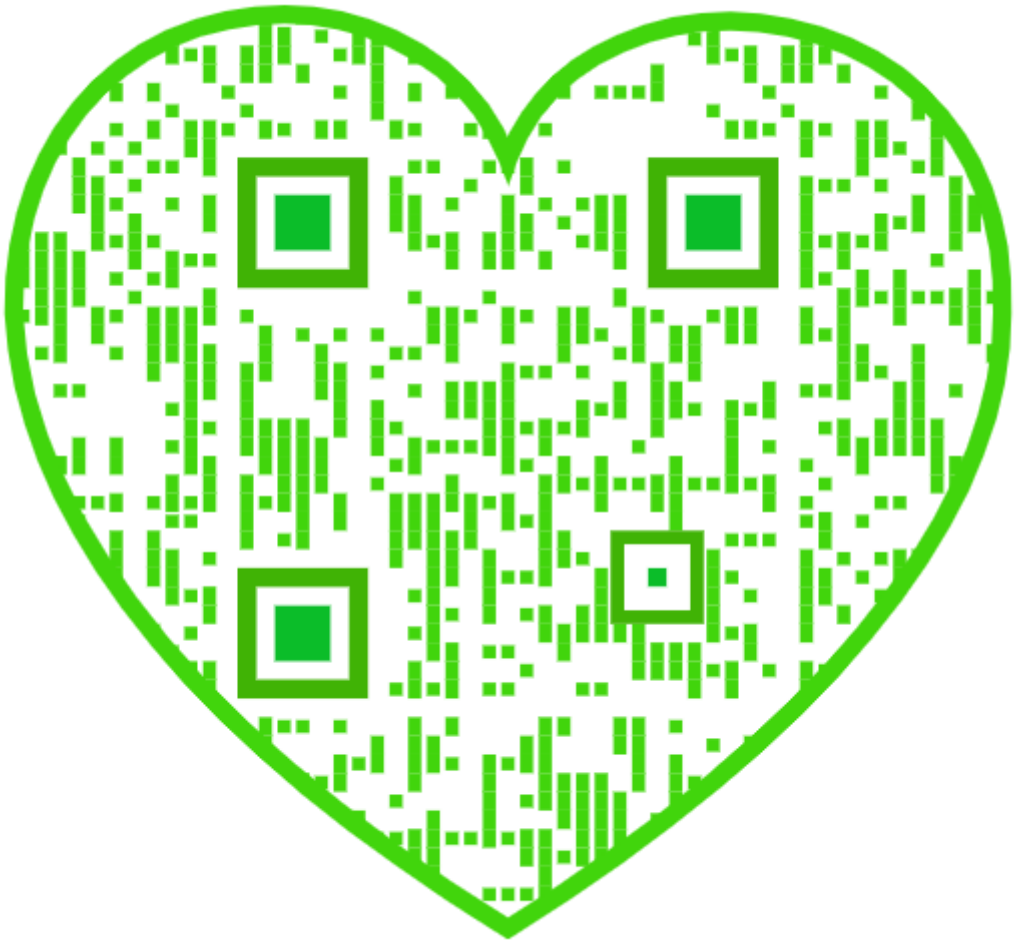

IN FERRUM PRO LIBERTATE RUEBANT.

VERGILIUS.

Snelpersdrukkerij van G. T. N. Suringar te Leeuwarden.

INLEIDING.

Indien de tijt my gunt, naer 's Mantuaners wetten,
Den krijghshelt Bato met opklinckende trompetten
In top te voeren, naer den eisch van 't vrye lant,
Door twalef boecken heen, tot daer de vredebant
Gesloten wort; men zal de boschnon hooren melden,
Voorspellen op een ry de vaders en de helden
Der volgende eeuwen, die alom met raet en daet
Zich queeten in gevaer, tot nootweer voor den staet,
De Graven, Boelensens, de Bickers, en de Hoofden,
Zoo trou in 't leveren, gelijckze 't trou beloofden.
Men zal ons wapenkroon, den keizerlijcken hoedt,
Verworven door het gout des ridderstams, uw bloet,
Zien, met een' rijcker glans van gloeiende robijnen
En gout, den Ystroom en den Aemstel overschijnen,
Op d'aenwinst van de stadt, die, levender gezielt,
Van Burgery, gelijck een korf vol byen krielt.
Men zaegh U Aemstels stadt uitleggen, en omtrecken
Met steene muren, haer een kleene weerelt decken
Met witte vleugelen van zeildoeck uit der zee
Gewaeit van alle vier de winden op ons ree.
Men zaegh op uwe stem zoo veel verstroide steenen,
Van ongelijcken vorm, zich sluiten en vereenen;
Het raethuis, magazijn, scheepstimmerwerf, en vloot
Herboren, gestoffeert met voorraet tegens noot.
Men zou zeehelden zien, op vergelege vaerten,
Aen graetboogh noch kompas gebonden, noch aen kaerten,
Hier 't zuiden aendoen; daer vorst Maurits in Brezijl
De leeusvaen planten, en een' burgerlijcken stijl
Invoeren op de kust, daer andre starren schijnen,

De menscheneeter dwaelt in wouden en woestijnen.
Men zou Virgilius zien opgaen in zijn' tolck,
Gelijck de goude zon, schakeerende eene wolck,
Den schoonen regenboogh doorschildert in het leven:
Hoewel ick schroom naer d'eer des Mantuaens te streven
Met wasse pennen, en om laegh, beneên zijn' faem
Blijf drijven, om geen zee te noemen naar mijn' naem.[1])

Deze woorden richtte de rusteloos arbeidzame grijsaard bij de opdracht van zijn berijmden Vergilius in een gedicht, »Parnasloof" getiteld, tot den Burgermeester en Raad van Amsterdam, Cornelis de Graeff, Vrijheer van Zuidtpolsbroeck. Op drie en zeventig jarigen leeftijd koesterde dus de steeds wakkere man nog het voornemen, op het voetspoor van den Romeinschen dichter, een heldendicht in twaalf zangen aan te vangen, waarvan hij in het breede eenige hoofdtrekken opgeeft. Het zou gewijd zijn aan den vermeenden stamvader der Batavieren, en tevens tot voertuig dienen om den roem van zijn geliefd Amsterdam te verheerlijken. Misschien was de vertaling van zijn Romeinsch voorbeeld, dat hij zoo hoogelijk vereerde,[2]) aangevangen om hem te meer te bezielen voor het bewerken van zijn vaderlandsch Epos; misschien ook onder de bewerking het denkbeeld bij hem tot rijpheid gekomen. Van dit plan wordt evenwel nergens meer gewaagd, en ook zijne tijdgenooten en vrienden hebben er ons niets over medegedeeld. Wellicht bleef het bij het verzamelen van eenige bouwstoffen, werd Tacitus met ijver geraadpleegd en het gulden boeksken over de zeden der Germanen meermalen ter hand genomen.

Twee jaren intusschen na de uitgave van zijnen »Virgilius" verscheen zijn treurspel der »Batavische Gebroeders," eene ruiling, waarover wij ons misschien niet te beklagen hebben. Ware de »Bato" voltooid, we zouden

1) Vondels *Werken*, VIII, 133.
2) Zie de *Aenleidinge*, bl. 110.

ongetwijfeld tal van keurige verzen uit 's dichters pen hebben ontvangen; doch het geheele gedicht zoude allicht eene navolging »naer 's Mantuaners wetten" niet alleen geweest zijn, maar ook de geheele conceptie op de leest der Aeneïs geschoeid zijn geworden. Vergilius was voor Vondel eene autoriteit, aan welke hij zich te zeer zoude gebonden hebben. Een deel zijner oorspronkelijkheid zoude licht in dat werk te loor zijn gegaan. Bij het geheel in eigen brein opgekomen treurspel bewerkte hij wel een soortgelijke stof, eene gebeurtenis op denzelfden grond, onder hetzelfde volk voorgevallen, vlocht wellicht hier en daar een brokstuk van den Bato in, even als hij dit met zijn aangevangen maar niet voleindigden Konstantijn deed; [1]) maar bewoog zich overigens geheel vrij. Van Lennep [2]) rangschikt de Gebroeders »onder de beste van Vondels dramatische gewrochten," en niet ten onrechte. »Gaan wij de roerselen van het treurspel meer in byzonderheden na, wy vinden daarin de verschillende gemoedsbewegingen op 't levendigst voorgesteld: aan de zijde der lijdende party, angst, verzet, kommer, die tot wanhoop stijgt; onrust, haat, woede, kinder- en broederliefde, trots, hooghartige minachting van den dood; — aan de zijde des geweldenaars list, veinzery, loosheid, zelfzucht, wreedheid, enz." Ook Vondels smaakvolle commentator erkent gebreken, »vooral wat de voorstelling van tijd en plaats betreft," doch vergeet die »om de heerlijke schildering der hartstochten, om den rijkdom der poëzy en om de frischheid der diktie." Onze »tegenwoordige theoriën" van kunst mogen andere zijn, de »stijve alexandrijn" ons niet meer bevredigen, wij kunnen toch niet het ongunstig oordeel onderschrijven van den Bibliophaag in den Ned. Spectator, [3]) dat »het dramatische element het juist niet [is],

1) Zie Brandts *Leven van Vondel* (N. Klass. IV.) 46—51.

2) Vondels *Werken*, IX, 724.

3) Jaarg. 1867, bl. 28.

waarop onze Amsterdammer zwaan het gemakkelijkst drijft of zich het schitterendst vertoont." [1])

Ook als prozaschrijver mag Vondel met eere genoemd worden, en ten einde hem als zoodanig te leeren kennen, en tevens zijne theorien omtrent het beoefenen der poëzie, is de Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste hier bij gevoegd. Het jaar 1650, toen Vondel zijne winkelnering van kant had gedaan, in de hoop zijne verdere jaren in kalme rust door te brengen, was mede voor den dichter een jaar van rust. [2]) Geene werken van langeren adem zagen het licht, doch als inleiding voor eene nieuwe uitgave zijner verspreide gedichten, welke bij den boekverkooper J. Hartgers te Amsterdam verscheen, schreef hij de Aenleidinge, waarin menige behartigingswaardige wenk, ook voor een jong dichtergeslacht van den tegenwoordigen tijd is neergelegd.

't Was den braven man een genot »heusch te handelen" met jonge aankomende dichters, wier geest hij »nooit zocht uit te blusschen: maar in 't tegendeel den lust en yver der leerzame vernuften bet t' ontsteeken."

V.

1) Wij behoeven wel niet te zeggen, dat wij het in zooverre met den schrijver eens zijn, dat wij Vondel als lyrisch dichter boven den dramaticus stellen.

2) Vondels *Werken*, VI. 43.

ERRATUM :

De cijfer-aanwijzing ter zijde van vers 310—390 en 415—625 behoort telkens een vers later te staan.

DEN EDELEN EN GROOTACHTBAEREN HEERE

SIMON VAN HOOREN,

Raet in de Staeten van Hollant en Westvrieslant, Gezant aen den koning van Groot Brittanje, Burgermeester en Raet t'Amsterdam.

De Romainsche ridder Cornelis [1]) Tacitus, het orakel der Latijnsche Historischrijveren, getuight hoe d'oude Duitschen of Germannen [2]), onkundigh in letterkunste en geleertheit, tot hunne gedachtenis en kronijcken, alleen gebruickten een zeker slagh van overoude gezangen, eene oirzaeck dat wy van dien lantaert en zijne zeden en lantsgelegenheit in veele zaecken onkundigh zouden blijven, ten waere hy door zijne staetwijze [3]) pen ons die leerachtigh en krachtigh hadde ontvouwen; en met eenen den oirsprong der Batavieren, by de Romainen befaemt, sedert dit vrye volck, in bontgenootschap met Julius Cezar tradt, tot dat het, gedurende Neroos heerschappye, in zijn recht en vryheit jammerlijck verdruckt, onder Galba tegens die

---

1) *Cornelis* in plaats van den Lat. vorm *Cornelius*. Van Lennep merkt terecht aan dat V. in zijn purisme verre van consequent was; waarom dan niet van *Cornelis de Zwijger* gesproken? *Civilis* werd evenzoo *Burgerhart;* doch ongelukkig kwam voor het Lat. *Claudius* geen Ned., maar het Grieksche *Νικολάος* (volksoverwinnaar) in de plaats. Zie *Vondel*, IX. 657 en 58.

2) *German*, door V. denkelijk in den zin van *Speerman*, van het Od. *gêr*, werpspies, opgevat, of als (strijd)GIERig man, bij Kil.: qui avet viro congredi. De talrijke afleidingen op te sommen is overtollig; slechts worde genoemd die van het Kelt. *garmwyn*, schreeuwer, wegens het onstuimige wapengeweld, waardoor ze den vijand schrik inboezemden. Hoe gepast de afleiding moge zijn, wij verkiezen die van Holtzmann, die meent dat de naam door de Romeinen aan de Duitsche volken werd gegeven. Het volksgeloof wilde dat van de Gallen aan het Romeinsche volk de ondergang dreigde; doch Gallie was tijdens Caesar reeds onschadelijk. Toen zag men de wilde stammen uit Duitschland van over Rijn voor het eerst, die geschikt genoeg waren schrik te verbreiden. Van *hen* zou de ondergang komen; zij waren de *Germani Galli*, de *echte* Galliers. Verg. Grimm, *Gesch. d. deutsch. Spr.* 785—89; Holtzmann, *Kelten und Germanen*, 42—47.

3) *Staetwijs*, in staats-wetenschappen geoefend.

meineedige verbontschenders de wapens aenvaerde [1]), en, na een bloedigh oorlogh [2]), heerlijck uitgevoert, en het sluiten van een eeuwigh vrêverbont, die vrywilligh nederleide. Toen ick den opstant tegens de Romainen, en de doorluchtige daeden der Batavieren in de kunstige printen van Tempeest [3]) bespiegelde, en, onder andere afbeeldingen, den Romainschen stadthouder op den stoel zagh zitten, daer Julius Paulus in zijn bloet geverft lagh, en Nikolaes Burgerhart [4]) geketent naer Rome gevoert wiert; en mijn lust vast verlangde dat die historien, door last der Burgermeesteren treflijck geschildert, de galery van ons Kapitool, op eene ry, moghten bekleeden [5]); ontvonckte my een yver om levendigh te ververschen den treurhandel [6]) der Gebroederen, onder de schaduwe des Heeren van HOOREN, niet onkundigh in oude en jonge historien, en wien, gelijck een medelidt onder de Raeden der hooghedele en grootmogende Heeren Staeten van Hollant en Westvrieslant, de wacht der vryheit bevolen wert; betrouwende dat den heere Burgermeester niet mishaegen zal de manhaftigheit der oude Batavieren, en onze eige lantszaecken, den nakomelingen ter eere, ten tooneele te zien voeren, terwijl ick blijve,

Edele en grootachtbaere Heer,

Uwe edele grootachtbaerheits
ootmoedige dienaer
J. V. VONDEL.

---

1) *Aenvaerden*, van *wapenen* gebezigd, voor *opvatten*. Zoo ook *N. H.* 353: „De geenen die .... willigh de wapen *aanveyrdt* hadden." Zie *Ned. Wdb.* I. 420.

2) *Oorlogh*, onz. gebezigd. Zie *N. Klass.* II. 49, 3.

3) *Tempeest* of Tempesta, een Florentijnsch schilder en graveur, die zich vooral door het in koper graveeren van veldslagen een naam maakte en in 1630 overleed.

4) Terwijl Burgerhart vertaald is, schijnt V. zich niet aan het verhollandizeeren van Julius Paulus te hebben durven wagen. De door V. gegevene vertaling van *Civilis* (burgerlijk, tot den burger behoorende) is tevens geheel verkeerd. Zie over Civilis' namen *Nal. op Wagenaar*, I. 36—40.

5) Over het versieren der zaal op het Stadhuis met historieschilderijen zie men *Vondel*, VI. 612—17, VIII. 88, 89; Wagenaar *Beschr. v. Amsterd.* VII. 52 vlgg.

6) *Treurhandel*, treurspel.

INHOUDT

UIT HET VIERDE BOECK VAN CORNELIS TACITUS HISTORIEN [1]).

Julius Paulus, en Nikolaes Burgerhart, uit koningklijcken stamme, overtroffen verre alle anderen. Fonteius Capito benam Julius, onder valschen schijn van misdaedigh aen rebellye, het leven, en zont Burgerhart geketent naer Nero.

PERSONAEDJEN.

JULIUS PAULUS,
NIKOLAES BURGERHART, } Vorsten der Batavieren.

HELDEWIJN [2]), Zuster van Julius en Burgerhart.

REY VAN BATAVISCHE VROUWEN.

FRONTO, Presheer [3]) der Romainen.

KRIJGHSRAET.

FONTEIUS CAPITO, Neroos stadthouder in Nederduitschlant.

WALBURGH [4]), Moeder van Julius en Burgerhart.

Het tooneel is in Outleger [5]). Het treurspel begint met den op- en endigt met den ondergang der zonne.

---

1) Cap. XIII.

2) *Heldewijn*, van het Od. *hildi*, waarschijnlijk strijd, en *vin*, vriend, is een mannennaam; *Hildisvint* daarentegen vrouwelijk. Doch we laten het geven van den naam geheel op rekening van den dichter. Zie over den naam: Forstemann, *D. Namenb.* I. 662, 680, 682, 1315.

3) *Presheer*, hoofdman belast met het pressen van troepen.

4) *Walburgh*, Od. *Valdburga*, burchtbeheerscheres. Zie Forstemann, t. a. p. I. 293, 1235.

5) *Outleger*, Castra Vetera, op de plaats waar thans Xanten ligt.

HET EERSTE BEDRYF.

JULIUS. BURGERHART.

JULIUS.

Heer broeder Burgerhart, wy rijzen met den morgen.

BURGERHART.

Heer broeder Julius, genoot van mijne zorgen,
Een onverwacht geluck beslechte alle ongelijck,
Tot heil des Bataviers, gedruckt van 't Roomsche rijck,
In Neroos eeu [1]). Waer zal de hulck [2]) des staets belanden?
Hier is [het leghtme al op de leên] een storm voorhanden.
Sta vast, en zet u schrap aen mijne rechte zy.
Het gelt nu een van beide, of teffens u en my.
Maer laet ons omzien, 'k vrees oock 't ruisschen van de bladers.
Geen huis, geen zael is vry van Hofspiên en verraders,
Die melden 't huisgeheim, ten zy men hen vernoegh',

1) *Eeu*, eenvoudig voor *tijd*.

2) *Hulck*, een bij onze voorouders gebruikelijk vaartuig, „waarvan de gedaante nog voorkomt op het oude Amst. wapen." Van Lennep, *Zeemans Woordenb.* 87. Zie de afbeelding van zoodanig schip in Hofdijks *Voorgesl.* III. 50.

Uit schrick voor winck [1]) of woort, zoo 't iemant overdroegh [2]).
Men magh veel dencken, maer moet ommeziende spreecken.
Elck dient in d'aerde nu den vinger eerst te steecken,
Te riecken in wat lant en lucht hy sta of niet [3]).
Fonteius Capito bekleet hier 't hooftgebiet,
Als stedehouder, in Outleger. zijn Romainen
Verdrucken dagelijx de grooten en de kleinen.
't Vijfjarigh wijs gebiet is overlang voorby
Gegleden [4]). Heiligh noch onheiligh gaet niet vry [5]).
Dat tuigen [6]) ons de brant van huizen, hoven, kercken,
Zoo veel gebouwen en doorluchte [7]) wonderwercken,
Te Rome in assche en puin begraven met een' slagh,
Waerin die stokebrant out Troje zincken zagh [8]).
Dat tuight de moort des raets, van gade, zuster, broeder,
En zelf de moederslaght [9]) van Agrippijn, zijn moeder,
Die haeren zoon, in 't eerst zoo overwaert en lief,
Door manslaght en vergift in top van 't rijck verhief.
Het moorden duurt te Rome, en opent d'edelste ader [10]).

---

1) *Winck*, wenk, aanduiding.

2) *Overdraghen*, oververtellen, overbrengen.

3) Een nog bekend spreekwoord aan het leven van zwervende volksstammen ontleend: „Steek den vinger in de aarde en riek in wat land gij zijt." Zie Tuinman, *Spreekw.* I. 158; Harrebomée, *Spreekwb.* I. 6.

4) Vibius Avitus had 5 jaren lang het gebied over de gewesten van den Nederrijn.

5) V. gebruikt hier een dubbele ontkenning. Verg. *N. Klass.* IV. 55, 6.

6) *Tuigen* wordt meerv. bij *brant* geplaatst, vermoedelijk wijl de dichter door al de volgende woorden in de war werd gebracht.

7) *Doorlucht*, doorluchtig. Over de al- of niet- afkapping van den uitgang *ig* bij onze oude dichters, kan men des verkiezende het geschrijf en gewrijf zien in de *Taalgids*, IV. 231; VI. 122, 265; VIII. 1; Dr. van Vlotens *Levensbode*, II. 41.

8) Het is bekend dat Nero, om zich den brand van Troje te kunnen voorstellen, Rome in de asch liet leggen. Zie Suet. *Nero*, 38.

9) *Moederslaght*, even als in vs. 28 *manslaght*, voor het meer gebruikelijke *moederslagh*, *manslagh*, (matricidium, homicidium). Zoo komt *manslaght* ook voor bij Hooft, *H. d. G.*: „op dat hy eenen man bestelde die de *manslaght* aannam om te doen." Mr. van Lennep beweert, doch wij meenen ten onrechte, dat de oude vorm zuiverder is, daar *manslag*, naar zijn aart beteekenen moet: „de slag, door een man gegeven," even als *donderslag* beteekent: „een slag van den donder."

10) Dit doelt op Seneca's dood, die, gelijk bekend is, zich in een bad de aderen liet openen, toen hij door Nero, zijnen vroegeren leerling, ter dood was verwezen.

De deught vint heul [1]) noch troost, de wees ontbeert haer' vader,
De weduw haeren man. geen weeklaght krijght gehoor.
De Vierschaer zit verstomt, en zonder tong en oor.
Men ziet ter kercke danck noch offerhande ontbreecken,
Zoo dick [2]) de hartaêr van een' heer wort afgesteecken;
Gelijck of 't Godendom, op 't gansche rijck gestoort [3]),
Niet waer te zoenen dan door bloet en vadermoort.
De bloetvrient magh zijn bloet beklagen nog beschreien.
Men hoeft [4]) den dwinglant in zijn boosheit nog te vleien.
Zoo valt de wolf door bloet in 't goet en wettigh erf [5]).
Zoo dreight het hooftgebiet der weerelt met bederf [6])
Des volx op deze rots van dwinglandy te stranden.
Waertoe vervalt de staet der overheerde landen
Des Rijnstrooms, onderdruckt van Cezars krijghsbanier!
Het heldeneilant van den vrijen Batavier,
Een volck, uit Batoos bloet, en Duitschen stam gesproten,
In Cezars eedt gekent voor vrienden, bontgenooten,
En medebroederen, wordt jammerlijck verdruckt,
Geschoren, en geschat, getreên, geprest, gepluckt.
Ga heene, dien den vorst, een heele ry van jaren;
Zoo wort de deught beloont. schelt Rome ons noch barbaren,
Dat dus barbarisch [7]) lacht in 's onderdruckten leet,
En onverzaet zich mest met 's vroomen [8]) bloet en zweet?
Romainen, snooder dan gedroght van rave en gieren,
Elckandere onderling met riemen vleesch en spieren
Afrucken, villen, en verslinden, zonder maet.
Zoo stapt de keizer voor [9]), en naer dit ongelaet[10])

---

1) *Heul*, toeverlaat, toevlucht, van den stam *helen*, *hal*, *geholen*, met verzachting van de *o* in *eu*. Met iemand *heulen* is *coire in unum*, en niet onwaarschijnlijk de gissing van ten Kate, *Aenleiding*, II. 211, dat beide woorden ontleend zijn „van de gewoonlijke holen der Oud-Duitschen onder de aerde, waer in de verlegene te zamen liepen en zig lot-gemeen maekten."

2) *Dick*, dikwijls.

3) *Gestoort*, verstoord. Zie *N. Klass.* II. 51, 12.

4) *Hoeven*, moeten, verplicht zijn, thans alleen met de ontkenning gebruikt.

5) Geestig merkt Mr. van Lennep op, dat deze laatste verzen wel wat heel *volbloedig* zijn.

6) *Bederf*, verderf, ondergang.

7) *Barbarisch*, thans geheel verdrongen door den vorm *barbaarsch*.

8) *Vroom*, dapper. Zie *N. Klass.* II. 5, 6.

9) *Voorstappen*, voorgaan.

10) *Ongelaet*, woest gelaat, waaruit de boosheid der ziel blijkt. *On* heeft hier den zin van *wan*.

Des meesters weet de knecht oock zijn gelaet te schicken,
Om, veiligh in zijn ampt, te schroomen noch te schricken [1]).
Fonteius houdt vooraen het spoor van Tigellijn [2]):
Want geil en gierigh schent hy d'oevers langs den Rijn
Van wederzijde, een plaegh voor ouden en voor jongen.
Wat vrou zit ongeschent [3])? wat knaep magh ongedwongen
Ten hove streven [4]), als een slaghpen [5]) aen de wacht
Van Cezar, of hy wort, als een Barbaer, misacht [6])?
Men prest den ouden, lang aen 't afgaen en verwelcken,
Om glimpigh [7]) d'uiers van den rijcken man te melcken,
En met de melck het bloet dien hoogen ouderdom
Te tappen van het hart. Batavie zit stom
Voor 's lants geweldenaer, nu weder aen het pressen
Van out en jongk. zoo treên wy barevoets [8]) op messen.
'k Verwacht de jongkheit van ons eilant met den dagh [9])
Hier langs gevoert, en al wat wapens voeren magh,
Of niet kan voeren, om zijne afgeleefde dagen,
Hier in Outleger met afgrijselijcke slagen
Getout [10]), en voortgeprest, om mede t' scheep te gaen.
Wie durft dit stuiten, of met reden tegenstaen?
't Is wijsheit op zijn tijt te spreecken, of te duicken [11]).

---

1) *Schricken*, terugdeinzen.

2) *Tigellijn*, een der beruchtste gunstelingen van Nero. Zie Tac. *Hist.* I. 72; *Ann.* XV. 61; Suet. *Otho*, 2.

3) *Ongeschent. Schenden*, als afgeleid van *schande*, was vroeger te recht zwak.

4) *Streven*, gaan. Zie *N. Klass.* passim.

5) *Slaghpen*, overdrachtelijk voor *voornaamste steun.*

6) *Misachten*, verachten, hoonen.

7) *Glimpigh*, onder een schoonen schijn.

8) *Barevoets*, zoo ook bij Kil. *baer-voets.* Het adj. is *baar*, blijkens de comp. *baarlijk*, *baarschuldig.*

9) *Met den dagh*, elken dag. De constructie: „'k Verwacht de jonkheit gevoert" is een Latijnsche.

10) *Touwen*, looien, Kil. *gaerwen*, coria perficere. Zie Dr. de Jager, *Arch.* II. 275. Overdrachtelijk wordt gezegd, *iemands huid touwen*, als de looier het leer doet. Zoo *Hippolitus*, IV, 1:

Met dwersse slagen *tout* hy reis aan reis den rugh.

Zie vooral Huydec. *Pr.* I. 282—86.

11) *Duicken*, zwichten. Zoo ook *Palam.*:

Het voeght den minderen voor meerder maght te *duiken.*

Zie Huydec. *Pr.* III. 131.

Wy dienen, ziende blint en weerloos, 't oogh te luicken.
Ghy zult de vrouwe kunne eer lang zien op de been.
Ons zuster Heldewijn, vroegh op, komt herwaert treên,
Bekreten en bedruckt, om haeren zoon te bergen.
Helaes, het is te spade ons hulp en troost te vergen.
Wy kunnen zwijgende [1]) geene achterdocht ontgaen.
Dees bange dagh breeckt met een heiloos voorspoock aen.

HELDEWIJN. BURGERHART.

HELDEWIJN.

Och allerliefste en waertste broeder,
Ontferm u over dezen knaep,
Dit weeskint van een weeu, zijn moeder.
Waer berge ick dit onnozel schaep?
Men loopt de deuren op de vloeren.
Outleger wort dus vroegh verrast [2]),
Om jonge knaepen wegh te voeren,
Op 's Keizers naem, een' strengen last.
Wie kan de rijxtrouwanten [3]) keeren?
Wort Vechter my met kracht ontruckt;
Geen moeder kan haer kint ontbeeren,
Zoo sterf ick, droef en onderdruckt.
Een weduvrou hoopt troost t'ontmoeten
In d'afkomste, als haer hooft bezwijckt
En heensterft, en die scha te boeten
Door 't kroost, dat vaders aert gelijckt.
Ghy beide zijt zijn waerdige oomen,
Och redtme toch met raet en daet,
O wijck en toevlught aller vroomen,
Nu 't water op de lippen staet.

BURGERHART.

Toen ick mijn gade zondt naer Kolen [4])
Met mijnen zoon ter goeder tijt,

1) D. i.: zelfs als wij zwijgen.
2) Te recht merkt Mr. van Lennep op, dat niet Outleger, de legerplaats, werd overrompeld, daar het geene plaats was waar de verdrukten woonden, maar de verrassers van daar uit de omliggende streek besprongen.
3) *Rijxtrouwant*, rijksdienaar. Over *trawant* zie *N. Klass.* passim.
4) *Kolen*, Keulen, hetzelfde als *Agrippijn*, beide ontleend aan den ouden naam *Colonia Agrippina*.

Riet ick u stil en in 't verholen
Hem me te bergen buiten strijt.
Nu schuilt mijne afkomst by bekenden,
Uit Duitschen stamme, t'Agrippijn:
Maer ghy ontzeit [1]) dien knaep te zenden
Den Rijnstroom op, in zulck een' schijn [2]).
Ghy hiet dat reizen ommezwerven,
En levend duicken in een graf.
Uw' zoon, als balling 's lants, te derven
Riet al te blinde liefde u af.
Ghy weigerde [3]) het kint te dompelen
In stilte [4]), op een gestroit gerucht
Van pressen, en van overrompelen.
Nu is het vruchtloos datghe zucht.
Nu baet het kermen, noch het krijten.
Ontvoert men u dit pant met kracht,
Ghy moet die schade u zelve wijten,
Die tijdigh geenen nootraet [5]) acht.
Het is te spade raet te vraegen
By my, die los en wanckel sta.
Elck heeft het oogh op ons geslaegen.
Men slaet al onzen wandel ga.
Wy staen in 't spits [6]) en aengetekent
Op Neroos bloetrol: zoo 't gewelt
Ons daghvaert, en misdaedigh rekent,
Is 't vonnis met een' glimp [7]) gevelt.

HELDEWIJN.

Heer broeder, och ghy waert voorheenen
Doorgaens mijn troost en toeverlaet:

---

1) *Ontzeit*, ontzeidet, weigerdet, even als in vs. 124: *acht* voor *achtet*.
2) *Schijn*, toestand. Zie *N. Klass.* I. 77, 2.
3) De uitgang *t* van de 2e pers. mv. in den onv. verl. tijd wordt vooral door de dichters somtijds weggelaten.
4) *Stilte*, vergetelheid.
5) *Nootraet*, raad voor den nood gegeven.
6) *Spits*, punt der slagorde, ook elders onz. gebruikt, als in de Deckers *Afbeeldsel van Prins Maurits:*
Prins Maurits beet door *'t spits* van 't Arragonsch geweld.
Zie Hoogstr. 397.
7) *Glimp*, schijn van recht.

Laet ghy een weeu, uw zuster, weenen?
Verlaetghe haer in dezen staet?
Helaes, de vyanden genaecken.
Waer berge ick dit onnozel kint?
De traenen rollen langs zijn kaeken.
Het stroit zijn klaghten in den wint.
Heer broeder, redt ons: wy bezwijcken,
Geprest van noot tot ongedult.
Ick zal van uwen raet niet wijcken.
Vergeeftme deze reis mijn schult.

BURGERHART.

Hou op van jammeren en klaegen.
Ghy brengt u zelve en ons in last.
Het is te spade raet te vraegen.
De dagh genaeckt, het onheil wast.
De vyant raest en tiert verbolgen,
En meest op 't koninclijck geslacht.
't Is kunst te raên, en raet te volgen.
De schiltwacht houdt een scherpe wacht.
Gy moet uw' zoon terstont vermommen,
Gelijck een melckmaeght. zendt hem heen,
Eer 't licht de kimmen heeft beklommen,
Naer 't heiligh offerbosch alleen.
De kopre melckkan hang van achter
Op zijnen rugh, voorzien ter noot,
Om wegh te schuilen voor den wachter,
Met zuivel [1]), en nootdruftigh [2]) broot.
Omtrent den merckpael [3]) gaept in 't weste
Een holle boom. hy bergh' zich daer
Een etmael, tot dat ghy ten leste,
Hem redt by nacht uit lijfsgevaer.
Zoo ras men rust van volck te pressen

---

2) *Zuivel*, melk, voor zooverre er boter en kaas van wordt gemaakt, doch ook boter en kaas zelf. Misschien van den stam *zuipen*, waarvan ook het Friesche *suup*, karnemelk. Verg. ook het AS. *syflia*, *syfling*, *syfol*, pottage, soup. Zie ten Kate, *Aenl.* II. 568.

2) *Nootdruftigh*, minder juist voor brood, waarmede aan den *nooddruft*, de behoefte, wordt voldaan. Over *nootdruft* zie *N. Klass.* passim.

3) *Merckpael*, grenspaal, scheidpaal.

Dan hael hem heimlijck weder t'huis.
Hy hoeft geen kruick noch waterflessen,
Daer springt een bron, die met geruisch
De laeghte zoeckt, en hem kan laven.
Ghy hoort ter noot mijn' naeusten [1]) raet.
De hemel stier' hem in de haven
Van heil. 't is tijt dat ick u laet.
Een nevel houdt de lucht betogen [2]).
Dees dagh zal leeren of mijn geest,
[Schep moedt, vrou zuster. wisch uwe oogen,]
Voor ydel spoock en droomen vreest.
Verklee den jongling. wy gaen binnen.
't Is tijt te spoên, en tijt te winnen.

HELDEWIJN.

Mijn zoon, nu schiet dit linnen aen.
Dees melckkan om den hals gehangen,
En flux naer 't offerwoudt gegaen.
De popelier zal u ontvangen.
Aenvaert dien stock. bedeck uw hooft
Met dezen hoedt, van stroo gevlochten.
Wanneer de schaduw 't nachtlicht dooft,
Of ghy van schrick wiert aengevochten,
Wil ick u troosten in het woudt,
En niet verzuimen by te komen [3]),
Daer ghy gescholen zit in 't hout.
Nu leer uw droefheit innetoomen.
Bedwing de traenen, en vergeet
Uw out geslacht, zoo lang in eere.
Men overwinn' door list dit leedt,
Tot dat de tijt alle onheil keere.
Nu kus uw lieve moeder noch.

---

1) *Naeu*, schrander, wel overlegd. Zoo ook MLp. II. 3787:
David socht enen *nauwen* raet;
Mer die was sondich ende quat.

2) *Betogen*, betrokken, van *betijgen*.

3) *U* uit het vorige vs. behoort mede bij dezen regel; doch thans zouden wij zeggen: *bij u te komen*, voor *u bij te komen*.

Dat Herkles [1]) u in 't woudt behoede,
En zegene dit nootbedrogh.
O telgh van koningklijcken bloede,
Ga heene, eer iemant ons bespie.
Hoe vreeze ick dat de wacht dit zie!

BURGERHART. JULIUS. REI VAN VROUWEN.

BURGERHART.

Ick hoore alree gekerm van vrouwen langs de straeten.
Het nadert meer en meer. ay luister. hofsoldaeten
Bezetten straet by straet, en rammen [2]) poort by poort.
Wie aengeteekent staet op 's pressers rol moet voort.
Het schreien mengt zich in afgrijsselijcke vloecken.
De vrouwen naderen, om heul aen ons te zoecken.
Ick vind geraeden hun t'ontwijcken [3]) in der yl,
Om niet Fonteius wrock en scherpe legerbijl
Te wetten: want hy is alreede aen 't wederkeeren
Van over Rijn [4]), gezint van daegh te triomfeeren
Met blijschap, om de zege op Katmeers [5]) erf behaelt.
Wy zullen zien hoe hy met Duitsche standers praelt,
En zwilt [6]) van moedigheit en trotsheit, om 't verdelgen
Des vyants. repte ick my, hy zou 't zich vreeslijck belgen [7]).

JULIUS.

Wat raet? hoe slaenwe best 't gehuil der vrouwen af?

---

1) 't Klinkt eenigszins vreemd, dat de Batavische vrouw hier van Hercules spreekt. Vondel konde zich evenwel dekken met het gezag van Tacitus, *Germ.* 9, „*Herculem* ac Martem concessis animalibus placant." Zie over den Germaanschen Hercules Mr. van den Bergh. *Ned. Myth.* 109.

2) *Rammen*, Hd. *rammen*, Eng. *to ram*, met een stormram beuken en openloopen. Thans bezigt men *rammeien*.

3) *Ontwijcken* met den dat. even als in het Latijn. De wisseling der mann. en vrouw. pron. *hun* en *haar* is zeer gewoon. Zie *N. Klass.* II. 70, 5.

4) *Over Rijn*, met weglating van het lidw., even als ook, *over zee, over meer, het land van over Maas.*

5) *Katmeer*, in Hoofts *Baeto* koning der Katten en vader van Bato.

6) *Zwillen*, zwellen. Zie *N. Klass.* III. 85, 5.

7) *Zich belghen* regeerde gewoonlijk den gen. der zaak, als *N. H.* 954: „*Welker daadt* de Wethouders dier steede zich grootelyx *belghden.*" Verg. LSp. Gloss.

BURGERHART.

Het voeght u beter dan het my voeght. antwoort straf
En streng. verzent ze om troost by krijghsraet en kornellen[1]).

JULIUS.

Zy komen om dees wijck[2]) in rep en roer te stellen.
Wie paeit[3]) een moeder, van haer' man en zoon berooft?

BURGERHART.

Bedaertze niet, zoo klinck haer fors de deur voor 't hooft,
Dan brengtghe my noch oock u zelven niet om 't leven.
De tijt gebiet op 't hooghst' geene achterdocht te geven.
Daer komen ze. ick vertreck, en ga naer binnen toe.

REI VAN VROUWEN.

Getrouwe Julius, dat Herkles u behoê,
Waer schuilt uw broeder nu, de vryburgh[4]) aller vroomen?
Is hy verdruckten oit in noot te hulp gekomen,
Zoo wort het tijt dat hy zich weder openbaer'.
Oprechte Batavier, een weerelooze schaer
Van vrouwen ziet bedruckt haer lieve zoons en mannen
Oppressen[5]) met gewelt. een aenwas van tyrannen
Verdruckt de vryheit, en ontziet noch eer, noch eedt
Te schenden. waren wy met dit beding besteet
Ten huwelijcke, om zoons te baeren en te voeden
Tot dienstb're slaven voor tyrannen, en verwoeden;
Veel nutter lagen wy den eersten nacht geworght,
Gesmoort in 's bruigoms arm. vergeefs vergeefs gezorght,
En negen maenden lang de vrucht aen 't hart gedraegen,
Gebaert met hartewee, gezooght met jammerklaegen,
Dan haer in 't endt te zien, geketent en bedruckt,
Met kracht vervoeren, en den Rijnstroom opgeruckt

---

1) *Kornel*, eenigzins vreemd als een titel voor Romeinsche *centuriones*. Over den vorm zie *N. Klass.* II. 71, 6.

2) *Wijck*, vroeger vrouw. gebruikt. Zoo spreekt men nog van *de* Beverwijk, *de* Volewijk, enz. Verg. Hoogstr. 498.

3) *Paeien*, geruststellen, tevreden stellen, van het Fr. *payer*.

4) *Vryburgh*, wijkplaats. Zoo bij Vondel:
Op dat het u en mij tot eenen *vryburgh* dien.

5) *Oppressen*, pressen om naar elders weggevoerd te worden.

Naer 's keizers hof niet [1]), maer veroverde gewesten,
Ten roove en wellust van harpyen [2]) en rijxpesten,
En buiten alle hoop van immermeer een vreught
Aen haer te zien, in 't schoonst en bloeienst van de jeught:
En hierby rust [3]) het niet, hoe sterck wy tegenstreefden:
Men prest de neven [4]), en met een oock afgeleefden,
Den grootvaêr, hallef doot, en in den ouden dagh,
Die geenen arbeit noch geene onrust draegen magh,
En eenen stock behoeft ter noot om op te leunen,
Te zwacke zuilen voor het hof, om op te steunen.
Heer Julius, och roep uw' broeder, of misschien
Hy in den hoogen noot hier tegens moght voorzien.

JULIUS.

Bedroefde joffers [5]), rust: ghy klaeght uw leedt den dooven.
Geen maghtelooze kan u hulp en heil belooven.
Gaet klaeght den krijghsraet en kornellen wat u deert.

REY VAN VROUWEN.

Geen klaegen gelt by hen: wy zitten overheert.

JULIUS.

Zoo is het meer dan tijt uw pack te leeren draegen.

REY VAN VROUWEN.

Wy droeven quamen hier uit noot om raet te vraegen.

JULIUS.

Hier is noch raet noch hulp in dees verlegenheit.

REY VAN VROUWEN.

Geen Batavier heeft oit verdruckten hulp ontzeit.

---

1) De Batavieren genoten niet meer de eervolle onderscheiding van de lijfwacht des keizers te zijn, maar hunne troepen werden, even als die van andere overwonnen volken, her en derwaarts gezonden.

2) *Harpy*, bij de Grieken een soort van mythologische wezens, een middelding tusschen jonkvrouwen en roofvogels, furiën door een bestendigen honger geplaagd.

3) *Rusten*, blijven.

4) *Neef*, eigenlijk: kleinzoon, *nepos*, hier: onvolwassene.

5) *Joffer*, eigenlijk: jonkvrouwe, hier in het algemeen: vrouw.

JULIUS.

Wy staen ten dienst van 't rijck, gereet in alle nooden.

REY VAN VROUWEN.

Zoo redt ons.

JULIUS.

Als het wort van hooger hant geboden.

REY VAN VROUWEN.

Ghy kunt ten hove dit verdadigen [1]) met recht.

JULIUS.

Hier heerscht Fonteius, die alle ongelijck beslecht.

REY VAN VROUWEN.

Fonteius over Rijn voert krijgh in Duytsche landen.

JULIUS.

Hy heeft dien krijgh beslecht en is alreê voorhanden [2]).

REY VAN VROUWEN.

En ondertusschen voert men onze zoons van kant [3]).

JULIUS.

Door stedehouders last. hier gelt geen tegenstant.

REY VAN VROUWEN.

Een al te krancke [4]) troost voor weerelooze vrouwen.

JULIUS.

Geduldigh lijden zal u alderminst berouwen.

REY VAN VROUWEN.

Dit lijden overweeght [5]) het moederlijck gedult.

JULIUS.

Natuur is krachtigh. 'k geef het moeders hart geen schult.

---

1) *Verdadigen*, verdedigen. Zie *N. Klass.* I. 36, 1.
2) *Voorhanden*, nabij, tegenwoordig Thans alleen van zaken gebezigd: er is nog geld voorhanden.
3) *Van kant*, weg.
4) *Kranck*, zwak. Zie *N. Klass.* II. 44, 8.
5) *Overweeghen*, zwaarder wegen dan, te boven gaan.

REY VAN VROUWEN.

Beweegh den krijghsraet, of men hulp en troost kon scheppen.

JULIUS.

'k Zou by den krijghsraet van uw zaeck niet durven reppen.

REY VAN VROUWEN.

Zoo klaegen wy vergeefs onze oogen dit verdriet [1]).

JULIUS.

Vergeefs by ons gekermt. dit kermen vordert niet.

REY VAN VROUWEN.

Geen moeder kan den zoon, geen vrou den man verlaeten.

JULIUS.

De zoon en vader zijn nu Cezars onderzaten.

REY VAN VROUWEN.

Gedwongen, niet van zelf, noch met hunn' vryen wil.

JULIUS.

Ghy spreeckt uit ongedult, en zweeght veel nutter stil.

REY VAN VROUWEN.

Het hart most bersten, zou 't zijn hartewee niet uiten.

JULIUS.

Bedwing uw' moedt[2]) een poos, geen reden kan dit stuiten.

REY VAN VROUWEN.

Rampzaligh draegen wy een onverdraeghzaem [3]) juck.

---

1) D. i.: Zoo moeten wij vergeefs tot tranen onze toevlucht nemen. Zoo ook in het *Jaer-getyde van Oldenbarnevelt* (V. III. 118):

De schim was heen, de stem, voor wind, oock heen gevlogen,
Wy *klaeghden 't aen ons' oogen:*
En 't oogh was, na dat Licht, in 't nare nachtgevecht,
De Vryheyd quyt, en 't Recht.

2) *Moedt*, gemoed. Zie *N. Klass.* IV. 70, 6. *Reden*, redeneeren.

3) *Onverdraeghzaem*, onverdragelijk.

JULIUS.

Verwacht een beter tijt en uitkomste in den druck.

REY VAN VROUWEN.

Onze afkomst sterft terwijl in bittre slavernye.

JULIUS.

Gehoorzaemt, en genoeght [1]) aen Cezars heerschappye.

REY VAN VROUWEN.

De dienaers overtreên hun' meesters Cezars last.

JULIUS.

Laet dit bestraffen wien het straffen wettigh past.

REY VAN VROUWEN.

Wien past het meer dan u, uit Konings stam gesproten?

JULIUS.

Nu dienstbaer onder Rome, en van gezagh verstooten.

REY VAN VROUWEN.

Ontaertghe van uw' stam, helt Bato, rijk van lof?

JULIUS.

Die scheide, uit lust tot vrede, uit grootvaêr Katmeers hof[2]).

REY VAN VROUWEN.

Uit lust tot vryheit trock hy over Rijn in 't eilant.

JULIUS.

En streckte [3]) in zijnen tijt der Batavieren heilant.

REY VAN VROUWEN.

Maer luttel docht hy dat zijne afkomst slaven [4]) zou.

JULIUS.

Een stercker stelt de wet, dies matight uwen rou.

---

1) *Genoegen aen*, genoegen nemen met, tevreden zijn met. Zoo ook Hoofts *Rampz.* 2: „Dat 'er een Vorst *zich aan genoeght* zou hebben;" *N. H.* 72: „waar*aan* zyner Majesteit in geenerly wyze *genoeghen* zoude."

2) Deze bijzonderheden zijn door V. aan Hoofts *Baeto* ontleend.

3) *Strecken*, strecken tot.

4) *Slaven*, in slavernij leven, gelijk het ook voorkomt in de door Huydec. *Pr.* II, 441 aangehaalde plaats van Zeerijp, *Dood van Brutus en Cassius*, Act. I:
En of het Roomsche volk te *slaven* is genegen.

REY VAN VROUWEN.

Heer Julius, wat raet? hoor Fronto herwaert komen,
Met ons gepreste zoons, en mannen. Wijck der vroomen,
Beschutze voor gewelt. de scheepsklaroen, o wee,
Verdaeghtze [1]) naer den stroom. men stuwtze als loeiend vee.
Geketent hals aen hals. och keer die dwinglandyen.
Geen Batavieren staet [2]) dien overlast te lyen.

JULIUS.

Bedroefde vrouwen, ghy bezwaert met uwe klaght
En byster [3]) straetgeschal al 't Bataviers geslacht.
Vertreckt: zoeckt elders heul. vertreckt terstont: staet buiten.
Het is geraeden u de deur voor 't hooft te sluiten.

FRONTO. REY.

FRONTO.

Voort voort: het toghtschip [4]) uit out Rijnlant is alree
Van 't huis te Britten, dat de schiltwacht [5]) houdt aen zee,
Den Rijnstroom opgevoert, vol dienstbre jongelingen,
Gesloten hals aen hals met halsbanden en ringen.
Het schip wacht aen de wal [6]), by d'oude waterpoort,
Om d'opgepresten in te neemen. haest u: voort.
Hier gelt geen wederstant. voort voort, of 't wil [7]) u rouwen.
Maer wat wil dit misbaer van ongebonde vrouwen
Te kennen geven? wat bediet dit ongeluit [8])?
Dit schijnt een oproer. heeft haer iemant opgeruit?
Durf [9]) iemant Cezars last met buldren tegenspreecken.

---

1) *Verdaeghen*, oproepen, ontbieden. Zie *N. Klass.* I. 15, 4.
2) D. i.: Het staat niet aan Batavieren dien overlast te lijden.
3) *Byster*, buitensporig. Zie *N. Klass.* passim.
4) *Toghtschip* zal hier wel in den zin van *transportschip* gebezigd zijn. Een *tochtschuit* beteekent anders, gelijk bekend is, „een schuit, die gebruikt wordt, om door Tochtslooten of binnenvaarten te gaan." In Antonides' *Ystroom:*

Sloepen, booten
En speeljacht, *toghtschuit*, kogge en ponten.

Zie Mr. van Lennep, *Zeemans Woordenb.* 226. Doch misschien is het hier ook in den zin van *trekschip*, daar het den Rijn *opgevoert*, opgetrokken, wordt.
5) *Schiltwacht*, wacht. Thans is de *schildwacht* de persoon die de wacht houdt.
6) *Wal*, door V. meermalen vr. gebruikt.
7) *Willen*, zullen. Zie *N. Klass.* II. 108, 4.
8) *Ongeluit*, misbaar.
9) *Durf*, in den 3 pers. enk. teg. tijd zonder *t*, even als de andere ww. met een verschoven praeteritum. Zie Dr. te Winkel, *N. Ned. Taalmag.* III. 63.

En kraeiende den kam [1]) by lichten dage opsteecken?
Dat schijnt geen vrouwenwerck, maer eer een mans bedrijf.
De man staet achter, en vermomt zich met zijn wijf.
Hy speelt de muitrol, in een vrouwepersonaedje,
Op merckvelt, en op straet, gebruickt voor een stellaedje.
Ick ken dit huichelen, dees mommery, te wel,
En wil zoo roeien en zoo speelen onder 't spel,
Dat d'uitgangk [2]) zonder bloet de rol niet zal besluiten,
Ten spiegel van den aert [3]), die listigh onder 't muiten
Augustus Nero en zijn hoogheit komt te na.

REY VAN VROUWEN.

Och presheer van de jeught, verstoor u niet. och sta
Een luttel, tot dat wy, magh 't zijn, ons hart uitklaegen.
Wy vrouwen, moeders, lang gemat [4]) van kinderdraegen,
Gebroken onder 't pack, de teêrste kunne stuur [5])
Geschoven op den hals, by lot van vrou natuur,
Genaecken u met schroomte, om door ootmoedigh smeecken
Het onweêr, dat ons dreight, te stillen, en te breecken.
De grootste stadt, die woeste en wilde volcken temt,
Is van genade noch zoo byster niet vervremt [6]),
Dat zy genade ontzeght de smeeckende onderzaeten,
Die aengevochten zich op haer gena verlaeten,
En minst het vrouvolck, niet gestelt om overlast
Te lijden, daer het zwackste op 't felst wort aengetast.
De liefde tot ons vrucht verwon de zwaerigheden
Van draght, en baerens noot, te bitter doorgestreden,
En 't lastigh opvoên, op een hachelijcke hoop
Van eenmael endelijck, na 'et ongewis verloop

---

1) *Kam*, zoowel mann. als vr. gebruikt. Zoo ook mann. bij Antonides, *Ystroom:*

Men kende geen pluimaedje als op *den kam* der helmen.

2) *Uitgangk*, uiteinde.

3) *Aert*, soort, gelijk nog het Hd. *Art.* Overeenkomst van aard, oorsprong, natuur of hoedanigheden bij personen of zaken maakt deze tot een *soort.* Zie *Ned. Wdb.* I. 538.

4) *Matten*, afmatten. Zoo ook Hooft, *Ged.* 245:

Het zuchten *mat* mijn' leden.

5) *Stuur*, hard, zwaar, nog over in het afgeleide *stuursch.*

6) *Vervremden*, vervreemden. De vorm *vremd* voor *vreemd* was vroeger zeer gewoon. Verg. ook het Hd. *fremd.* Zie *N. Klass.* IV. 4, 4.

Der jaeren, hen te zien tot mannen opgetogen [1]),
Ten troost der oudren; maer wy vinden ons bedrogen,
En los van deze hoop versteecken [2]) op het lest;
Naerdienze, als slaven, weghgevoert, en voortgeprest
Uit moeders oogen, gaen, ten dienst van vreemde heeren,
In ballingschap (hoe kan 't een moeders hart verteeren [3])?)
Omzwerven, slaven, en oppassen [4]), onverpoost
In hunnen arbeit. och is dit der oudren troost?
En moeten wy nu zien ons mannen en getrouwen,
In hunnen ouderdom, uitheemsche landen bouwen,
Versteecken van hun ga, voor eeuwigh en altoos
Een onbestorve weeu, bedruckt en troosteloos?
Heer Fronto, ay gedenck, hoe in haer jonge daegen
Uw lieve moeder u met smarte heeft gedraegen,
Gebaert met weedom, en zorghvuldigh opgevoedt.
Geen boschbeerin heeft u geworpen en gebroet [5]),
Gezooght met haere speene, in Noortsche wildernissen.
Gedenck hoe 't smarten zou, quaem zy haer vrucht te missen:
En, om uw moeders wil, verschoon toch uit gena
Den zoon en vader, een verzwackte wederga [6]),
Van dezen optoght. denck hoe Herkules [7]) door stryen
Heel Duitschlant vaeghde van de plaeg der dwingelandyen.
De vryheit was van outs der Duitschen eigen erf,
En allerwaerste schat. zoo plaegh geen lantbederf
Den bodem van het rijck. zoo moeten alle uw wenschen
U wel gelucken, en de goden en de menschen
U minnen, wijder dan de zon haer paerden ment [8]).

---

1) *Optijgen*, opgroeien, eig. optrekken. Verg. het Hd. *auferziehen*, en *optrekken* in denzelfden zin. Zie *N. Klass.* IV, 3, 8.

2) *Versteecken*, verstoken, beroofd, oude vorm van het part. Verg. *N. Klass.* I. 79, 4.

3) *Verteeren*, dulden, verdragen. De smart wordt hier met eene onverteerbare spijs vergeleken.

4) *Oppassen*, dienen.

5) *Broeden*, koesteren, kweeken.

6) *Wederga*, bij Kil. consors, compar, echtgenoot.

7) De bron, uit welke V. de heldendaden van Hercules in Germanië geput heeft, zal wel geene zijn dan zijn dichterlijke verbeelding. In Vaernewijcks *Hist. van Belgis*, 79 (Antw. 1665) vinden we een hoofdstuk, getiteld: „Hercules den XIII Duytschen Coninck," en van dezen verhaald: „ook was een vroom ende vermaerdt man desen *Hercules Alemanus*, die moghelyck daeromme met desen eer-name ghenoemt wierdt. In zijnen tijdt leefde Eolus."

8) D. i. verder dan de zon schijnt, met wat dichterlijke overdrijving: de gansche wereld door.

FRONTO.

Rampzaligen, die noch uw eigen heil niet kent,
Kan iemant grooter eer gebeuren [1]) dan met orden
In Cezars rijxdienst treên, en begenadight worden
Met dezen titel van een lijfschut [2]) in het hof
Te heeten? dwaeltghe noch dus overdwaelsch [3]) en grof,
Dat ghy een dierbaer lot, daer velen naer verlangen,
Ondanckbaer opneemt, en het hooft bedroeft laet hangen?
Wien d'eer gebeurt te staen voor 's keizers aengezicht,
Kan, zoo het hof hem vint getrou in zijnen plicht,
Van d'allerlaeghste tot de hooghste trappen steigeren [4]).
Fortuin begunstightze, die graetigh [5]) geensins weigeren
Den schoot t'ontvouwen, daer zy milt haer gaven stroit.
Wie t'huis blijft suffen, sterft vergeeten en beroit [6]):
Dies toomt u in, en geeft den moedt niet licht verloren.
Ghy weet niet welck een staet uwe afkomst is beschoren [7]).

REY VAN VROUWEN.

Wat hier aen vast is, het zy voorspoet of verdriet,
Woudtghe ons verschoonen, wy misgunnen 't niemant niet.
Laet andren ampt en staet te Rome vry bekleeden,
En, steigerende in eere, uitlachen wat beneden
Misdeelt zit van 't geluck. de rust wort best bewaert
In vryheit, ongemoeit, by zijnen eigen haert,
Van amptenaeren zich gerust te laeten stieren [8]).

---

1) *Gebeuren*, te beurt vallen. Zie *N. Klass.* passim.

2) *Lijfschut*, hij die het lijf van den vorst beschut, lijfwacht. Zoo ook Hoofts *N. H* 488: „die gehouden zullen zijn tot eedt van haar te dienen als getrouwe *lijfschutten*."

3) *Overdwaelsch*, overmoedig, trotsch. Verg. *N. Klass.* II. 19, 1.

4) *Steigeren*, niet in de tegenwoordige beteekenis, maar als frequent. van *stijgen*, (steigen), klimmen. *Steigen* vindt men in Hoofts *Ged.* II. 331:

Gelijck een hooge rots die door de wolcken *steycht.*

5) *Graetigh*, gretig. Verg. *N. Klass.* I. 25, 2.

6) *Beroit*, volgens Kil. gelijkstaande met *berooft*, depauperatus, doch onjuist. *Roden*, *ut-roden*, *roeden*, is bij Kil. extirpare, eradicare, ontwortelen, nog over in ons *aardappels rooien*. *Berooid* is dan ook een samentrekking uit *berodet*. *Berooien*, *beroeien*, is overdrachtelijk: van zijne plaats, en dus in verwarring brengen. Zie Dr. de Jager, *Lat. Versch.* 180, 312.

7) *Afkomst*, kroost. Over *beschoren* zie *N. Klass.* I. 95, 3.

8) De zin is: De rust wordt best bewaard, wanneer men zich, ongemoeid, bij zijn eigen haard, door ambtenaren gerust laat bestieren.

FRONTO.

Zoo spreecken vrouwen: maer rechtschaepe Batavieren
Aenbaden Julius, uit ouden Troischen stam
Gesproten, toen hy aen den Rijnstroom trecken quam,
Die zijne legerbrugh vrywilligh leerde draegen.

REY VAN VROUWEN.

Zoo mogen wy dien dagh met traenen wel beklaegen,
Naerdien zijn nazaet, tot [1]) wiens dwangk wy heden staen,
Onze afkomst vangt en spant [2]), en, zonder iemant aen
Te zien, te water sleept naer vreemde wingewesten.
Wy bidden, kan 't geschiên, ontschuldigh [3]) d'opgepresten.

FRONTO.

Maer wie verstout [4]) u, met dit vreeslijck straetgeschrey,
Te stooren d'amptenaers, gewettight om 't geley
Te geven aen uw jeught, en opgeschreve mannen?
Wat hoofden leeren u weêrspannigh t'zaemenspannen?
Dit tegenspartelen komt uit uw' koker niet.
Het rieckt naer oproer, en gewelt, dat hooger ziet [5]).
Ontbeit [6]), men zal dit stuck noch dieper onderzoecken.
Door wijven wil men nu staetkundigen verkloecken.

REY VAN VROUWEN.

Och 't is natuurdrift, diep in 't moeders hart geprent.

FRONTO.

Houdt op van kermen: zwijght: dit huilen neemt geen endt:
En wacht u Cezars last en woort te wederstreven.
De weerelt is verplicht den keizer tol te geven,
Het goet en oock het bloet. dit lijdt geen wederspraeck.
Wy zijn uitvoerders van zijn' wil: verweert uw zaeck

---

1) *Staen tot*, onderworpen zijn aan.
2) *Spannen*, binden, boeien. Zoo ook Bredero, *Moortje*, 18:
Twas wonder om te sien hoe dat die fraye Mannen
En al dat Krijghs-volk haar so klackeloos liet *spannen*
Van sulck gorle goy.
Zie ook *Vondel*, V, 448.
3) *Ontschuldighen*, veroutschuldigen, verschoonen, sparen.
4) *Verstouten*, stoutmoedig maken, doen verstouten.
5) *Hooger zien*, eene verdere strekking hebben.
6) *Ontbeiden*, wachten, verbeiden. Zoo ook Meyers *Lev. v. Jezus*, 216: „Sitt hir ende sprect uw ghebet, dat gi nio valt in koringhen ende *ontbeidt* mijns."

Te Rome, dunckt u dat wy 't recht verongelijcken.
Treckt heen naer Tigellijn: of laet het vonnis strijcken [1])
Ten hoof van Nero zelf, den vorst, wien alle liên
Gehoorzaemen, en, als een' Godt, naer d'oogen zien,
Met eenen naer den mont. zijne uitspraeck is de reden,
De wet, die 't al regeert. eene andre wet te smeden,
Waer Cezar met gewelt gestooten uit den troon [2]).

REY VAN VROUWEN.

Een amptenaer kan streng of zachter 's rijx geboôn
Hanthaven, en met een de gunst van 't hof behouden.
Verschoon ten minste een deel van jongen en van ouden.
Gedoogh dat zy de gunst of ongunst van het lot
Verwachten. maetigh dus het keizerlijck gebodt.

FRONTO.

Hier valt [3]) geen loten, noch vertreck [4]), noch langer beiden.

REY VAN VROUWEN.

Ten minste gun ons dat wy, voor dit bitter scheiden,
Noch oorlof [5]) nemen met een weeklaght, en den rou
Verzaên, dat Cezar zelf geen moeder weigren zou.

FRONTO.

Zoo haest u: want de tijt gehengt [6]) niet lang te toeven.
Dit jammeren kan slechts toghtvaerdigen bedroeven.

REY VAN VROUWEN.

Och mans, och zoons, in slaverny
Te voeren, och, wien zullen wy
Van beide lest of eerst betreuren?
Genaede magh u niet gebeuren

---

1) *Strijcken*, vellen. Verg. *N. Klass.* II. 33, 1.

2) Thans zegt men: iemand *van* den troon stooten. Vondels uitdrukking is evenzeer juist: de troon toch is het gestoelte, waar *in* iemand zit.

3) *Vallen*, plaatsgrijpen, geschieden. Verg. *N. Klass.* passim.

4) *Vertreck*, uitstel. Zoo ook Bredero, *Kl. van den Hoogd. Quacksalvér*, 6:

Och, Meester! vind ick baet en ghy u konst wel toont,
't Sal u sonder *vertreck* honder fout werden gheloont.

5) *Oorlof*, afscheid. Zie *N. Klass.* passim.

6) *Gehengen*, toelaten. Zie *N. Klass.* IV. 25, 7.

Op onze voorbede. alle troost
Heeft uit. men zal u west en oost
Van een zien scheuren. arme slaven,
Ghy zult in diepe mijnen graven
En spitten, of de jongkheit zal,
Een' snooden heere ten geval,
Zich laeten schuppen en braveeren [1]).
Och is dit jammer niet te keeren?
En moet de huisvrou haeren man,
Die, out en stram, niet waecken kan,
Verlaeten, of, uit schrick voor boeien,
Door dwangk zijn middelen besnoeien [2])?
De have en 't erf, met zweet vergaêrt,
De vrucht des arbeits, lang gespaert
Zoo zuinigh tegens d'oude dagen,
Wort nu, als losgelt, aengeslagen
Van eenen gierigen griffoen [3]),
Om zijne dertelheit te voên.
Zoo vilt, zoo knevelt men de vryen.
O rampen, o bedroefde tyen!
Heer Fronto, t' is uit ongedult [4])
Dat wy dus klaegen. wijt dees schult
Geen' onderdruckten en gevangen.

---

1) *Braveeren*, plagen, tergen.

2) D. i. „gedwongen zijn zijne middelen te besteden om zich los te koopen."

3) *Griffoen*, een roofvogel, Lat. *gryps*, *gryphus*, Fr. *griffon*. Maerlant in de *Nat. Bl.* 325, vs. 1761 verhaalt ons:

Viervoete sijn dese vogle,
Ende hebben ghemaect hooft ende vlogle
Na den aer, maer meerre vele,
Dattet gaet al uten spele.
Achter gheliken si den lyoene.

en in vs. 1737:

Hare clauwen sijn so groot,
Dat menre ute drinct ter noot.

Geen wonder dat de volksetymologie bij deze monsters aan *grijp-hoen* en *vogel grijp* dacht. Zie Kiliaan.

4) *Ongedult*, niet in de tegenwoordige beteekenis, maar in die van *smart, die niet te dulden is.* In het Mnl. was de beteekenis van *smart, leed*, niet ongewoon. Zoo *MLp.* I. 930, waar van de mannen wordt gezegd:

Het valt dicke bider vrouwen schulde,
Dat si leven in *onghedulde.*

FRONTO.

Trouwanten keert u aen geen kermen [1]). gaet uw gangen [2]).
De tijt eischt spoet. voort voort met al dien wulpschen [3]) sleep.
Voort voort met out en jongk. gebruickt de taeie zweep
En bulpees vry. men moet hun huit met slagen touwen [4]).
Ontziet geen lasteren [5]) noch straetgeschry van vrouwen.
Ruckt voort, ruckt haestigh voort naer d'oude Rijnpoort toe.
Wy zijn dit jammeren, dit byster jancken [6]) moe.

REY VAN BATAVISCHE VROUWEN.

I. ZANG.

O Herkules, in offerwouden
Zoo lang gedient om uwe deught,
Waerin zich Duitschlant vont gehouden [7]),
Beschut den ouderdom en jeught
Der Batavieren, onze mannen,
En lieve zoonen, in bedwangk
Van menschevlegels en tyrannen.
Zie neder. hoor den ketenklanck
Der vrygeboornen, nu te scheepen
Te water op, en voortgestuwt,
Als vee, met bulpees, stock en zweepen,
Gevloeckt zoo vreeslijck, dat elck gruwt,
En 't haer uit schrick rijst overende.
Ontferm u over onze elende [8]).

1) *Zich keeren aan iets*, zich bekommeren om iets. Zoo ook Hoofts *N. H.* 461: „Dat zynen Doorluchtigheit *zich* doch *daaraan* niet *keeren* wilde."

2) *Gang* wordt thans in dien zin enkelvoudig gebruikt.

3) *Wulpsch*, als afgeleid van *welp*, *wulp*, dartel, speelziek. Zie *N. Klass.* II. 63, 12. Met den *wulpschen sleep* heeft V. hier dus zeker bepaaldelijk de jongelingen op het oog.

4) *Touwen.* Zie bl. 17 aant. 10.

5) *Lasteren*, afkeuren. Zoo ook Hoofts *N. H.* 224: „'t Was een grouwel in 't harte der Landtzaaten; 't werd benydt by de Spanjaards, en *gelastert* van de d'uitheemschen."

6) *Jancken*, klagend kermen, niet in de platte beteekenis van thans. Zoo ook Hoofts, *N. H.* 314: „Zyn' huisvrouw desgelyx, veroovert van ontsteltenis, liet niet af van smeeken, schreyen en kermen, haaren man naa te *janken*."

7) *Gehouden zijn in iemand*, aan iemand verplicht zijn. Zoo Hoofts *N. H.* 173: „Oft het huis van Bourgonje *in* myne voorouwders, oft het *in my gehouden zy*, des gedraagh ik my tot uw oordeel."

8) *Elende*, verkeerdelijk voor *ellende*, als samengesteld uit *el*, Lat. *alius*, (nog over in *elders*) en *land*, eigenlijk *ballingschap*, en van daar de *diepste rampzaligheid.*

I. TEGENZANG.

Kon iemant lucht uit klaegen scheppen,
Die stil zat, en de handen wrong,
Of most een helt de handen reppen,
En rustigh [1]) waegen sprong op sprong?
Verloste Herkules de luiden [2])
En landen oit op zijn gemack?
Of bezighde hy leeuwenhuiden [3]),
En knodts, en boogh, en schoot, en stack,
En kneusde wreede lantgedroghten,
En reuzen, root van menschenbloet,
Tot datze lagen afgevochten,
En plat getrapt met zijnen voet?
Het is verloren luid gekreten:
Het kermen breeckt noch boey noch keten.

II. ZANG.

Noch kunnen klaghten 't hart verlichten,
Dat van benaeutheit is beklemt;
Terwijlwe deerlijck moeten zwichten,
Van woeste uitheemschen overstemt.
Zy stoffen [4]) stout op oude wetten:
Maer by ons Duitschen gelden meer
De goede zeden [5]), vry van smetten,
En d'erfgewoonte, wijt en veer,[6])
Gelijck een zaet van tucht, geworpen,
Waer 's volx verlosser heenetoogh,
In ope vlecken, buurte, en dorpen [7]).

---

1) *Rustigh*, ferm, kloek. Zoo Bredero's *Roddr.* 54:
Ach, ick laet onbeloont soo veel ghetrouwe dienste,
Bezonder desen daadt, daar u kloeck teghen-weer
Soo *rustigh* heeft beschut mijn hoogh gheachte eer.

2) *Luiden*, voor lieden, Hd. *Leute*. Over de wisseling van *ui* en *ie*, zie *N. Klass.* IV. 39. 4.

3) Hercules bezigde wel een leeuwenhuid als kleed; hij was er mee omhangen, doch dat ze hier bij boog en knods, als ware ze ook een wapen, wordt gevoegd, is wat vreemd.

4) *Stoffen*, snoeven, pochen.

5) Toespeling op de bekende plaats uit Tacitus' *Germ.* 19: „Ende vermoogen aldaar meer de goede zeeden, dan elders de goede wetten."

6) *Erfgewoonte*, overgeërfd gewoonterecht.

7) Door Mr. van Lennep, *Vondel* IX. 676, wordt bij vs. 505—524 aangehaald Tac. *Ann.* II. 12. Het eenige, wat uit dat caput op de plaats

Die hem verhieven hemelhoogh:
Als waerdigh op 's volx tong te leven.
Dus helpt dien Godt zijn eere geven.

II. TEGENZANG.

Helt Herkles wort by d'oude Katten,
In 't groote Hartebosch [1]), geviert [2]).
Toen Katmeers zoon quam herwaert spatten [3]),
Als balling 's lants, en 't volck bestiert
In 't eilant, eerde hy godvruchtigh
Het hof, van Herkules gebout
Omtrent den Waelkant [4]), hoogh en luchtigh,
Waer van die streeck haer' naem behoudt.
Die Godt was waert in top te zetten
Van eere met een woutaltaer,
Gezangen, offerboschbancketten [5]),
En popelkrans, schalmeie [6]) en snaer.
Verscheen hy nu uit offerbossen,
Zijn maght kon onze zoons verlossen.

---

hier kan slaan, is volgens Hoofts vertaling: „Caesar de Weezer gepasseert hebbende, verstaat uit het aangeven eens overloopers, dat Arminius een plaats gekoozen had om te slaan, dat' er ook noch andere volken vergaadert waaren in 't *bosch aan Hercules gheheilight*, en zy bestaan zouden het leeger bij nacht te bevechten." Van waar V. de bijzonderheden omtrent zijn Duitschen Hercules ontleend heeft, is mij evenmin gelukt op te sporen als die in de Rei der Peloponnesers en Ithakoisen na het II Bedrijf van den Palamedes (V. II. 407, vs. 697—716) over den Molochdienst medegedeeld. Verg. vs. 20 en de aant. aldaar.

1) *Hartebosch*, de Harz. De *silva Herculi sacra* wordt aangenomen tusschen de Elbe en Weser te liggen in het land der Cherusken, misschien het tegenwoordige Suntel-gebergte, westelijk van Minden. Zie Grimm, *D. Myth.* 338, Forbiger, *Alte Geogr.* 308.

2) *Vieren*, vereeren, Hd. *feiern*. Zie *N. Klass.* I. 65, 2.

3) *Spatten*, met geweld, met overhaasting aankomen, aanstuiven. Zoo ook Hoofts *N. H.* 785: „de vyandt *spat* ten wachthuize in."

4) De *castra Herculis* komt op de Tabulae Peutingerianae niet ver van Nijmegen voor. Doch de naam der streek, waarop hier door V. gedoeld wordt, is die van het land van *Arkel*, welke van eene *castra Herculis* zoude ontleend zijn. Zie Pontanus, *Gesch. van Geld.* II. 194.

5) *Bancket*, gastmaal, feestmaal, met den bastaarduitgang *et* afgeleid van *banken*, feestvieren, naar de *bank* genoemd, op welke men aanzat. Zoo heeft men thans van *tafel tafelen*. Zie Huydec. *Pr.* III. 127, Dr. de Vries, *War.* 121.

6) *Schalmeie*, een rieten fluit, afgeleid van het Fr. *chalumeau*, dat wederom met den diminutief uitgang *el* (*eau*) aan het Lat. *calamus* is ontleend.

III. ZANG.

Stelt Rome in nedrige onderdaenen
Te spaeren, trotze op 't hart te treên [1]),
Zijne eer, en laet men ons in traenen
Wechsmilten [2])? brengt dit overeen.
Het is de roe noch niet ontwassen.
Baethouwer [3]), Kennemaer, en Vries,
Opborrelende uit hun moerassen,
Met springstock, hoyvorck, kloet [4]) en spies,
De keurebenden, die hen knellen,
Min zouden schroomen dan Armijn
Dien Varus schroomde neêr te vellen,
Te treên en stroopen langs den Rijn [5]).
Al stoffenze op hunne arentstanders,
Een hooft ontbreeckt ons, en niet anders.

III. TEGENZANG.

De Batavieren, lang ten hove,
Als 's keizers lijfwacht, trou van aert
Voorheen geschat, en in 't gelove [6]),
By Nero, met hun wacht bewaert,
Te vreezen staen, zoo zy zich wenden
En Duitschen snoeren aen hun lijn.

---

1) Toespeling op den bekenden regel van Virgilius, *Aen.* VI. 834:
Parcere subjectis et debellare superbos.

2) *Wechsmilten*, wegsmelten. Zie *N. Klass.* I. 63, 2.

3) *Baethouwer*, eene dier veelvuldige volksetymologiën, als ware *Batavier* gelijk *bate-houder.*

4) *Kloet*, eigenlijk de kloot onder aan den scheepsboom of polsstok, en bij uitbreiding voor den scheepsboom en polsstok zelf. Zie Kil. op *kloete, kloet-stock*, contus, hasta nautica. Van een soortgelijken stok maakte een der boeren in den *Reinaert* bij den aanval van den beer Brune gebruik. Zie vs. 785:

Een, heet Lottram lancvoet,
Hi droech enen verboorden *cloet*,
Ende stacken emmer na dat oghe.

5) De zin is: De Batavieren enz. zouden minder schroomen de keurbenden aan te vallen, dan Armijn schroomde dien Varus neer te vellen en den Rijn al stroopende af te loopen. Zeer juist merkt Mr. van Lennep aan, dat V. juist hier, waar hij goedschiks den naam Armijn door Herman kon wedergeven, dit nalaat, en zooals wij zagen, elders zeer ongeschikt Latijnsche namen verduitscht.

6) *Geloof* vertrouwen, crediet, aanzien.

Vyf burgermeesters keurebenden [1]),
Waer van de standers tuigen zijn,
Gevoelden Duitschlands krijghsvermogen,
En onder 't strijtbaer Duitsch geslacht
Staen Bataviers in top getogen,
Wier ruiters door de Wael, met kracht
Gewapent, kunnen overzwemmen.
Dat volck zou 't Kapitool wel temmen.

TOEZANG.

Wat baet dit wrocken binnen 's monts?
Wat baeten deze mompelingen?
Wy wreecken ons met luttel gronts,
En ydele bekommeringen.
Men hoede dat het niemant hoor',
Die van ter zijde dit beluistert.
Men schuwe een loos verraeders oor.
Wie vroet is zijne hoop verduistert,
Die niet dan onheil baeren kan.
Men reppe van geen eedtgespan,
Dat eens dit groot gewelt magh stuiten.
Laet ons, ter Rijnpoorte uit, naer buiten
Noch afscheit neemen, root beschreit,
Van 's lants gevangens, t'scheep geleit,
En kussenze eens voor 't allerleste.
Geen troost is meer voor ons ten beste.

---

1) *Burgemeesters keurbenden*, legioen. De aanvoerder van een leger, dat uit meer legioenen bestond, was tijdens de republiek een der beide Consuls. En gelijk men nu onze Burgemeesteren in Latijnsche opschriften, enz. den naam *Consules* gaf, zoo ook vertaalde men door een overdreven purisme het Lat. *consul* door het Ned. *burgemeester*. Aan de eerste en sterkste cohorte van ieder legioen (gewoonlijk uit 1105 man bestaande) was de bescherming van den adelaar, den stander, toevertrouwd. Zoo Vondel hier enkel op den slag in het Teutoburger woud (9 na Chr.) doelt, begaat hij eene kleine onjuistheid, daar toen niet *vijf*, maar slechts *drie* legioenen en zes cohorten werden verslagen. Ook bij de nederlaag van Lollius (21 v. Chr.) werd een adelaar buitgemaakt. Zie Sueton. *Aug.* 23.

HET TWEEDE BEDRYF.

KRYGHSRAET. FONTEIUS.

KRYGHSRAET.

De stedehouder komt zeeghaftigh herwaert aen
Uit Kattenlant. de toght is naer zijn' wensch vergaen.
Het past den krijghsraet eerst den helt te wellekomen,
Die alle vyanden manhaftigh in kon toomen.
Men steeck' de krijghskiaroen, en ga hem in 't gemoet.
Hy stapt ter Rijnpoorte in, gevolght van zijnen stoet.
Wie d'eer van 't Roomsche rijck behartight laet' zich hooren.
De vreught van zulck een zege is niet in 't hart te smooren.
Kornels en hopliên, helpt dees wellekomst bekleên
Met een gemeene stem [1]: het heil is algemeen.
Weest overwellekom. ter goeder tijt bejegenen [2])
Wy uw doorluchtigheit. dat u de goden zegenen,
Beschermer van den staet, door uw beleit gestijft [3]).
Ghy zyt de slaghpen, daer 's rijx adelaer op drijft,
Die Asie en Euroop ziet onder zijne voeten.
Waer Cezar hier, hy quam u met den raet begroeten.

FONTEIUS.

Een oproer dat zijn hooft alree scheen in de lucht
Te steecken, houdt zich laegh, en zwicht voor 't lantgerucht
Van deze zegefaem, met kracht vooruit geronnen [4]).

1) D. i.: geeft door een eenstemmige welkomst uw gevoel te kennen.

2) *Bejegenen*, ontmoeten. Zoo ook Hoofts *N. H.* 162: „Als hy nu zynen wegh, oover Naamen, naa Brabandt nam, zoo gingen hem veele Heeren en Eedelen *bejeghenen*."

3) *Stijven*, versterken. Zie *N. Klass.* I. 75, 1.

4) *Rinnen*, rennen, snel loopen, thans zwak, was vroeger sterk, en in het imperf. *ran*. *Geronnen bloed* is van *gerinnen*, samenloopen, samenvloeien.

KRYGHSRAET.

Verhael toch op wat wijs de vyant wert verwonnen,
Gevangen en verstroit, op zijnen eigen gront.
Het lust ons dit verslagh te hooren uit uw' mont.

FONTEIUS.

De Katten, d'alderbraefste [1]) en strijtbaerste in Germanje,
Geloofden dat het rijck zou spatten [2]); in Hispanje
De grijze Galba, met zijn ooreloghsgespan [3]),
Uitbersten; Vindex meer dan hondertduizent man
Opbrengen, en gelijck een Julius, de wallen
Van Rome uit Gallie gewapent overvallen;
Britanje, uit zijnen slaep geweckt en opgestaen,
De Roomsche heirkracht uit het slavende [4]) eilant slaen;
En d'oude Batavier, met d'aengegrensde buren
Verbittert, Rijn en Maes en Waei en Noortstrant schuren [5])
Van 's rijx bezettingen, hun leggende [6]) op den hals.
De Katten droomden dit, het was dan waer of valsch.
Zy rusten heimlijck toe [7]), om herwaert af te zacken,
En, eer men hen verwachte, al [8]) Cezars maght te knacken.
Ick waeckte, door mijn spien [9]) verzekert van dit stuck;
En om, voor hen gereet, het dreigende ongeluck
Te stuiten, ruckte voort, eer iemant dit vermoede.
Zy laegen toghtree [10]), doch te luttel op hun hoede,

1) *Braef*, Fr. *brave*, beteekende vroeger: *dapper*, *stoutmoedig*. Nog is een *braaf* soldaat in dien zin gebruikelijk.

2) *Spatten*, uiteenspatten.

3) *Ooreloghsgespan*, samenspanning van krijgslieden. *Gespan*, hoezeer niets dan *vereeniging*, *verzameling* beteekenende, komt veelal in den ongunstigen zin van *samenrotting*, *vereeniging tot kwade doeleinden* voor, als ook in de composita: *eedgespan*, *vloekgespan*.

4) *Slaven*, in slavernij leven. Zie bl. 17, aant. 4.

5) *Schuren*, eigenlijk: door sterk wrijven schoonmaken, hier: schoonvegen, bevrijden.

6) Over de verwisseling van *leggen* en *liggen*, zie *N. Klass.* II. 17, 4, enz.

7) *Toerusten*, zich toerusten.

8) *Al*, geheel, gansch.

9) *Spie*, spion. *Spie* is de zuivere Ned. vorm, terwijl de latere, thans gebruikelijke naar het Fransch is gevormd, even als zulks ook is geschied met *lustre*, armblaker, uit het Ned. of Duitsche *luchter*, *leuchter* ontstaan en in den Franschen vorm weder in onze taal opgenomen.

10) *Toghtree*, gereed voor den tocht.

Elck aen zijn' eigen disch, in 't woeste Hartewoudt [1]).
Men braste, en dronck, en klonck, en stofte [2]), trots en stout,
Den Roomschen adelaer te zitten in de veêren,
Dat hy met Duitschen roof vergeeten zou te keeren.
Dit zwoerenze onderling, en sterckten [3]) 't by den dranck
Met vrolijck boschgeschal, en trotsen wapenklanck.
Zoo loock de midnacht [4]) stil den slaeperigen droncken
Zijne oogen. het gedierte ontwaeckte van het roncken.
Hun paerden gingen vast te weide, vry en los
Van toom en teugel, aen de slincker [5]) zy van 't bosch:
En zy, die anders scherp op oorlogs voordeel letten,
Vergaten door den dronck nu schiltwacht uit te zetten.
Wy, door den loozen spie van hunne onachtzaemheit
Verkuntschapt [6], ruckten flux met orden en beleit
Ten bossche in, by de maen, opgaende om ons de paden
Te wijzen door 't geruisch der schemerende bladen.

KRYGHSRAET.

Ons lust te hooren hoe zy wierden opgeweckt.

---

1) *Hartewoudt.* Zie bl. 27, aant. 1.

2) *Stoffen*, pochen, snoeven.

3) *Stercken*, bevestigen.

4) *Midnacht*, thans: *middernacht*, Eng. *midnight*, op gelijke wijze gevormd als: *middag*, *midzomer*, (St. Jan te midzomer).

5) *Slinck*, linker, thans nog overdrachtelijk gebruikelijk in: *slinksche streeken.* Terwijl aan de rechterzijde door het volksbijgeloof eene gunstige beteekenis wordt gehecht, is de linkerzijde die van het ongeluk. Zoo leest men in den *Rein.* vs. 1047.

als (Tibert) upten wech quam,
Sach hi van verre ende vernam
Sente Martins voghel, ende quam ghevloghen.
Doe wart hi vro ende in hoghen,
Ende riep: „Al heil, edel voghel!
Kere herwaert dine vloghel,
Ende vliech te miere rechter hant!"
Die voghel vlooch daer hi vant
Ene haghe, daer hi in wilde liden,
Ende vlooch Tibert ter luchter siden.
Dit tekin ende dit ghemoet
Dochte Tibert niet wesen goet.
Hadde hi ghesien den voghel liden
Scone tsiere rechter siden,
So waendi hebben goet gheval.

Verg. de gunstige beteekenis van het Lat. *dexter*, Fr. *adroit*, tegenover *sinister*, *sinistre*, *gauche*, enz.

6) *Verkuntschappen*, onderrichten.

FONTEIUS.

De man lagh by zijn vrou en kinders uytgestreckt,
Op eene zode vast in slaep: een ander leunde
Half slaepende aen een eick, daer d'elleboogh op steunde.
D'een lagh begraven in de ruighte [1]), en bieze en riet:
Een ander, op een' boom om hoogh geklommen, liet
De beenen en het hooft, al suizebollend, hangen.
Ick mompelde heel zacht: nu rustigh [2]) aengevangen.
Een ieder schiete en houwe in 't hondert [3]), dat het kraeckt.
De krijghsgodt noodt ons op dit boschbancket [4]). zoo raeckt
Men blindling vleesch, en been, en beckeneel, en schenckels,
Als in een vleeschhal, daer de slaghter tot aen d'enckels
In roockend runderbloet zich baedt, bespat, bebloet.
Het huilen galmt door 't bosch, zoo vreeslijck en verwoet,
Gelijck of loeiend vee, in stallingen gedompelt [5]),
Van wolven kudden uit het sneeu [6]) wert overrompelt.
Wat vlughten kon, ontvlughte, en hielt niet langer stant.
D'een dieper boschwaert in; een ander naer het lant
Wou in de vlacke wey te paerde ons tegenstreven,
Maer quam te spaede, en vont de paerden weghgedreven
Door onze knaepen: alle op eenen oogenblick,
Elck van een voetknecht: nu een ruiter in hun schick [7]).
Wy spaerden 't overschot, en voerden het gevangen,
En keeren, rijck van roof, met wapenen behangen,
Te heiligen aen Mars, Jupijn, en Nero zelf.

KRYGHSRAET.

Gelooft zy vader Mars. men hangze in kerckgewelf,

1) *Ruighte*, ruig bewassen plaats, waar gras, dorens, distelen, enz. groeien, Kil. locus hispidus spinis, herbis aut fruticibus.

2) *Rustigh*, ferm, kloek. Zie bl. 26, aant. 1.

3) *In 't hondert*, in 't wilde. Zie *N. Klass.* I. 46, 2.

4) *Boschbancket*, boschfeest. Verg. bl. 27, aant. 5.

5) *Dompelen*, verwarren, vermengen, ook in den vorm *dommelen* veelvuldig voorkomende. Zoo Cats, I. 261:

Waerom niet oock het goet *gedommelt* onder een,
Daer huys, en bed, en lijf, jae sinnen, zijn gemeen?

6) *Sneeu* komt bij onze oude schrijvers in alle geslachten voor. Zoo onz. in Vondels *Virgilius*, III *Boek der Lantged.*:

Zoo zuiver als *het sneeuw* oit van den hemel viel.

7) De zin is: De knapen waren allen in een oogenblik van voetknechten ruiters geworden en daarmede in *hun* schik. *Hun* slaat op *knapen*.

Of hechtze aen een' pylaer, naer d'oude Roomsche [1]) zede.
Maer Fronto keert weêrom. wat tijding brengt hy mede?

FRONTO. FONTEIUS. KRYGHSRAET.

FRONTO.

Heer overwinner, dat de Goden u behoên,
Ghy keert ter goeder ure, en kunt den optoght spoên [2]),
Verwinnen op zijn tijt, en tijdigh wederkeeren.
Wy mogen uw gezagh en opzicht niet ontbeeren.

FONTEIUS.

Hoe ging 't u? hebtghe een' hoop Baethouders t'scheep geleit?

FRONTO.

Met moeite t'scheep gebroght. al [3]) d'oever zagh beschreit
Van grootmoêr, moeder, nicht, schoondochter, zuster, moeien.
Het scheen geen afscheit van bloetvrienden, maer te groeien
Tot opstant, en een' storm van wederspannigheit.
Zy vielenze om den hals. bescheit noch onbescheit [4])
Moght gelden [5]), onder al dit jammeren en treuren·
Men konze met gewelt niet van elckandre scheuren.
Natuur quam boven, en met een [6]) boosaerdigheit.
Men schroomde bondelrecht [7]), noch Cezars majesteit
En naem te lasteren, te schenden onder 't klaegen.
Doch veel staetkundigen, die uit hunne oogen zagen
Wat dit wou zeggen, en beluisterden wat spraeck
Zy mompelden op straet, getuigen dat de wraeck
Ons dreighde met een hooft, om zich van 't juck t'ontlasten.

---

1) *Roomsch*, voor Romeinsch. Zie *N. Klass.* II. 83, 10.

2) *Spoên*, doen spoeden, met spoed doen plaats hebben. *Optoght* is het *opmarcheeren*, het begin van den veldtocht.

3) *Al*, geheel. Zie bl. 31 aant. 8.

4) *Bescheit*, vriendelijkheid, zachtheid; *onbescheit*, ruwheid, harde behandeling.

5) *Gelden*, helpen, baten, Kil. utile esse.

6) *Met een*, te gelijk.

7) *Bondelrecht*, waarschijnlijk door V. gebruikt voor: het gezag der hoogste overheid. Gelijk bekend is hadden de hoogste overheden in den Romeinschen staat het recht zich te doen vergezellen van *lictoren*, die met een bundel roeden, waarin een bijl was gestoken, den consul b. v. voorgingen. Die bundel was het symbool der hoogste rechterlijke macht, zij duidde het recht aan van het uitoefenen der doodstraf (geeselen en onthoofden).

Het waer nootwendigh dit wat dieper t'ondertasten [1]),
En uit te boezemen [2]) wat brant van staet hier smeult,
Gelijck een vonck met asch bedeckt. geloof hier heult
Een manshooft [3]) me, die 't spel aenschout met koele zinnen,
En broet en koestert het verraet, en houdt zich binnen.
Ick heb hun hoofden, twee gebroeders, in het oogh,
En, hen bespiedende, meer pijlen tot mijn' boogh,
Om, met uw kennisse [4]), eens de strenge [5]) pees te slaecken.
Zy moeten onder, wil men 't quaet te boven raecken.

FONTEIUS.

Dit stemt niet qualijck met mijne inzicht overeen.

FRONTO.

Hadde uwe vroomheit [6]) niet de Katten plat getreên,
De storm van oproer zoude op Rijn- en zeekust waeien.

FONTEIUS.

Nu druipenze [7]), en ontzien in 't vlacke velt te kraeien.

FRONTO.

Geloofme by mijn woort, zy leggen op hun luim [8]).

FONTEIUS.

Betoom uwe achterdocht, die weit misschien te ruim [9]):
Of geefme een klaerder blijck van zulck een misvertrouwen.

FRONTO.

Ick koom den Rijn af, voor mijn' optoght, u ontvouwen
Mijn wedervaeren, in 't geleiden van de vracht.

---

1) *Ondertasten*, onderzoeken. Zoo ook Hoofts *N. H.* 888: „Zy doe niemandt bezonderlyk van geloofsweeghe in zijn gewisse *ondertasten*."

2) *Uitboezemen*, uitvorschen, eig. het plan uit den *boezem* halen, waarin het verborgen is.

3) *Manshooft*, man, manspersoon.

4) *Kennisse*, voorkennis, medeweten.

5) *Streng*, in de eigenlijke beteekenis van *stijf gespannen*.

6) *Vroomheit*, dapperheid. Zie *N. Klass.* I. 6, 2,

7) *Druipen*, afdruipen, vluchten.

8) *Leggen op den luim*, op de loer liggen. *Luymen* is bij Kil. incedere capite terram versus prono, observare, insidiari.

9) *Ruim weiden*, zich ver uitbreiden, ver gaan. Verg. *N. Klass.* III. 29, 5.

Ick volghde met een stoet te paerde, niet bedacht
Op eenigh reisgevaer, als plotzeling, van boven
Ten heuvel af, een troep straetschenders [1]) quam gestoven
Naer 't water toe, om ons dien keizerlijcken buit
T'ontzetten met gewelt. de jaeger [2]) zagh vooruit
Ter rechter zijde hoe die stofwolck aen quam glippen [3]).
Hy vont uit schrick geraên de lijn te laeten slippen,
T'ontrennen naer beneên. de stuurman hoort geschal,
En smijt het roer in ly [4]), en zet aen laeger wal [5])
Het schip, met menschen vleesch, tot Cezars dienst, geladen.
Wy dondren brieschende op [6]). de stroopers, op verraeden
Gewelt en oproer uit, verneemen ons met schroom,
En wenden, toen dien kans hun miste [7]), flux den toom.
Hun paerden vlogen, recht als blixems, al te zamen
Door 't stof ten moortbossche in, waeruit zy herwaert [8]) quamen.
Ick vont geraeden weêr te keeren, om verslagh
Te doen, en zulck een stuck te brengen aen den dagh.
Te Duitschburgh zal het schip mijn wederkomst verbeiden,
Om, met meer volx gesterckt, het hooger te geleiden.

FONTEIUS.

Men kent den vogel aen zijn veders. maeltghe hen
Naer 't leven af, misschien of [9]) ik die vogels ken.

FRONTO.

Het scheenen opgeruide oproerige Barbaren.
't Gezicht alleen van verre een' krijghsman zou vervaeren.

KRYGHSRAET.

Beschrijf ons hun gestalte, om zekerder te raên.

---

1) *Straetschender*, roover, eig. iemand die de veiligheid van den openbaren weg schendt, Kil. latro, grassator pirata terrestris.

2) *Jaeger*, jager der tochtschuit, voerman der trekpaarden van het schip.

3) *Aenglippen*, naderen.

4) *Ly*, het tegenovergestelde van *loef*, de zijde van het schip, die van den wind gekeerd is. „*Roer aan lij*," breng het roer van den wind af. Zie Mr. van Lennep, *Zeemans Woordeb.* 132.

5) *Laeger wal*, de oever waar de wind op staat, het tegengestelde van *opperwal* of *oppert*. Zie Mr. van Lennep, *Zeemans Woordeb.* 121.

6) *Opdondren*, met woeste vaart aanrennen.

7) *Missen*, misloopen. *Dien* staat voor *die*.

8) *Herwaert*, naar hier toe, naar onzen kant.

9) *Of*, dat.

FRONTO.

Zy zetten het te snel van verre op vlughten aen:
Gelijck een helsch gespoock en baerelijcke [1]) droezen [2]).
De schelmen deckten hooft en schouder met karpoezen [3])
Van stierenhuiden, ros van verf. de naeckte borst
Geleeck een kolder, dick van leder, en een korst,
Uit eelt en zweet gegroeit. zy staecken ossenhoorns
Afgrijslijck in de lucht, gelijck gespitste torens.
De stiere tanden, in het villen aen de huit
Gelaeten, slingerden, om schrickelijcker uit
Te kijcken, langs de wang van weêrzijde onder 't jaegen.
Een schacht, met een smal bladt van yzer scherp beslaegen,
Was 't ruiters hantgeweer [4]). zoo quamen ze op een' draf
Aenstooten [5]) naer den stroom, maer spatten boschwaert af [6]),
Zoo dra ick, met mijn' troep gewapent, op quam daegen.
Wy vonden niet geraên een sprong met hun [7]) te waegen
In 't moortbosch, anders waer de laegh misschien ontdeckt.

FONTEIUS.

En of [8]) wy 't moortbosch noch, zoo wijt het zwaeit [9]) en streckt,

1) *Baerelijck*, klaarblijkelijk, Kil. manifestus, evidens. Zie Huydec. *Pr.* II. 522.

2) *Droes*, duivel, Hd. *drus*, volgens Grimm, *D. Wtb.* II. 1460, *Myth.* 488, 955, oorspronkelijk buil, gezwel, zweer, pestbuil. Bij verwenschingen: dat u de *droes* sla, werd de kwaal verpersoonlijkt, en aldus *droes* voor *booze geest* gebruikt. Waarschijnlijker is de afkomst van *Thurs*, *Durs*, *Dros*, een reuzengeslacht in de godenleer, en werd de reuzennaam later op den christelijken duivel toegepast. Verg. Dr. de Vries, *Waren.* 92, Mr. van den Bergh, *Ned. Myth.* 25, Niermeijer, *Verh. over het booze wezen*, 14 vlgg.

3) *Karpoes*, ook *kapoes*, *kapuitsmuts*, ruige muts, afgeleid van het MLat. woord *caputium*, Fr. *capuce*, hoofddeksel, en niet van oosterschen oorsprong, zooals Bilderdijk in zijne *Verkl. Geslachtl.* wil. Ook Antonides geeft de *karpoes* aan de Kaninefaten tot hoofddeksel:

Het hooft gehellemt met *karpoezen*, ros en bont.

4) *Hantgeweer*, wapen. Over *geweer* zie *N. Klass.* passim.

5) *Aenstooten*, vijandig aanvallen. Zoo ook Hooft, *Tac. Jaarb.* 224: „Tiridates deed de zynen *aanstooten*." Zie *Ned. Woordenb.* I. 375.

6) *Afspatten*, wegrennen, Verg. bl. 27 aant. 3.

Van Lennep teekent bij deze verzen aan: „Deze beschrijving van de uiterlijke gedaante der bende was in Vondels tijd te noodiger, om dat men toen de stukken nog niet in 't vereischte kostuum speelde."

7) *Hun* en *hen* worden dikwijls verwisseld. Zie *N. Klass.* IV. 81, 9.

8) *Of*, indien, Eng. *if*.

9) *Zwaeyen*, zich in de rondte uitstrekken.

Bezetten over al met onzen ruitervlogel;
Ten minste kregen wy een veder van dien vogel.

FRONTO.

Geloof niet dat dees laegh [1]) zich lang in 't moortbosch houdt.

FONTEIUS.

Zy zijn alreede ontdeckt, en hondert jaeren out [2]).
Zoo stout een schelmstuck zit te hoogh in top geklommen.

FRONTO.

Geloof zy zijn te rugge en over Rijn [3]) gezwommen,
Van waerze quamen: want z'ontzien geensins, met toom
En paert, in 't harrenas te brieschen [4]) door den stroom.

FONTEIUS.

Zoo kent ghy dezen aert genoegh aan hun manieren.

FRONTO.

Gewis een landaert van rebelle Batavieren.
Verbonden aen hun hooft. het zy hierme zoo 't wil;
Een brant van oproer smeult al heimelijck en stil,
Terwijlwe onachtzaem ons aen ydelheên vergaepen.

FONTEIUS.

Men magh in staetgevaer niet sammelen [5]) noch slaepen:
Want als gestichte brant by nacht ten daecke uitslaet,
De wint daer onder blaest, dan rept men zich te laet.
Nu eerst het hart gesterckt. wy dienen tijt te winnen.
De tijt eischt raet en spoet. treet t'zamen met ons binnen.

REY VAN BATAVISCHE VROUWEN.

I. Zang.

Geluckigh leefden wy
Voorheene, eer vreemde heerschappy
Den vryen hals quam drucken
Met haere slaefsche en ysre jucken.

---

1) *Laegh*, de in hinderlaag liggende bende.
2) D. i.: zij hebben hun langsten tijd gehad; hun dood is nabij.
3) Over de weglating van het lidw. zie *N. Klass.* passim.
4) *Brieschen*, een hier ter plaatse zeer eigenaardig gekozen woord, om het snuivende geluid aan te duiden dat men al zwemmende maakt.
5) *Sammelen*, talmen.

Men knocht geen eigen erf,
Noch sloot met graft [1]) en haegh zijn werf,
Maer dreef gemeene [2]) ploegen
Door 't lant, en leefde met genoegen [3]).
De laege leeme hut
Plasregen, wint en hagel schut [4]).
De disch stont niet geladen
Met leckernye en overdaeden,
Maer ooft, in 't wilt gegroeit
Aen boomen, met geen mes besnoeit.
Het wiltbraet was ons spijze,
En kaes en stremsel, naer lantswijze [5]).
De man, verplicht [6]) door trou,
Genoeghde [7]) met een kuische vrou,
Die schaemroot ingetogen
Haer' heer en heerschap zagh naer d'oogen.
De huiswaert, zonder last,
Noodt nagebuur en vreemden gast,
Zoo gastvry, als zijn maegen [8]):
Men voelde geene uitheemsche plaegen.

I. Tegenzang.

Men acht geen zilverwerck,
Noch gout, noch munt, gekent aen 't merck [9]).

---

1) *Graft*, gracht, Hd. *Graft*. De *ch* is uit de *f* ontstaan, even als in *kracht*, *lucht*, *zacht*, Hd. *Kraft*, *Luft*, *sanft*.

2) *Gemeen*, algemeen, gemeenschappelijk.

3) Mr. van Lennep merkt terecht aan dat deze geheele reizang hier en daar bijna letterlijk aan Tacitus' *Germania* is ontleend. Zie cap. 26.

4) *Schutten*, afschutten, afkeeren. Zoo ook Hoofts *Ged.* 63:

de winden, zonder toom
Aan 't rennen, *schut* ik kort, en maak een' doode stroom.

5) Zie cap. 23: „Hunne spyzen zyn eenvoudig, akkerooft, een versch wildt dier, oft gestremde melk. Zonder toerusting, zonder vlaaying (lekkernij) verdryven zy den honger."

6) *Verplicht*, verbonden. *Plecht*, *plicht* duidde oudtijds het *naar recht verbonden zijn tot iets* aan, welke beteekenis nog blijkt uit *dienstplichtig*. *Plicht* is thans alleen nog in zedelijken zin behouden gebleven. Zie *Van den Lev. ons Heren* en *LSp.* Gloss.

7) *Genoeghen*, zich tevreden stellen, met en zonder het wederkeerig pron. voorkomende. Zie deze plaats bij Tac. cap. 18.

8) Zie cap. 21.

9) Zie cap. 4.

Zy wislen waer aen waeren,
Niet ver gehaelt door zoute baeren,
Maer in het Duitsche lant
Gegroeit, of met hunne eige hant
Gewrocht [1]) in laege hutten,
Om 's menschen leven t'onderstutten [2]).
De hutten, niet getoit
Noch dicht by een, maer wilt gestroit
Aen [3]) vlecken, en aen dorpen,
Niet licht den brant zijn onderworpen [4]).
Hun timmerhout is ruw,
En ongeschaeft, de rijckste schuw
Van lijstwerck en cieraden,
Gesneên gebloemt, als ooft en bladen.
De bast en schors bedeckt
De hut, wanneer de regen leckt.
Men bezight kalck noch tegel [5]),
Noch steen, gemetst [6]) op eenen regel.
Een deel schuilt, voor gevaer
Van krijgh, in holen diep en naer,
En berght zich voor den rover [7]).
Zoo brengt de Duitschman [8]) 't leven over [9]).

---

1) *Gewrocht*, deelw. van *werken*, thans alleen in verheven stijl gebruikelijk, naast *werkte*, *gewerkt*. Zie *N. Klass.* II. 38, 8.

2) *Onderstutten*, ondersteunen.

3) *Aen*, tot. De zin is: de huizen wild verstrooid tot dorpen, zoodat ze een dorp vormen.

4) Zie cap. 16.

5) *Tegel*, eigenlijk *deksteen*, van het Lat. *tegula*. Hooft vertaalt hier dan ook aldus in cap. 16: „Zelfs het metzelwerk oft *deksteenen* gebruiken zy niet."

6) *Metsen*, thans alleen in den frequentatieven vorm *metselen* gebruikt. De vorm *metsen* heeft o. a. ook Hooft *Ged.* I. 68:

Oft waar dit levend'lijk *gemetst*, met dikke muuren.

Voor *metselaar* bezigde men den eenvoudigen vorm *metser*, doch ook *metsenaar*.

7) Zie cap. 16.

8) *Duitschman*, min gewone vorm voor *Duitscher*, naar analogie van *Franschman*, *Engelschman*. Het komt ook voor in Vondels *Herderskout* (V. 690):

De Persiaen en *Duitschman*, beide vreemden.

9) *Overbrengen*, doorbrengen. Verg. *N. Klass.* IV, 13, 2.

II. Zang.

Geen woecker vrat verwoet
Zijn evennaestens vleesch en bloet [1]).
De vacht en vlasbloem kleedden
De hallefnaeckte en stercke leden [2]).
De dochters huwen spa
Aen een hardtvochte wederga,
En beide hoogh van jaeren,
Waerom zy vroome vruchten baeren [3]).
Ontvonckte brant van twist,
Het wert door scheitsmans flux geslist [4]).
Al d'edelsten regeeren.
De vroomste in oorlogh triomfeeren [5]).
Der vorsten maght bestaet
In schijn en uiterlijck gelaet [6]);
Want om niet af te dwaelen
Bepaelt [7]) haer 't volck in enge paelen.
Zoo kon de vryheit staen.
De heer bemint den onderdaen.
En d'onderdaen, zijn heeren
Ontziende, helpt alle onheil keeren.
Het schouspel, zonderling [8])
Gepast [9]) op wapenoeffening,
En niet om loon te trecken,

---

1) Zie cap. 26.
2) Zie cap. 17.
3) Cap. 20: „Spaade huwen de jongelingen, en is daarom de jeughdt niet uitgeput. Met de maaghden ylt men ook niet. Haare jeughdt is de zelfste, haare ryzigheit gelyk. Eeven oudt, en kloek vermengen zy zigh: ende der kindren sterkheit is naa gelangh van der oudren." *Hardvocht* is *kloek, flink, gehard*, door Hooft met *niet uitgeput* weergegeven. *Hoogh van jaren* is hier natuurlijk: op rijpen leeftijd.
Vroom, dapper, kloek. Zie *N. Klass.* I. 39, 3 III, 75, 2.
4) Zie cap. 21.
5) Cap. 7: „In 't kiezen der Koningen zien zy op den aadel, der Hooftluiden, op de vroomheit. Ook hebben de Koningen geen' eindelooze oft vrye maght."
6) *Gelaet*, vertooning, praal. Verg. c. 12: Elke vorst „heeft by zich hondert gezellen uit de gemeente, tot raadt en achtbaarheit teffens." Zie verder cap. 13, 14 en 15.
7) *Bepaelen*, beperken.
8) *Zonderling*, bijzonder. Zie *N. Klass.* passim.
9) *Gepast*, berekend, ingericht, strekkend.

Tot oirbaer [1]) tijtverdrijf kon strecken [2]).

II. Tegenzang.

Geen rechter recht uit gunst
Of haet. geen pen, noch letterkunst,
Noch stomme boecken spreecken
Van goede zeden en gebreecken:
Het schepselboeck alleen
Leert hen aenbidden d'eeuwigheên.
Uitstraelende in het wercken,
De Godtheit, niet bemuurt in kercken.
Zy wijden Gode in 't wout
Een kerck van ongekorven hout [3]),
Daer zy de daeden melden
Van 's lants beschutteren en helden.
Zy schuwen diep te treên
In 't hol van Godts verholentheên,
Met geen vernuft [4]) te schatten,
Maer door 't geloof alleen te vatten [5]).
De godtsdienst hielt met schroom
Voor straf de woestheit by den toom.
De hoop op 't ander leven
Hiet [6]) elck zijn recht en eer te geven.

---

1) *Oirbaer*, nuttig. Zie *N. Klass.* II, 43, 5; 87, 6.

2) Cap. 24: „Een' soort van schouwspeelen is 'er alleen, en 't zelfste in alle zaameningen. Naakte jongelingen, die dat voor spel houden, werpen zich tussen zwaarden en finnige frameën, met springen. D'oeffeningh heeft de konst gebaart, de konst een' bevallykheit. Niet om winst, oft loon nochtans. De betaaling der, alhoewel stoute, dartelheid, is de genucht der aanschouweren."

3) *Ongekorven hout*, niet gekapt of bewerkt hout, dus: het bosch zelf. Het komt ook in Hoofts *Baeto*, II. Bedrijf voor:

Een' leevendige kerk van *ongekorven hout*.

4) *Vernuft*, verstand. *Vernuft* is thans meer: scherpzinnigheid van den geest, die vaak als scheppend vernuft werkzaam is; *verstand* de oordeelende werkzaamheid van den geest.

5) Cap. 2. „nochte de Gooden met wanten te beperken, nochte die te doen gelyken naa eenige gedaante van menschelyke troonye, achten zy betaamelyk voor de grootheid der heemelingen: wyen bossen en waaiden, en heeten, met de naamen der Gooden, dat geheim, 't welk zy alleenlyk aanschouwen met eerbiedenis."

6) *Hiet*, verl. tijd van *heeten*, vroeger sterk gebruikt. Zie tal van voorbeelden in Huydec. *Pr.* I. 306.

Der Duitschen waertste pant,
De goude vryheit hielt dus stant
In Nederduitsche beemden,
Voor d'overkomst van deze vreemden.

Toezang.

Hoe is nu d'oude tijt verkeert
Door d'overkomst der vreemdelingen!
Batavie leght [1]) overheert,
En laet zich knevelen en dwingen.
Rechtvaerdigheit, uit schrick gevlught,
Zocht in de wolcken zich te bergen.
O Julius [2]), zie uit de lucht
Hoe uw nazaeten Duitschen tergen.
Uw nazaet schat Baethouwers niet
Mebroeders, vrienden, bontgenooten
Van 't uitgebreit Romainsch gebiet,
Naer 't vreverbont, met u gesloten [3]).
Gewelt en wreetheit gaet in zwang.
Bemintghe 't recht der vrye volcken,
Getrapt te byster en te bang,
Zie eenmael neder uit de wolcken.
En, zoo uw godtheit onrecht haet,
Herstel ons in den ouden staet.

---

1) *Legghen*, liggen. Verg. *N. Klass.* passim.

2) Julius Caesar, als onder de goden opgenomen, wordt hier door de Bataafsche vrouwen ten behoeve zijner vroegere bondgenooten en vrienden aangeroepen.

3) Of dit verbond door de Batavieren met Julius Caesar zelven is gesloten, is niet zeker; later bestond evenwel zoodanig verbond. Zie Wagenaar, *Vad. Hist.* I, 47, en verg. Tac. *Hist.* IV. 14, 31, *Germ.* 29.

HET DERDE BEDRYF.

FONTEIUS, FRONTO.

FONTEIUS.

Wy kunnen 't rijxgevaer uit geene donckre tekenen,
Gelijck uit letteren, voorspellen en berekenen,
Maer zonder klaerheit, op waerschijnelijck vermoên,
Door scherpe middelen 't gevreesde schaers verhoên:
Want zoo 't misluckte 't zou gansch Duitschlant over klincken.
Een arts zal reuckeloos [1]) het lichaem niet vermincken [2])
Van een gedienstigh [3]) lidt, maer wachten zijn gety [4]),
Die evel openbaert, eer hy besluite, en sny
En afzette, om uit noot inkanckrend quaet te keeren.

FRONTO.

Wie sammelt [5]) moet by wijl met schande en schade leeren.

FONTEIUS.

't Is kunst de tijt en maet te treffen fix en net.

FRONTO.

Het heil van vorst en volck is d'allerhooghste wet.

FONTEIUS.

In trouwe dienaers is oock 's vorsten heil gelegen.

FRONTO.

Hun trou is als de punt en sne van 's vorsten degen.

---

1) *Reuckeloos*, roekeloos. Verg. *N. Klass.* passim.
2) *Vermincken van*, door verminking berooven van.
3) *Gedienstigh*, nuttig, voor den dienst geschikt.
4) *Gety*, juiste tijd. *Die*, het in den volgenden regel voorkomende betr. vooruw., is mannelijk, als slaande meer op *tijd*, waaraan de dichter zeker dacht, dan op het onz. *getij*. De zin is: Dien de kwaal openbaart.
5) *Sammelen*, dralen.

FONTEIUS.

Zy dient dan niet verstompt, maer scherp en gladt gewet [1]).

FRONTO.

Oprechte trou is schuw van [2]) opspraeck en van smet.

FONTEIUS.

Zy wort by wijlen oock uit onverstant gelastert.

FRONTO.

By wijlen oock met recht, wanneer ze allengs verbastert.

FONTEIUS.

Dan geeft de tijt hier blijck en klaere proeven af [3]).

FRONTO.

Niet altijt klaer, uit angst voor een gewisse straf.
De kloecken weeten hunne aenslaegen loos t'ontveinzen.

FONTEIUS.

Maer een, noch kloecker, ziet den gront van hun gepeinzen.

FRONTO.

Gebruick dan, het is tijt, uwe oogen en gezicht.

FONTEIUS.

't Verraet van Piso wert gestraft als 't quam in 't licht [4]).
Men strafte 't op bewijs, en uitgeborste blijcken.

FRONTO.

En Cezar [5]) raeckte om hals, eer 't schelmstuck uit quam kijcken

---

1) *Wetten*, scherp maken.

2) *Schuw van*, bevreesd voor. Zoo ook bij Hooft in *Tac. Hist.* 427: „zynde zelfs d'allerslechtste slaaven deurgestooven, oft *schuw van* zyn ontmoeten."

3) *Af*, van. Zie *N. Klass.* passim.

4) Hier wordt vermoedelijk gedoeld op het verraad van Cn. Calpurnius Piso, beschuldigd Germanicus door vergif te hebben gedood, 19 jaar na Chr. Zie Tacitus, *Ann.* II, 69—74; III. 10—15.
Uitbarsten, uitbreken, zich openbaren.

5) Namelijk: Germanicus Caesar.

FONTEIUS.

Die laegen raeckten bey de vorsten in persoon [1]).

FRONTO.

Nu raeckt het 's vorsten staet, een wacht, u streng geboôn.

FONTEIUS.

'k Beken wy draegen oock den naem van staetbehoeders [2]).

FRONTO.

Zoo let voorzichtiger op dees doortrapte broeders.

FONTEIUS.

Zy sproten alle beide uit koningklijcken stam.

FRONTO.

Gestooten uit het rijck, dat lang een ende nam.

FONTEIUS.

De Batavier ontzietze [3]), en eertze, als d'eerste vorsten.

FRONTO.

Die heilgen [4]) Julius het hooft niet bieden dorsten.

FONTEIUS.

Zy traden in verbont door eerelijck verdragh.

FRONTO.

Maer staen verplicht [5]) aen 't rijck, en keizerlijck gezagh.

---

1) Waarschijnlijk wordt hier naast Germanicus Tiberius bedoeld, die aan Germanicus' dood niet onschuldig was.

2) Mr. van Lennep is het niet duidelijk, waarop Fonteius hier zinspeelt. Mij evenmin. „Noch de Latijnsche benamingen van *proconsul* of *legatus*, noch de Nederduitsche van *stedehouder*, kan zelfs in de verte beschouwd worden als synoniem met dien van *staetbehoeder*." Zie IX, 687.

3) *Ontsien*, vreezen, ontzag hebben.

4) *Heilig*, vertaling van *divus*, den eeretitel die de Romeinsche keizers na hunnen dood werd geschonken, als onder de goden opgenomen.

5) *Verplicht*, verbonden, De *plicht* of *plecht*, afgeleid van den praesensvorm van het ww. *plegen*, is de gerechtelijke of zedelijke schuld. *Verplicht* is dus *gebonden* door het *verdrag* met Caesar.

FONTEIUS.

Als medebroeders, en getrouwe bontgenooten.

FRONTO.

Ghy moetze intoomen [1]) in hun hoofden, niet verstooten.

FONTEIUS.

Ten minste met een' schijn, verschoonbaer by 't gemeen.

FRONTO.

Zy treden u, ontziet ghy hen op 't hart te treên.

FONTEIUS.

Op welck een wijze zou dit volck zoo verre komen,
Een stuck bestaen [2]), te stout om slechts te dorven [3]) droomen?

FRONTO.

Gebruick uw zinnen. 'k geef uw wijsheit dit te raên.

FONTEIUS.

Het lustme uit uwen mont te hooren en verstaen
Op welcke middelen de Batavier zijn zinnen
Zou spitzen; hoe en waer het schellemstuck beginnen.

FRONTO.

Waer ick verdruckt, als zy, en vyant van het rijck,
En hun in adeldom en stam en staet gelijck,
'k Wou glimpigh [4]), onder schijn van 't offren aen de goden,
's Lants grooten en de braefste [5]) op d'offermaeltijt nooden,
In 't Godtgewijde bosch, en als by maneschijn
De midnacht opquam, na het brassen, en de wijn,
In 't brein gesteigert [6]), moedt en rustigheit [7]) verweckte,

---

1) *Intoomen*, in bedwang houden, beteugelen. Door hun vorsten meester te zijn, moet gij het volk in bedwang houden.
2) *Bestaen*, vermeten, wagen. Zie *N. Klass.* passim.
3) *Dorven*, durven.
4) *Glimpigh*, onder den schijn.
5) *Braef*, dapper, Fr. *brave*. Zie bl. 31, aant. 1.
6) *Steigeren*, stijgen. Het frequent. wordt in den zin van het stijgen der dampen van den wijn thans niet meer gebruikt. Zie bl. 21, aant. 4.
7) *Rustigheit*, kloekheid, dapperheid, Hd. Rüstigkeit, van *rusten*, met

Eer iemant slaeperigh de leden nederstreckte.]
De deught ophaelen [1]) van 't Batavische geslacht,
En d'oude vryheit, door 't Romainsch gewelt verkracht:
Hoe adeldom en volck, berooft en uitgezopen [2]),
Nu slavende onder 't juck, geen' aêmtoght durven hoopen:
Hoe jeught en ouderdom geketent wort vervoert.
'k Wou hier op klampen [3]) hoe de twist al 't rijck beroert,
De keurebenden, aen 't verloopen, velt verliezen,
En, wrockende onderling, uit wraeckzucht zijde [4]) kiezen,
Verlangende elck met smart naer een doorluchtigh hooft,
Dat haer bezolding [5]) van alle achterstel [6]) belooft.
Hoe zou de Batavier, geneight zijn' smaet te wreecken,
Toeluistren, en, verhit van wraeck, het hooft opsteecken,
En roepen: het is tijt den hals t'ontslaen van dwangk.
Het bosch zou galmen, op den vloeck en wapenklangk
Der gasten, die aldus hun vloeckverwantschap slooten.
Dan Kennemaer, Westvries, en Waterlants genooten [7]),
Dan Tonger [8]), Triersman, Gal, en Britten, over zee,
Gemaent het luie zwaert te rucken uit de schee.
Den Duitschen hoefde men geen hart in 't lijf te spreecken.
Het zoume aen toeval [9]) van hulptroepen niet ontbreecken:

---

wapenen voorzien, toerusten, van het Od. *hrustan*, en van een geheel anderen stam dan *rusten*, quiescere, dat de oorspronkelijk tot den stam behoorende *h* mist. *Rustig* is ook *net*, *knap*, *fraai*, eigenlijk *goed toegerust*, niet alleen met *wapenen*, maar vooral in lateren tijd met fraaie kleeren. Zie Oudemans, *Wdb. op Bredero*, Schmitthenners *deutsch. Wtb.* II, 524.

1) *Ophaelen*, vermelden, herdenken, uit het verledene weer aan het licht brengen.

2) *Uitzuipen*, thans spreekt men meer van *uitzuigen* van een volk. Verg. Hoofts *N. H.* 237: Derhalven zy.... aan 't smaalen op de *uitzuypzucht* en 't schrobben der Spanjaarden."

3) *Klampen*, eig. met een klamp, een haak zich aan iets hechten. In denzelfden zin zeggen wij: *er iets bijhalen*.

4) *Zijde*, partij.

5) *Bezolding*, bezoldiging. *Besolden* is van *sold*, met wisseling van *o l* in *ou*: *sout*, soldij, Fr. *solde*.

6) *Achterstel*, hetgeen men ten achteren staat van iets, Kil., *achterstal*, reliqua, reliquum non solutum.

7) *Genoot*, gezel, Kil. consors, compar. De genooten van Waterland, zijn de vereenigde mannen van Waterland, het Zuid-oostelijk deel van Noordholland.

8) *Tonger*, bewoner van het zuidelijk gedeelte van ons vaderland, om de rivier de Tonger in Brabant; *Triersman*, bewoner van de omstreken van Trier, (Augusta Trevirorum).

9) *Toeval*, bijval, toetreding.

En zoo men 't Roomsch gewelt op onze zijde kreegh;
'k Wou Maes en Wael en Rijn afloopen met een veegh [1]),
En overweldigen uw burghten en kasteelen.
Waer zege is loopt elck toe, om diep [2]) in roof te deelen.

FONTEIUS.

Geen keurebende zou zoo reuckloos ommeslaen,
Uit angst van 's keizers toorne op haeren hals te laên.

FRONTO.

Men most op 's keizers naem de wapens eerst aenvaerden,
En, in de schaduw van Vespaziaens standaerden [3]),
Het oorlogh [4]) voeren, niet als vyanden van 't rijck,
Maer tot beslechting van den smaet en 't ongelijck
Geleden by [5]) het volck, van die hunn' eedt verzaeckten.
Zoo ging men best vermomt, tot datwe schrap [6]) geraeckten.

FONTEIUS.

Gevaerlijck waer het, zoo de vyant dit verstont.
Ghy wijst den wegh, en geeft hem d'uitkomste in den mont.
Ick vind geraeden met den krijghsraet raet te pleegen,
En zulck een staetbelang voorzichtigh t'overweegen.

FRONTO.

En zoo de krijghsraet eer [7]) de zachtste zijde hiel:

---

1) *Veegh*, een krachtige streek, waardoor alles wordt weggeveegd, kracht, snelheid. Verg. Hoofts *N. H.* 1002: „voorts met een' *veegh* rent het gerucht al de Vereenigde Landen deur."

2) *Diep*, ruim. Men deelt *diep* in een roof, wanneer men er *diep* in mag tasten. Verg. Hoofts *N. H.* 368: d'andren lieten zich stillen met belofte eeven *diep* betaalt te worden, als die van der stadt."

3) Mr. van Lennep (*V.* IX. 689) merkt hier zeer te recht aan: „hier laat Fronto, of liever Vondel zelf, zich door zijn verbeelding wat heel ver vervoeren. 't Is waar, Civilis greep later de wapens aan, in schijn om Vespaziaan te ondersteunen; doch dat Fronto hem nu, onder Neroos regeering, reeds zulk een glimp toedicht, gaat wat ver."

4) *Oorlogh* werd vroeger in alle drie geslachten gebruikt. Zie *N. Klass.* II. 49, 3.

5) *By*, door.

6) *Schrap*, vast. Men zet zich *schrap*, wanneer men den voet stevig op den grond plaatst, den eenen in een rechte, den anderen in een schuinsche richting, om b. v. een aanval af te kunnen wachten. Fronto wil zijn list bezigen om zich te beter te kunnen beveiligen. Verg. *N. Klass.* II. 16, 10.

7) *Eer*, liever.

Ghy most besluiten, 't viel dan echter [1]) uit hoe 't viel.
De majesteit kan u hier over niet bezwaeren:
Naerdien uw strengheit hem in eere wil bewaeren.

FONTEIUS.

Laet flux den krijghsraet hier verschijnen, en terwijl
Wy ons beraeden, ga verneem eens in der yl
Wat maeren ons de spiên [2]) aenbrengen met den morgen.
Wie 's vorsten staet bewaeckt, dient nacht en dagh te zorgen.

FONTEIUS. KRYGHSRAET.

FONTEIUS.

Gestrenge krijghsraet, nu voorzichtigh opgepast.

KRYGHSRAET.

Gebie wat u belieft: wy volgen uwen last.

FONTEIUS.

Men vreest een' opstant van Batavische Barbaren.

KRYGHSRAET.

Misschien een' droom, gegront op uitgestroide maeren.

FONTEIUS.

Geen' droom, maer boosheit, daer de tijt van zwanger gaet.

KRYGHSRAET.

Een onvoldraege vrucht, en vondeling op straet. [3])

FONTEIUS.

Te kennen aen het kroost, dat zweemt naer [4]) zijnen vader.

KRYGHSRAET.

Die most een booswicht zijn, en rijxpest, en verraeder.

---

1) *Echter*, later, daarna, compar. van *echt*, daarna. Beide vormen *echt* en *echter* waren in het Mnl. reeds gebruikelijk. Zie LSp. Gloss, *N. Klass.* I. 39, 2.

2) *Spie*, spion. Zie bl. 31, aant. 9.

3) Het gerucht is als onvoldragen, zonder veel levensvatbaarheid, en als een vondeling, van wien onbekend is waar hij weg is gekomen.

4) *Zweemen naar*, gelijken op. Verg. *N. Klass.* IV. 26, 5.

FONTEIUS.

Een lantverraeder, en een booswicht in den aert.

KRYGHSRAET.

Dat zal eerst blijcken, als de misdraght is gebaert.

FONTEIUS.

Dan waer de rijxpest al tot ons bederf [1]) geboren.

KRYGHSRAET.

Zoo woudtge 't bastertkint in zijn geboorte smooren.

FONTEIUS.

Met reden, eer die smet de lucht alom bederf.

KRYGHSRAET.

Bewimpel [2]) niet, maer geef de zaeck haer' naem en verf. [3])

FONTEIUS.

Verschrickt niet eens, maer let op beide dees gebroeders.

KRYGHSRAET.

Twee pylers [4]) van het hof, rechtschape rijxbehoeders.

FONTEIUS.

Voorheene, maer nu gansch verbastert van hun bloet.

KRYGHSRAET.

Zy houden ampteloos een' burgerlijcken voet [5]).

FONTEIUS.

Zy houden zich bedeckt, dat kan uw oogh misleiden.

---

1) *Bederf*, verderf, ondergang.

2) *Bewimpelen*, bedekken, bemantelen, *Wimpel* was vroeger *sluier*. Zie *N. Klass.* II. 8, 2.

3) *Verf*, kleur. *Iets een verf geven* is overdrachtelijk: iets nauwkeurig omschrijven, bepalen.

4) *Pijler*, pilaar.

5) *Eenen voet houden*, thans zeggen wij: op een voet leven.

KRYGHSRAET.

De daet leert vroomen [1]) en verraeders onderscheiden.

FONTEIUS.

De Katten vingen op hunn' winck [2]) dien heirtoght aen.

KRYGHSRAET.

Nu leggenze in den gront, om nimmer op te staen.

FONTEIUS.

Zy leggen niet zoo vlack, of kunnen weêr verrijzen.

KRYGHSRAET.

Men recht [3]) op geen vermoên, maer klaerheit en bewijzen.

FONTEIUS.

Men magh op staetbelang oock rechten op vermoên. [4])

KRYGHSRAET.

En als vermoeden dwaelt, hoe raeckt men aen den zoen?

FONTEIUS.

Geen stedehouder staet aen stijl [5]) van recht gebonden.

KRYGHSRAET.

Gy woudt dan vonnissen op ongewisse gronden?

FONTEIUS.

Wanneer de staet in last beraet noch uitstel lijdt.

---

1) *Vroom*, hier meer in de tegenwoordige beteekenis: *rechtschapen*, *braaf*, hoewel zonder het bijbegrip van *godsdienstig*.

2) *Winck*, wenk, Over de wisseling van *e* en *i*, zie *N. Klass.* passim.

3) *Rechten*, recht spreken.

4) Van Lennep (*V.* IX. 691) denkt hier aan een schrijffout. „Het dubbele gebruik van 't voorz. *op* strijdt hier met de taal zoowel als met de cierlijkheid: en V. heeft hier waarschijnlijk gemeend, zoo al niet geschreven, *om* of *uit staetbelang*."

5) *Stijl*, bijzondere vorm, vaste regel, bij Kil. = *practijcke*, jurisdictionis forma, et usus fori: formulae litium: litium agitandarum, exercendarum, tractandarumque methodus.

KRYGHSRAET.

Zoo waertge in Asie den hals op aenklaght quijt. [1])

FONTEIUS.

Sereen misverfde [2]) my met valsche lasteringen.

KRYGHSRAET.

Zoo wacht u valsch naer een' betighten hals te dingen. [3])

FONTEIUS.

Het hof ontsloeghme van eene opgedichte schult.

KRYGHSRAET.

Dat leere u hoe ghy nu Baethouders vieren [4]) zult.

FONTEIUS.

De Rijnwacht is ons op een nieu [5]) te hoogh bevolen.

KRYGHSRAET.

Ook 't heiligh recht, dat magh in schemerlicht niet doolen.

FONTEIUS.

De naelt van 't staetkompas wel uit haer streeck verdwaelt.

KRYGHSRAET.

Zoo volgh een vaste star, en geene waelbre [6]) naelt.

---

1) Zie Tac. *Jaarb.* IV. 36: „Fonteius Capito, die Voorburgermeester zynde Azië geregeert hadt, werd vrygesprooken, mits men bevondt, dat de misdaaden, hem te laste geleit, door *Vibius Serenus* verziert waaren." V. schijnt hier twee personen te verwarren, te weten C. Fonteius Capito, den Proconsul in Azie, en L. Fonteius Capito, Consul onder Nero. Verg. Tac. *Jaarb.* XIV, 1; *Hist.* I. 7, 37, 52, 58; III. 62; IV. 13.

2) *Misverven*, zwart maken, betichten.

3) *Dingen naer*, staan naar.

4) *Vieren*, met den dat. sparen, Kil. *iemanden vieren*, alicui honorem solemnem exhibere, magnifacere, parcere alicui. Zoo Cats in de *Huyselicke saken*, 85:

Geen beest en is er oyt soo fel,
Dat niet en *vyert* sijn metgesel.

5) *Op een nieu*, op nieuw.

6) *Waelbaer*, veranderlijk. *Waelen*, *wallen*, is bij Kil. peregrinari, en

FONTEIUS.

'k Zal uit 's verdachten mont eerst zien bewijs te trecken,
En letten of 't verraet niet ergens uit wil lecken.

KRYGHSRAET.

Ghy tast groothartigen, en forsse leeuwen aen,
En durft ontijdigh een verziende [1]) stuck bestaen.

FONTEIUS.

'k Beken zy schijnen tot geen slecht bewint geboren,
En Hanniballen [2]), en doordringende Sertoren,
Om 't rijck te dompelen in 't uiterste gevaer.
Zy neemen wacker alle omstandigheden waer,
En rijxgebreken, om in 't end met heele vlieten [3]),
Van oproerzucht gezwint naer 't evel [4]) toe te schieten,
Daer 't lichaem van het rijck de doodt aen sterven zou.

KRYGHSRAET.

Het gansche rijck gewaeght van hun beproefde trou.
Verongelijcktghe hen, ghy quetst Koriolanen,
Niet licht te heelen dan door moederlijcke traenen.

---

ook *mutare*. Van Hasselt haalt hierbij eene plaats aan uit Broekhuizens *Ged.* 21:

> Ik doe het nog, en lees met wakkren yver kloek
> Steets zonder boeken in des groote werelds boek,
> En met doorvlymend oog zoek onderscheid te maken
> Zoo ver mij nut is, in het *walen* van de zaken.

Zie ten Kate, *Aenl.* II. 521, en *Uitlegk. Wdb. op Hooft*, IV. 327, waar verscheidene plaatsen zijn aangehaald.

De vergelijking met het kompas, hier door den Romein gebezigd, is een dier bijna onvermijdelijke anachronismen, die we in nog veel ruimer mate bij Shakspere aantreffen. 't Is hier niet veel meer dan een gewoon, dichterlijk beeld.

1) *Verziend*, vele gevolgen na zich slepend. Zie andere voorbeelden in de *N. Klass.* II. 79, 1.

2) Tac. *Hist.* IV. 13: „Civilis, schrander van geest, bet dan de Barbaaren ghewoonlyk zyn, en zich roemende voor *eenen Sertorius oft Hannibal*, zynde zyn aangezicht in dezelve wyze gheschent." — Sertorius, de bekende tegenstander van Sylla, voerde in Hispanie met de Iberische volkstammen oorlog eerst tegen Sylla, later tegen Metellus en Pompejus, tot hij in 72 v. Chr. door sluipmoordenaarshand viel.

3) *Vliet*, stroom.

4) *Evel*, kwaal, ziekte.

FONTEIUS.

Koriolaen ontfing van Volscen onderstant.

KRYGHSRAET.

Wat volcken vliegen niet, als valcken, van hun hant [1])?
Hun wrock zal nimmermeer dat ongelijck verzwelgen.
De Gal, de Brit, de Duitsch [2]), de Bataviers, de Belgen,
De Kennemaer, en Vries, zelfs keurebenden zien
Op hunnen voorgangk, om u 't hooft in 't velt te biên.

FONTEIUS.

Wy moeten schrap staen, eer d'aenhangers schrap geraecken,
Een Argus slaghten [3]), en met duizent oogen waecken.

KRYGHSRAET.

Een schalcke [4]) loock met list alle Argus oogen toe,
En vryde met zijn zwaert de schoone melleckkoe,
Die tot den buick toe tradt in vette klaverweide.

FONTEIUS.

Men mompelt hoe een zwarm noch korts by Welda [5]) schreide
Om een doorluchtigh hooft, dat hen verlossen kon [6]).
Zy zwermden vroegh om 't huis der broedren, eer de zon

---

1) Deze uitdrukking, aan het geliefde jachtspel onzer voorouders, de valkenjacht, ontleend, duidt de volgzaamheid aan, die de valk zijnen meester betoont.

2) *Duitsch*, eene zeer ongewone vorm voor *Duitscher*, waarvoor V. in vs. 796 *Duitschman* bezigde.

3) *Slaghten*, gelijken op.

4) *Schalck*, listig, bedriegelijk. Over den overgang der beteekenis van het znw. *schalk*, knecht, tot *slecht*, *gemeen*, *loos*, zie *N. Klass.* I. 42, 3.

Dat de *schalke* niemand anders dan Mercurius is, behoeft haast geen vermelding, die *Io*, de door Juno in een koe veranderde geliefde van Jupiter, *bevrijdde* van haren bewaker.

5) *Welda*, Velleda, de bekende wijze vrouw, door V. ten onrechte hier reeds ingevoerd. Later voorspelde zij den Germanen hunnen voorspoed op de Romeinsche keurbenden. Zie Tac. *Hist.* IV. 60, 61 en 65.

6) De zwerm, bij Vellede schreiende, komt niet wel met het verhaal van *Tac.* t. a. p. 65 overeen: „by Velleda in persoon te koomen, oft haar aan te spreeken, stondt niet vry. Zy werden gewêert van 't aanschouwen, opdat d'eerbiedenis te grooter waare."

De kim zagh, om met kracht den optoght uit te zetten. [1])

KRYGHSRAET.

De broeders sloegenze af, en wouden 't niet beletten.

FONTEIUS.

Niet zelfs [2]), maer door een laegh Baethouwers aen den stroom.

KRYGHSRAET.

Dat 's buiten hen. wie houdt baldadigen in toom?

FONTEIUS.

Een lantvooght, die niet schroomt het lant van schuim te vaegen.[3])

KRYGHSRAET.

Wie vyanden verweckt, bezaeit het lant met plaegen.

FONTEIUS.

Wat schaedt 's volx vyantschap, wanneer de schrick het treft?

KRYGHSRAET.

En als het volck een hooft op een rondas [4]) verheft,
Dan kan al 't Roomsche rijck 's volx vyantschap niet paeien [5]).

FONTEIUS.

En hierom wil ick 't gras hun onder 't lijf weghmaeien.

KRYGHSRAET.

Uit elcken druppel bloets verrijst een ander hooft,

---

1) *Uitzetten*, uitstellen. Zoo ook Bredero, *Griane*, 53:
Ach, Heere! wilt so langh *uytsetten* maar den dagh,
Dat ick myn oude kracht yet wat verhalen magh.
Uitzetten is hier evenwel nog iets sterker, in den zin van *afstellen*, *verhinderen*. Er wordt hier gedoeld op het geklaag der vrouwen in vs. 201 vlgg. over het wegvoeren der gepresten.

2) D. i.: *Zelf* wilden zij het niet beletten, maar het werd belet door de *laag* der Batavieren, waarvan in vs. 688 vlgg. gesproken wordt.

3) *Vaegen*, wisselvorm van *vegen*, doorgaans in deftiger zin gebruikt. Men *veegt* een kamer schoon van stof; men *vaagt* een land schoon van *schuim*, uitvaagsel.

4) *Rondas*, rond schild, Kil. clypeus rotundus. Dit vs. ziet op de gewoonte der Germanen om hunne nieuw gekozen hoofden op een schild te verheffen.

5) *Paeien*, stillen.

Een vlam van Hydra [1]), traegh gebluscht, en uitgedooft.

FONTEIUS.

'k Ontzie noch Burgerhart noch Julius te daegen,
Te dreigen, zooze niet antwoorden op ons vraegen.

KRYGHSRAET.

Rechtvaerdigheit is stout, en trots, gelijck een leeu.

FONTEIUS.

Ontbeertze klaeu en tant, wat baet een loos geschreeu?
Men kan den brullenden de scherpe nagels korten.

KRYGHSRAET.

August ontzagh het bloet van Cinne zelf te storten [2]),
Die 't rijck wou schocken, en hem stil [3]) naer 't leven stont.

FONTEIUS.

Augustus handelde gelijck hy raedtzaem vondt:
Nu heerscht hier Nero, van geen mindren te berechten. [4])

KRYGHSRAET.

Een pleit beginnen valt gemacklijck, maer beslechten [5])
Van staetoneffenheit, daer is veel moeite aen vast.

FONTEIUS.

's Rechts uitspraeck hangt aen ons, gewettight om dien last
T' aenvaerden, en ten dienst des keizers uit te voeren.

---

1) *Hydra*, de Lernaeische waterslang, door Hercules bedwongen. De *vlam*, hier door V. bij de Hydra gebezigd, is een verwarring van beelden. Uit elken druppel bloeds kon een ander hoofd verrijzen, als uit elk der afgehouwen hoofden der Hydra een nieuw. Daarna had de dichter het beeld kunnen gebruiken: een vlam, traegh gebluscht en uitgedooft.

2) Cn. Cinna Magnus, een bloedverwant van Pompejus, was het hoofd eener samenzwering tegen Augustus, die hem vergaf en hem zelfs tot consul verhief (5 j. n. Chr.). Wie kent niet den bekenden regel uit Corneilles *Cinna*:

Soyons amis, Cinna.

3) *Stil*, in het geheim.

4) *Berechten*, regeeren, de wet stellen. Zie LSp. Gloss.

5) *Beslechten van*, effen, glad maken van. Over *slecht*, effen, glad, zie *N. Klass.* passim.

KRYGHSRAET.

Zie toe, gy terght een volck, in veenen en in moeren [1]),
Als vorschen, tot den hals gedoocken, en gewoon
Te huppelen op 't lant en over groene zoôn.
Het gaet dan onder, en dan boven water heenen.
De grooten worden oock gebeten van de kleenen.
De veltmuis terght den leeu, van wraeckzucht razend dol.
Zy bijt hem fel in 't been, en sluipt weêr in haer hol.
Laet geen pluimstrijcker [2]) uw voorzightigh oogh verblinden.
Ghy zoeckt den voetstap, maer zult haest den leeusklaeu vinden.

FONTEIUS.

Vertreckt, en daeghtze hier ten hove op staenden voet.
Een staetbelang als dit eischt kort beraet en spoet.

JULIUS. BURGERHART. FONTEIUS.

JULIUS.

Heer stedehouder, die Barbaren kunt betoomen,
Ter goeder ure wy u hier verwellekomen.

BURGERHART.

En wenschen dat uw komst tot rust des rijx gedy.

FONTEIUS.

Hoe komt uw wellekomst zoo traegh en spaede by [3])?

---

1) *Moer*, moerassig land, Hd. Moor, Eng. moor.

2) *Pluimstrijcker*, iemand die een ander het stof, de pluimen of pluizen van de kleêren wegneemt, een vleier. Maerlant gebruikt in gelijken zin *plucker van den stove*. De uitdrukking: *striken van den plumen* komt reeds by Hildegaersberch voor:

Die smeken ende flatteren can,
Wat node doet hem den hoff te rumen?
Hy *strijct* den heren *van den plumen*;
Mitten schalken gaet hi runen.
Al saydement coren buten dunen,
Hy sondt al prisen wat men dede,
Om te crighen moghenthede.

3) *Bykomen*, geschieden. Zoo ook Hoofts *N. H.* 399: „Don Johan, de Kardinaal Granvelle en de Hartogh van Sessa, verweeten elkandre wisselinx, het *bykoomen* van zoo schandig een verlies."

JULIUS.

Wy durven ons op straet noch zien noch hooren laeten.

FONTEIUS.

Wel hoe? wat hindert u? het zijn des heeren straeten.

BURGERHART.

Met reden: het gebruick staet ieder even schoon.

FONTEIUS.

Wie heeft u 't vry gebruick der straeten dan verboôn?

JULIUS.

De schroomte [1]) voor een' hoop ontstelde en dolle wijven.

FONTEIUS.

Een weereloos geslacht, dat luttel kan bedrijven.

BURGERHART.

Zy zoecken midlerwijl by mannen troost en raet.

FONTEIUS.

Het weigren stont u vry, in zulck een ongelaet. [2])

JULIUS.

Men kan hun ongelaet met weigeren niet paeien.

FONTEIUS.

Geen mannen laeten zich van wijven overkraeien.

BURGERHART.

Wy schroomen achterdocht te geven aen het hof.

FONTEIUS.

Hoe geeft dan 't lantgerucht ons achterdenckens [3]) stof?

---

1) *Schroomte*, min gewone vorm voor *schroom*, vrees. Zie *Uitlegk. Wdb. op Hooft.*

2) *Ongelaet*, onbetamelijk gedrag. *Zich gelaten* is: zich gedragen, en *ongelaat* dus een verkeerd gedrag, een verkeerde houding, in welken zin dan ook.

3) *Achterdencken*, thans niet meer gebruikelijk in de beteekenis van *achterdocht hebben*. Zie *Ned. Wdb.* i. v.

JULIUS.

Gerucht is waer of valsch, en kan geen braven krencken.

FONTEIUS.

Hoe komtghe dan verdacht? wie voedt dit achterdencken?

BURGERHART.

Een losse lastertong kan achterdencken voên.

FONTEIUS.

Men schept uit tekenen by wijlen quaet vermoên.

JULIUS.

Wat quaet vermoeden kan met reden op u hechten? [1])

FONTEIUS.

Dat vraeght u zelven, die u zelven kunt berechten. [2])

BURGERHART.

Wy leven veiligh, niet bewust van eenigh quaet.

FONTEIUS.

Hoe vreest men dan eer lang voor opstant in den staet?

JULIUS.

Berecht u zelven nu, en antwoort op uw vraegen.

FONTEIUS.

Men hoorde vrouwen van een hooft op straet [3]) gewaegen.

BURGERHART.

Wat smijt het ongedult van 't vrouwevolck niet uit?

FONTEIUS.

Een laegh Baethouwers zette op 't rijxschip aen om buit.

---

1) *Hechten op iemand*, vat hebben op iemand.

2) *Berechten*, onderrichten, eig. te recht helpen. De zin is: Vraagt het u zelven, en gij zelf zult er het beste antwoord op kunnen geven. In vs. 1087 duwt Julius aan Fonteius de eigen woorden weder toe.

3) *Op straet* behoort natuurlijk bij *vrouwen*.

JULIUS.

Zegh vyanden, gewoon op vrybuit uit te loopen.

FONTEIUS.

De Katten laegen reede [1]), om dit gewest te stroopen.

BURGERHART.

Nu leggenze gestroopt door uw voorzichtigheit.

FONTEIUS.

Waerom hebt ghy den vorst uw' outsten zoon ontzeit?

RURGERHART.

Hy was, een wijl geleên, den Rijnstroom op getogen.

FONTEIUS.

Waerom verzontghe hem, zoo verre uit vaders oogen?

BURGERHART.

Om elders [2]) strenger by uitheemschen op te voên.

FONTEIUS.

Waer steeckt uw gemaelin? kon zy haer reis niet spoên? [3])

BURGERHART.

'k Geloof zy staet gereet, en op het wederkeeren.

FONTEIUS.

Waer steeckt uw zusters zoon? kan zy dat pant ontbeeren?

JULIUS.

De moeder wenscht dat hy magh leeren 't geen hem past.

FONTEIUS.

Zoo zent menze al van kant, terwijl het oproer wast.

---

1) *Reede*, gereed. Zie Huydec. *Pr.* II. 88.

2) Te recht merkt van Lennep (*V.* IX. 695) op, dat de zuiverheid der taal hier zou eischen: om *hem* elders.

3) *Spoên*, bespoedigen. Zie bl. 34, aant. 2.

BURGERHART.

De stedehouder most ons geen verraet opdichten. [1])

FONTEIUS.

Ick toon d'omstandigheên, die kunnen 't oogh verlichten.

JULIUS.

Al beuzelmaeren, niet beziens noch hoorens waert.

FONTEIUS.

Uit menige encklen wort een groote schult vergaêrt.

BURGERHART.

Nu reken vry: wy staen bereit die schult te boeten. [2])
Wat onbescheit [3]) is dit? wat zal ons nu gemoeten [4])?

FONTEIUS.

Vergelding naer het werck, dat ghy gerockent [5]) hebt.

JULIUS.

Geen van ons beide heeft in 't pressen zich gerept. [6])

---

1) *Opdichten*, te last leggen, en wel valschelijk, iets verzinnen ten laste van iemand.

2) *Boeten*, voldoen, betalen. Zie *N. Klass.* passim.

3) *Onbescheit*, smaadvolle behandeling. Zoo ook Hoofts *Ged.* 52.

met smaadigh *onbescheidt*,
Te tergen 's Ridderschaps waardy en achtbaarheidt.

De vraag van Burgerhart wijst hier op het een of ander, dat de gebroeders bedreigde. Zooals van Lennep aanmerkt: in de treurspelen van V. ontbreken alle aanwijzingen van wat er voorvalt. Misschien was het hier een wenk van Fonteius aan de krijgslieden om de gebroeders te vatten of iets dergelijks.

4) *Gemoeten*, bejegenen, gebeuren.

5) *Rocken*, berokkenen, bij Kil. *rocken iet quaedts:* moliri aliquid mali, afgeleid van *rocke*, spinrokken. *Rocken* is dus eig. vlas op een rokken winden. Nog spreekt men van: iets kwaads spinnen.

6) *Zich reppen*, zich roeren, zich bemoeien met. *Reppen* in den zin van *roeren, bewegen*, is nog bekend in de uitdrukking: in *rep* en roer, enz. Wie herinnert zich niet de plaats uit Hoofts *Granida:*

En wanneer ik
Heel begeerlik
Kussen quam uw montje teer,
Repten uw lipjes: docht me weer,

Zie verder van Hasselt op Kil.

FONTEIUS.

Wie zette heden noch Outleger overende?

BURGERHART.

Een weereloze schaer, gedompelt in elende.

FONTEIUS.

Waer zochtze heul en hulp, van alle ontzagh berooft?

JULIUS.

Ick sloegh het af, en klonck [1]) haer fors de deur voor 't hooft,
Toen geene reden het geraes ter neêr kon zetten.

FONTEIUS.

Ghy wist oproerigh brein te scherpen en te wetten,
Geboodt haer stil te staen, tot een gewenschte tijt,
Op hoop van haest te zien eene uitkomste in dien strijt.

BURGERHART.

Wat my belangt, ick heb de vrouwen noit [2]) gesproken.

FONTEIUS.

Ghy hielt u achter, en in schaduwe gedoken,
En zaeght het door een spleet met koele zinnen aen.

JULIUS.

Het pressen is gerust en vredigh toegegaen.

FONTEIUS.

Dat tuighde d'oever, toen de vrouwen oorlof [3]) namen,
En van scheltwoorden schier tot slaen en vechten quamen.
Men zagh een' toeloop van maetroozen, in hunn' schick,
Met dreigende oogen 's rijx trouwanten [4]), blick op blick,

---

1) *Klincken*, met geweld slaan. Zoo ook Bredero, *St. Ridd.* 1:
Ick *klonck* haer lichte kop tot morsel aende steenen.

2) *Noit*, volstrekt niet.

3) *Oorlof*, afscheid. Zie *N. Klass.* passim.

4) *Trouwant*, dienaar, Hd. *Trabant*, OFr. *trapan*, It. *trabante*. Het woord is waarschijnlijk uit Italië tot ons gekomen, dat het vroeger ontving uit Germanië. *Trabante* is als *heiland*, *vijand*, een participiaalvorm, van *traban*, draven, en dus zooveel als *looper*, *voetknecht*.

Begrimmen van ter zy. wat dorstenze niet mompelen
Van opstant, en gewelt, en wraeck, en overrompelen?
Men las uw naemen, met den voet in 't zant gemaelt [1]).
De vlagh der vryheit vloogh. wat wert niet opgehaelt [2])
Van lang beschimmelde en gesletene ongelijcken!
Hoe Duitschen noit het zeil voor Rome wouden strijcken,
En liever sterven dan hun vryheit zien verminckt.
Hoe dunckt u dat die klanck in Cezars ooren klinckt?
Wort op dees moorttrompet zijn' arent aengegreepen,
Zoo zienwe Neroos bijl op onzen hals gesleepen;
Dies dringt de hooge noot te stoppen zulck een wel
Van oproer, eerze tot een oorloghspringvloet zwell'.

BURGERHART.

Uw krijghsliên treên den buick des Bataviers te bersten.
Die vrygeboornen dit met bloet ten halze uitpersten
Bestelden stof hier toe [3]): noch durftghe vuil en valsch
's Volx billijck ongedult ons schuiven op den hals.
Zagh Julius [4]) eens op, wiens standerden wy dienden,
Als bontgenooten, en gebroeders, en rijxvrienden,
En leden van het rijck, naer inhoudt van 't verbont,
Gesloten zonder dwangk op Nederduitschen gront [5]),
Hoe zou hy Capito van toorne in 't aenzicht spuwen,
Met eenen hem den dolck, tot aen 't gevest toe, duwen
In zijn moordadigh hart, schuimbeckende en verwoet!
Maer verft uw' moortklaeu vry in 't koningklijcke bloet,
En laet het in den stroom van dezen oever leken [6]);
Latijnsche pennen [7]) en kronijcken zullen spreecken
Van 't schendigh [8]) ongelijck Baethouwers aengedaen,
En leeren d'afkomst [9]) streng, na menige eeuwen, staen

1) *Malen*, schilderen, hier: teekenen, trekken.
2) *Ophalen*, vermelden. Zie bl. 48, aant. 1.
3) *Stof tot iets bestellen*, reden geven tot iets.
4) Namelijk Julius Caesar, in de rei der Batavische vrouwen, vs. 851 vlgg., ook reeds aangeroepen.
5) Zie bl. 43, aant. 3.
6) *Leken*, vloeien
7) Hiermede wordt door den dichter vooral Tacitus bedoeld.
8) *Schendigh*, schandelijk. Zie *N. Klass.* passim.
9) *Afkomst*, nakroost, nakomelingschap. De Romeinsche historien zullen den nakomeling der Batavieren leeren zijne vrijheid lief te hebben.

Op d'oude vryheit, met 's Baethouwers hals verdaedight [1]).
Vaer voort. wy smeecken niet dat ghy ons begenaedight.
Een stedehouder streeft den meester stout voorby,
En sterckt [2]), op 's meesters naem, een nieuwe dwinglandy.
O grijze dwinglant, is het u alree vergeeten
Hoe ghy in Asie [3]) betight wiert uitgekreeten
Voor een' verraeder van het keizerlijcke hof?
En luttel scheelde 't dat de bijl uw' hals niet trof.
Doch toef: indien Aquijn en Valens [4]) schrap geraecken [5]),
Uw knockelkraegh [6]) moght wel voor 't scherpe lemmer kraecken.

FONTEIUS.

Ghy raest. genoeght u [7]) met voorheene ontfangene eer.

BURGERHART.

Dat Rome, als kokers van zijn pijlen en geweer,
Ons bezighde [8]), dus lang op toghten afgesleeten,
Wort zulck een eergenot Baethouweren verweeten?
Gewis een avrechtze eer, indien menze ommekeert.
Het rijck heeft over al door hen getriomfeert.
Zy werden voor een lidt van 't Roomsche rijck gehouden,
Oock voor 't voornaemste, daer uw vorsten op betrouden.
Britanje wert door hen gebreidelt over zee [9]).

---

1) *Verdaedighen*, verdedigen, eig. *verdaedingen*, van het Ohd. *tagadinc*, Mhd. *tagedinc*, *tegedinc*, dat bij ons *dagdinc* zou zijn, d. i. de op een bepaalden dag vastgestelde rechtshandeling.

2) *Stercken*, versterken, vermeerderen.

3) Zie vs. 990.

4) Tac. *Hist.* I. 7: „Cornelius Aquinus en Fabius Valens Steedehouders der keurbenden, (hadden) Capito, zich 't zelve vervorderende, in Germanië omgebracht, eer 't hun bevoolen." Dit geschiedde op bevel van Galba, naar men wil, na Neroos dood in het jaar 68 n. Chr. Civilis heeft hier, even als in vs. 944 Fronto, eene profetische gave.

5) *Schrap geraecken*, zich gereed maken. Verg. bl. 49, aant. 6.

6) *Knockelkraegh*, hals, met verachting gebezigd. Nog spreekt men van *kraag* in denzelfden zin: het zal je de kraag kosten, en V. maakt het woord schilderachtiger door er een *knokelkraag* van te maken, de kraag uit verschillende wervels der ruggegraat samengesteld.

7) *Zich genoeghen*, zich tevreden stellen.

8) Thans zouden we zeggen: Dat Rome ons bezigde voor *chair de canon*. De uitdrukking is zeer schilderachtig, doch min of meer onjuist. Rome bezigde de Batavieren niet als kokers van *zijn* pijlen, maar van de pijlen der vijanden.

9) Over de hulp der Batavieren bij het veroveren van Brittannie zie Tac. *Lev. v. Agr.* 36.

Wat opstont bonden zy het slaghzwaert in de schee.
Augustus Nero weet, en moet hun heuscheit [1]) dancken,
Dat hy Italie van Batoos brave rancken [2])
Te leen hiel [3]), toen het treurde, en stont tot haer gebodt [4]),
Gelijck een heilige eick, van zijne kroon geknot.
De Roomsche majesteit, die hun getrouheit kende,
Sliep veiligh op de wacht van hunne lijfschut bende [5]).
Zy stonden onder geen' Romain, een wolfs gebroet,
Maer onder oversten, gekoren uit hun bloet.
Op zulck een voorwaerde, oock geene andre als deze, zwoeren
Zy arentstanderden, om toghten uit te voeren.
Nu roep: genoeght u met voorheene ontfangene eer.

FONTEIUS.

Aen stoffery [6]) gebrack 't [7]) uw lantsliên nimmermeer.
Maar roemt uit alle uw maght: ghy kunt met ydel roemen,
Met geen momaenzicht dit vermommen noch verbloemen.
Vertreckt: wy moeten kort en tijdigh ons beraên.
De krijghsraet komt. ghy zult tot hun genade staen.

KRIJGHSRAET. FONTEIUS.

KRYGHSRAET.

Hoe achterhaelde [8]) uw vaert de ridders onder 't remmen?

FONTEIUS.

Zy luistren nergens naer, noch zwichten. stout ontkennen
Is d'eerste regel der beschuldighden in recht.

KRYGHSRAET.

Wie tegens zijne schim en eige schaduw vecht,

---

1) *Heuscheit*, beleefdheid, hier meer: welwillend dienstbetoon.
2) *Ranck*, tak, hier voor: zoon.
Nero had vooral zijne kroon te danken aan de Praetorianen, waaronder vele Batavieren waren.
3) *Hiel*, voor *hield*. De weglating der *d* is een gevolg van het Hollandsche dialect. *Te leen houden*, als leen in bezit krijgen.
4) *Staen tot iemants gebodt*, aan iemands bevelen moeten gehoorzamen, aan iemand onderworpen zijn. Verg. vs. 1190.
5) *Lijfschut bende*, lijfwacht.
6) *Stoffery*, snoeverij.
7) *Gebreken*, ontbreken.
8) *Achterhalen*, inhalen, doch ook: iemand van zijn schuld overtuigen door zijn eigen woorden.

En worstelt, recht niet uit [1]) dan zich vergeefs te matten [2]).
Aen wezenloosheit [3]) vint de gaeuste vuist geen vatten.
Heer stedehouder, staet het onderzoecken vry,
Zoo staroogh [4]) scherper op dees logenschildery.
Laet geen pluimstrijcker uw voorzichtigh oogh verblinden.
Geen zellefstandigheit is in een' galm te vinden.
Batavischen zijn niet miszegent van verstant,
Noch min hun heeren, datze, om 't zuchtend vaderlant
Te redden, reuckeloos van opstant durven droomen.
Wie kan een arentspen in vlught te boven komen,
Zoo hy gefnuickt geen maght in zijne pennen voelt?
Van d'Alpes [5]) af, tot daer de zee dit lant bespoelt,
Leght al de Rijn geboort [6]) met burgen en kasteelen,
Gestopt [7]) met krijghsvolck spits [8]) op smooren van krackeelen.
Wie eens durf [9]) reppen van een noodigh vloeckgespan,
Verwacht een storting van dryvijftighduizent [10]) man
In 't harnas [11]), een gewelt [12]) van vijftien keurebenden,
Van voor en achter en ter zijde op zijne lenden.
Gelijck een adelaer een duif grijpt en verslint,
En pluckt, en bijt, en stroit de pluimen in den wint,
Noch lichter most de hoop van een' rebel verflaeuwen,
Zoo Neroos krijghsmaght hem beknelde met haer klaeuwen.

---

1) *Uitrechten*, uitrichten. Over de wisseling van *e* en *i* zie *N. Klass.* passim.

2) *Matten*, afmatten: Zie bl. 9, aant. 4, en over den oorsprong van dit woord *N. Klass.* II, 74, 2.

3) *Wezenloosheit*, iets dat niet bestaat, dat wezen mist, een schim.

4) *Staroogheu*, met nauwlettende blikken zien.

5) *Alpes*, een vreemde meervoudsvorm, die ook elders voorkomt. Zie *N. Klass.* IV, 35, 2.

6) *Geboort*, omboord, omzoomd.

7) *Stoppen*, vol stoppen, vullen.

8) *Spits op*, gespitst op, vurig op.

9) *Durf*, voor *durft*. *Dorren*, thans *durven*, behoort tot de ww. met een opgeschoven verl. tijd, en had alzoo geen *t* in den 3en pers. teg. tijd.

10) *Dryvijftighduizent*, thans niet meer gebruikelijk, daar bij een getal, dat het veelhoud van een ander aanduidt, het woord *maal* er bijgevoegd wordt. Alleen bij vermenigvuldiging van veelvouden van *duizend* wordt *maal* weggelaten.

11) *Storting in 't harnas*, te wapen komen.

12) *Gewelt*, krijgsmacht. Zoo ook Hoofts *N. H.* 259: „Oorzaak, dat, by mangel van toevoer en veylige uitspanningh, dat treflyke *geweldt*, eensdeels door onweeder en ziekte gesleeten," enz.

De schrandre Fronto gaf ons grondiger berecht,
Dat nutter [1]) dient gesmoort dan klaerder uitgeleght.
Gevange Katten, die wy mede herwaert braghten,
Getuigen hoeze in 't bosch alleen naer opstant wachtten
Van twee gebroederen, lantsheeren, groot van naem.
Wy steunen op die maer, geen valsche logenfaem.
Men had besloten, langs den Rijn, en bey de boorden,
In alle vestingen, op eenen sprong [2]), te moorden
Al wat Romains soudy [3]) op Neroos titel [4]) treckt.
Jupijn zy eeuwigh danck, die 't gruwelstuck ontdeckt.
Hoe zoudenze dien roof omdeelen, als een' zegen,
En gladt den Roomschen naem [5]) van 's Duitschen bodem veegen,
Uit wraecke, om datze lang geslooten in een heck,
Gehindert werden eens te komen in gespreck!
De dochter wort geruckt uit d'armen van de moeder [6]),
De vader van den zoon, de zuster van den broeder.
Men maeckt hun hemel, aerde, en lucht en zee te bang,
En houdt de vrysten van de volcken kort in dwang [7]).
Laet Syrie, Asie, en de rijcken in het oosten,
Van [8]) ons ter dienstbaerheit gewent, zich zelven troosten [9])
Te hijgen onder 't juck der koningen: maer ghy
Ontslaet u eens van zulck een snoode slaverny.
't Is tijt naer vryheit en een ope lucht te streven,
Een hantvest [10]) van nature aen stom gediert gegeven.

---

1) *Nut*, nuttig. De zin is: Dat nuttiger ware indien het werd gesmoord, enz.

2) *Op eenen sprong*, in één slag, in eens. Hoofts *H. de Gr.* 116: „Daar naa, gepakt hebbende, 't geen van de zyne, *op een sprong*, by een te raapen was."

3) *Soudy*, soldy, met de gewone wisseling van *ol* in *ou*, die echter in *soldy* en *soldaat* thans niet meer plaats vindt.

4) *Titel*, naam.

5) *Roomsche naem*, even als in het L. *nomen Latinum*, al wat den naam van Romein draagt. Verg. *N. Klass.* II. 85, 3. *Roomsch* staat voor *Romeinsch*. Zie *N. Klass.* II. 83, 10.

6) In vs. 1031—42 worden de oproerlingen sprekende ingevoerd.

7) *Kort in dwang*, d. i. in zoodanigen dwang, dat ze als een paard kort gehouden worden, strak ingetoomd.

8) *Van*, door. In de latere uitgaven staat minder juist: *Van outs.*

9) *Zich troosten*, zich getroosten.

10) *Hantvest*, een privilegie door den landsheer aan iemand gegeven, en met zijne hand bevestigd. Verg. *N. Klass.* II. 1, 10.

De noot verdaghvaert [1]) u, en 't pant van trou en eer.
Hun onderling krackeel bestelt [2]) u zelf geweer [3]).
Dus roepenze gereet de banden van hun lyen
Te breecken door gewelt, en lantverraederyen;
Dies grijpt met ons by tijts gelegentheit by 't haer.
Of 't wil u gelden [4]). sluit [5]): in uitstel schuilt gevaer.

KRIJGHSRAET.

Men moet dit rijxbelang eerst rechtsgewijs bepleiten [6]).

FONTEIUS.

De staet van 't rijck lijdt last, en d'eer der majesteiten,
Een booswicht kruipt, gelijck een schildtpadt, in zijn schulp.
Geen staetbelaeger zoecke aen wet of hantvest hulp.
Geen stijl van pleiten kan d'oneffenheit beslechten [7]).
De noot eischt staetkrackeel [8]) met bijl en kling [9]) te rechten,
En straffen voor de vuist [10]), op een waerschijnend [11]) blijck.

KRIJGHSRAET.

Zet met het voorbeelt van een halsstraf dit gelijck [12]).

FONTEIUS.

Dus straft Nasike [13]) en heer Opimius de Gracchen,
Gebroeders, wrevelaers [14]), die 's raets bewint belachen.

---

1) *Verdaghvaerden*, dagvaarden, oproepen.
2) *Bestellen*, verschaffen, in handen geven.
3) *Geweer*, wapenen, van *weren*, dus eigenlijk datgene, waarmede men den vijand van zich afweert.
4) *Gelden*, kosten, duur te staan komen. Verg. MLp. II, 416:
Die avontuyer ghehenghet vele,
Dat den menighen *ghelt* die kele.
5) *Sluiten*, besluiten. Zie van Hasselt op Kil.
6) *Stijl van pleiten*. Zie bl. 52, aant. 5.
7) *Beslechten*, glad, effen maken. Zie over *slecht*: *N. Klass.* passim.
8) *Staetkrackeel*, twist, oneenigheid in den staat.
9) *Kling*, zwaard, eig. het lemmer van het zwaard, Kil. = *lemmer*, lamina, verutum.
10) *Voor de vuist*, oogenblikkelijk, zonder voorafgegaan onderzoek. Verg. Hoofts *N. H.* 170: „de rechtbank der inquisitie, die, *voor de vuist* wegh, alle Nederlanders verklaarde voor.... enz."
11) *Waerschijnend*, hier juister dan *waarschijnlijk*.
12) *Gelijck zetten*, door vergelijking ophelderen.
13) D. i. Scipio Nasica.
14) *Wrevelaer*, oproerling, misdadiger, Kil. *freveler*, maleficus, con-

Gestrenge Marius verschoont geen Saturnijn.
Dus miste Lepidus zijn levens zonneschijn
Door Catulus [1]), die van Pompejus wert gesteven [2]):
En Alexander holp Parmeen [3]) voorheene om 't leven.
Alle ouden gingen kort [4]) met trouweloozen door.
Wy volgen veiligh op het lang geleide spoor,
En willen by hun doot niet winnen noch genieten.
Het lustme 't leven niet in dit verraet te schieten [5]).
Het hof gewaeght alree te Rome van verraên.
Een stedehouder moet op zijne schiltwacht staen [6]).
En zich verdaedigende aen niemants opspraeck keeren [7]).

KRIJGHSRAET.

Gedenck ghy stort het bloet van koningklijcke heeren,
En terght een strijtbaer fors en vry geboren volck.
Hou wacht, en laet de zon der waerheit uit dees wolck
Van twijfelingen met haer' glans te voorschijn komen:
Dan kuntghe tijts genoegh het oproer innetoomen,
En stoppen 't volck den mont met blijcken en bescheit [8]).

FONTEIUS.

Het hof te Rome houdt het oogh op ons beleit.

---

tentiosus, perturbator, Hd. *Frevler*. L. Apuleius Saturninus, eerst een gunsteling van Marius en volkstribuun werd in 99 v. Chr. op bevel van Marius ter dood gebracht, na in het Capitool omsingeld te zijn geworden.

1) *Quint. Lutatius Catulus*, consul met M. Aemilius Lepidus en een aanhanger van Sylla, was later een aanhanger van Pompejus en behaalde eene schitterende overwinning op Lepidus. Hij vluchtte daarna naar Sardinie, verwierf er zich een nieuwen aanhang, werd door den Propraetor C. Valerius Triarius herhaaldelijk geslagen, en verviel in een ziekte, aan welker gevolgen hij in 77 v. Chr. stierf. Vondel is hier dus in Fonteius' gezegde niet geheel juist.

2) *Stijven* wordt in overdrachtelijken zin thans altijd zwak vervoegd. Verg. *N. Klass.* I. 75, 1 enz.

3) *Parmenio* werd op bevel van Alexander, die naijverig was op zijne macht, als schuldig aan een samenzwering ter dood gebracht in het jaar 329 v. Chr.

4) *Kort doorgaan*, korte metten maken.

5) *Schieten in*, inschieten bij.

6) *Staen op zijne schildwacht*, op zijn hoede zijn.

7) *Zich keeren aan*, zich laten bewegen. Zoo ook Hoofts *N. H.* 461: „Dat zynen Doorluchtigheit *zich* doch daar*aan* niet *keeren* wilde."

8) *Bescheit*, document, bewijsstuk. Bij Hooft *N. H.* 624 wordt van de Unie van Utrecht gezegd: „uit zorghe van yetwes te verwrikken den zin

Indien de wagen van 't gebiet beginn' te hollen,
Wie stilt die paerden? wat al hoofden ziet men rollen,
En wentelen in bloet, van vrient noch maegh beklaeght!
Hy waeght te veel, die goet en bloet en leven waeght,
En teffens eer en ampt. deze eeu gedooght geen schimpen.
Alle oversten, van schrick gedootverft [1]), staen en krimpen,
En sidderen, alleen om 't ruischen van een bladt.
Een heiligh ooghmerck wort licht avrechts opgevat.
De zeeman ziet een' storm opkomen, en, aen 't gruwen [2]),
Verkiest een haven, die hy anders wenscht te schuwen.
Maer gins komt Fronto. toeft, en houdt een luttel stant.
Hy heeft een melleckmaeght gevat by zijne hant.

FRONTO. FONTEIUS. KRYGHSRAET.

FRONTO.

Heer stedehouder, lust u melck, noch versch gemolcken?

FONTEIUS.

'k Versta die tael niet. ghy most dit Latijn vertolcken [3]).

FRONTO.

Bezie dees melckmaeght. let eens op haer aengezicht.

FONTEIUS.

Ick kenze niet. genaeck. dat zy den hoet eerst licht [4]).
Dit schijnt een wacker knaep, in dienst van groote heeren.

FRONTO.

Dit 's Vechters zoon, een haen [5]) vermomt met henneveêren.
Mijn looze spie heeft hem in 't offerwoudt ontdeckt.
Hy zagh hem drincken, daer de klaere springbron leckt [6]),

---

van een *bescheit*, waarop gegrondt staat het verwantschap der gewesten." Thans gebruikt men in dien zin meer het meervoud: *bescheiden*.

1) *Dootverwen*, met de doodskleur bedekken, verbleeken als een doode.

2) *Gruwen*, vreezen. De zin is: uit angst.

3) De zin is: Spreek in duidelijk Latijn, daar ik niet weet wat gij bedoelt met uwraag.

4) *Lichten*, afnemen, afzetten.

5) Te recht merkt Mr. van Lennep op, dat het door Fronto gekozen beeld van een *haan* zeer goed bij Vechter past, daar dit een der eigenaardige namen van een *haan* is, als *grauwtje* voor een ezel, *poes* voor een kat, enz.

6) *Lecken*, vloeien.

En ruischt door 't groene gras. dees schiltknaep zat, vol zorgen,
In 't holle [1]) popelhout, ter zijde in 't bosch, geborgen.
De moeder Heldewijn, die dit geraeden vondt,
Verstack hem, eer de zon op 's aerdtrijx kimmen stont.
Zoo zoeckt dit schalck [2]) geslacht zich tegens 't rijck te kanten.
Het past op [3]) hoogh gebodt, noch pressers, noch trouwanten [4]).
'k Geloof de jonge schalck weet mede van den moort [5]).
Waeck op: waeck haestigh op. zy leggen ons aen boort [6]).
Al schijnt dit slecht [7]) in 't oogh: het melt hun looze streecken.
Laet ick hem me naer Rome opvoeren, tot een teken
Van onderdaenigheit, en gunnen hun dien lof.
Nu Vechter, schroom niet. ga naer binnen in het hof.

FONTEIUS.

Wy staen vast bezigh, en met hoogh verraet beladen.

FRONTO.

Alle uitstel baert gevaer. men moet zich kort beraden.
De maeren komen ons van over zee en zant [8])
Ter ooren. aerde en zee schijnt tegens ons gekant.
De hooftstadt Kolen dreight haere ooren op te steecken,
Zoo Burgerhart zich reppe, en uit den mont durf spreecken [9]).
De Zeeusche eilanden en eilanders over al
Zien overgoten [10]) met een zelve groene gal.

---

1) *Hol* wordt het populierenhout genoemd, omdat het weinig bladeren heeft, en niet dicht genoeg is tot schuilplaats.

2) *Schalck* voor *schalksch*, daar *schalk* znw. is, waarvan door den uitgang *sch* het bnw. wordt gevormd. Zie *N. Klass.* I, 42, 3.

3) *Passen op*, zich bekreunen om. Zoo ook Tac. *Jaarb.* 112: „zonder op de moogenheit van Augusta te *passen* (spreta potentia Augustae)."

4) *Trouwant.* Zie bl. 63, aant. 4.

5) *Weten van den moord*, eene spreekwoordelijke uitdrukking voor: van het *geval*, van de *zaak* weten. Mr. van Lennep vermoedt zeer zeker te recht, dat de volledige uitdrukking voorkomt in van Effens, *Spect.* VII. Vert. „Zie Menheer, hy had al ehoort van de moort *van Parijs*."

6) *Aen boort leggen*, aanvallen, een toeleg smeden. Een der talrijke spreekwijzen aan het zeemansleven ontleend. Verg. mijn *Wap. Mart.* 97, van Lennep, *Zeemans Wdb.* 39.

7) *Slecht*, eenvoudig, onbeduidend.

8) *Zee en zant*, een der vele allitereerende uitdrukkingen in onze taal. Zie *N. Klass.* IV. Woordenlijst op *alliteratie.*

9) *Uit den mont spreecken*, vrij uit spreken, Zoo ook Hoofts *N. H.* 238: „Amsterdam, toen, volhardde in de gehoorzaamheit van Alva; en Delft, ontzagh zich noch *uit den mondt* te *spreeken*."

10) D. i.: zien er uit alsof ze overgoten zijn.

De strant [1]), en stroomen, die in zee hun water lozen,
Alle elementen, schuim van schippers en maetroozen,
't Is al vergiftight van dees dootelijcke [2]) pest.
Zy schreeuwen al: roy uit [3]), roy uit dat wolvenest.
Zoo d'eerste Brutus zelf zijn eige zoons niet spaerde,
Zijn eigen bloet, dat van 't Romainsche bloet veraerde [4]);
Ontzagh [5]) hy d'opspraeck niet, die hem te wachten stont,
Veele eeuwen; als zijn tong den opgespalckten mont
Des lastraers met geen blijck en reden meer kon stoppen:
En zullen wy dit stuck dus strafloos innekroppen [6])?
Men paeie 't nootrecht [7]) kort, en zonder meer geschals.
Vaert voort: vaert rustigh voort, of 't gelt u al [8]) den hals.

KRYGHSRAET.

Het naberou volght snel een' die t' ontijdigh oordeelt.

FRONTO.

Ay suft niet meer. doorgaens sleept een naemhaftigh [9]) voorbeelt
Van straf wat onrechts, als een zwarte schaduw, na:
Doch 't oirbaer [10]) van den staet vergoet en boet die scha,
Ten dienst van hooft voor hooft, en iedér in 't byzonder.
Wy moeten boven wint, of gaen al teffens onder.

FONTEIUS.

Ick schou [11]) hen schuldigh aen gequetste majesteit.
Alle uitstel wort hun kort, in Cezars naem, ontzeit.
Laet eenmael af van ons gedult noch meer te vergen.
Een majesteit quetzuur is teêr, en lijdt geen tergen.

---

1) *Strant*, in alle geslachten gebruikelijk. Zie *Hoogstr.* 412.
2) *Dootelijck*, doodelijk.
3) *Uitroyen*, uitroeien, Zie *N. Klass.* III, 95, 9.
4) *Veraerden*, ontaarden. Zoo ook Tac. *Jaarb.* 241: „Nochte was iemant tot Rome van eerlyke stamme gebooren zynde, tot de toonneelkonsten *veraardt.*"
5) *Ontzien*, vreezen. Zie bl. 46, aant. 3.
6) *Innekroppen*, verkroppen.
7) *Nootrecht*, recht, dat uit nood moet gesproken worden.
8) *U al*, voor *u allen. Al* voor *allen* komt ook voor in vs. 1102:
Zoo zent menze *al* van kant. Verg. vs. 1332.
Over *gelden*, kosten, zie bl. 69, aant. 4.
9) *Naemhaftigh*, beroemd. Van *naam* en *haftig*, van *hebben.*
10) *Oirbaer*, nut, voordeel, mann. en onz. gebruikt. Zie *Hoogstr.* i. v.
11) *Schouwen*, beschouwen, achten.

KRYGHSRAET.

Heer stedehouder, sta uw recht een luttel af:
Ten minste, kan het zijn, zoo maetigh deze straf.

FONTEIUS.

Gaet heene: geeftze keur dat elck zich kort berade.
D'een sterve: d'ander sta te Rome ter genade
Van Nero. Vechter geef den eenen oom 't geley.
Gaet heen: verkuntschapt dit den broedren alle bey.

REY VAN BATAVISCHE VROUWEN.

Zang.

O Rijnstroom, die uit Rhetische Alpen,
Als 't sneeujaght [1]) smelt,
Uit uwe bronnen neêr komt zwalpen [2]),
Door laeger velt:
Ghy deelt de Duitschen en de Gallen
Met kil [3]) en stroom,
Die wijder aengroeit, onder 't vallen
Met vryen toom.
Ghy spoelt langs oevers, burgh en toornen,
En bruischt en boort
Door strant en duinen met uw hoornen,
En durf gestoort
Het noortsche zeegedroght aenrannen [4]):
Maer waerom spaert
Gy schuim van wolven en tyrannen,
Dat u bezwaert
Met schattingen en menschetollen?
Het tolvry volck
Zal flus [5]) uw water zien gezwollen

1) *Sneeujaght* wordt hier waarschijnlijk om de maat onz. gebruikt. *Sneeujaght* is hier de op de bergen gevallen sneeuw.
2) *Zwalpen*, vloeien, Kil. fluctuare, affluere.
3) *Kil*, bedding eener rivier.
4) *Aenrannen* voor *aanranden*, met versmelting der *d* na *n*, bij Hooft *aanranzen*. Zie *Uitlegk. Wdb. op H.* in v. Wederom een woord aan 't zeemansleven ontleend, en zooveel als *aan boord klampen, enteren*. Zie *N. Wdb.* I, 272.
5) *Flus*, eerlang, van *vliegen, vloog*, afgeleid.

En waterkolck
Van bloet der Bataviersche vroomen.
Ay keer te rugh,
En storm met omgekeerde stroomen
Op Cezars brugh.
Verdrinck die booze burgerplaegen.
Uw stroom kan geen stadthouders draegen.

Tegenzang.

De Nederduitschman [1]), noit verbastert
Van stam en bloet,
En ongemengt, wort schelmsch gelastert
Van dit gebroet.
Hy hiel zich binnen zijne paelen,
En zocht noit buit
Op 's nabuurs erf en werf te haelen
Door krijghsbesluit:
Maer Rijnlants weide en groene beemden,
Van rou verwelckt,
Gedoogen dat dit schuim der vreemden
Haere uiers melckt.
Het tapt den room af, en het beste:
Wy drincken huy [2]).
De koey, die zich met klaver meste,
Wort traegh en luy.
De zuiveltuin [3]), alom beschadight
In Neroos eeu,
Ontbeert den klaeu, die 't recht verdaedight,
En mist zijn' leeu.

---

1) *Nederduitschman*, voor Nederduitscher. Verg. bl. 40, aant. 8.

2) *Huy*, wei, het waterachtige gedeelte van geronnen melk. *Hui* en *wei*, Eng. *whay*, zijn wisselvormen.

3) *Zuiveltuin*, eig. een omheining, waarin zich niets dan zuivel bevindt. *Tuin*, Hd. *Zaun* is oorspronkelijk omheining. Verg. *N. Klass.* I. 56, 5. Mr. van Lennep haalt hierbij eene plaats uit de *Herschepp.* I. 383 aan, waar een andere samenstelling met *tuin* voorkomt:

't Vruchtbre lant, zoo lang in zijn besteck
Noch lant gebleven was, hiel Attika gescheiden
Van 't vette Aonien en Focis vruchtbre weiden,
En was nu bare zee en slechts een *watertuin.*

V. denkt hier aan den Hollandschen leeuw op de oude munten, in den zoogenoemden Hollandschen tuin, een teenen omheining, geplaatst.

Hy veinst, gelijck in slaep getovert.
Ontwaeckte hy,
En zaegh 't gewelt, dat hem verovert,
In slaverny
Geboeit van ongenoode gasten,
Hoe grimmigh zou hy van zich tasten!

Toezang.

De misdaet van de majesteit
Te quetsen wort op nieu bepleit,
En weder aengebonden [1])
Door stedehouders vonden [2])
In Nederduitschlant, slaef van 't rijck.
Men hoeft voortaen geen breeder blijck.

---

1) *Aenbinden*, krachtig doorzetten. Zoo Cats, I. 506:
Twee vryers, die gelijck een rijcke vrijster minden,
Sijn besigh om met ernst haer saken *aen* te *binden*.
2) *Vond*, vinding, greep.

HET VIERDE BEDRYF.

WALBURGH. FONTEIUS. HELDEWIJN.

WALBURGH.

Heer stedehouder, hoe? hoe loopen nu de posten [1])?
Wat hooren wy? hoe dus? zal 't nu ons zoonen kosten?

FONTEIUS.

Vrou Walburgh, neem gedult: uw voorbe komt te spa.
Het vonnis leght gevelt. verzoeck nu geen gena.

WALBURGH.

Niet minder dan gena verzoecken voor die braven [2]),
Twee vrye helden, geen gebore keizers slaven,
Lantsheeren, vorsten, beide uit koningklijck geslacht,
Van lasterstucken [3]), noch verradery verdacht.
Gena verzoeckt men voor misdaedigen, ontaerden
Van deugt en vroomheit, die noch goôn noch menschen spaerden,
En kerck en vaderlant ontwijdden [4]). neen voorwaer,
Geen gunst verzoecken wy, noch schroomen halsgevaer.
Gebruick uw strengheit aen uw slaven, naer uw stijlen [5]):

---

1) D. i. Hoe staan nu de zaken.

2) D. i.: Niets komt minder bij ons op dan gena te verzoeken; het zij verre dat wij genade zouden verzoeken.

3) *Lasterstuck*, schelmstuk, wanbedrijf. *Laster*, Mnl. *lachter*, beteekende niet als thans *calumnia*, maar even als het Hd. *Laster*, misdaad. Zie *N. Klass.* II. 78, 7; Clignett, *Bijdr.* 86—90.

4) V. dacht hier zeker aan Oldenbarnevelds weduwe, toen zij genade vroeg voor hare zonen. In Walburghs mond klinkt het ontwijden van *kerk* en vaderland wel wat vreemd.

5) *Stijl*, wijze, manier. Het mv. wordt in deze beteekenis althans nu niet meer gebruikt.

Wy Batavieren zijn uw bondelrecht [1]) en bijlen
Niet onderworpen, en ons vorsten allerminst,
Wien 't rijck moet dancken voor zijn zege en overwinst [2]),
In oorlogh door beleit der broederen genoten.

FONTEIUS.

Mevrou, wy weeten uit wat stamme uw telgen sproten:
Maer stam noch adel wort in halsrecht [3]) aengezien.
Ontschuldigh ons. August [4]) gebiet en kan verbiên
Wat hem behaeght: wy staen ten dienst [5]) van zijn behaegen.
Bezwaer uw zoonen niet met ongestuimigh [6]) klaegen.
Men schonck uw' Julius noch korts een dootschult quijt [7]).

WALBURGH.

Een schult, hem opgedicht uit bittren wrock en nijdt,
Gelijck men u, niet lang geleên, betichte in 't oosten [8]).

FONTEIUS.

Nu moeder, steur [9]) u niet: de hemel wil u troosten.
Wy hebben een' van bey verschoont, op 's krijghsraets be,
En 't recht gemaetight, schoon het recht geen uitstel le.
Zoo een van beide voor Augustus zich verdaedigh',
En Neroos uitspraeck hem verschoone en begenadigh' [10]);
Ghy zult uw' zoon, schep moedt, herstelt zien in zijne eer.

WALBURGH.

Die is hy maghtigh met de proef van zijn geweer [11])

---

1) *Bondelrecht*, zie bl. 34, aant. 7.

2) *Overwinst*, aanwas van gebied. V. stelt zich zeker voor dat de beide broeders in den tocht naar Brittannie een groot aandeel hebben gehad. Verg. vs. 1173.

3) *Halsrecht*, recht over leven en dood.

4) Caesar Augustus, de titel van elken Romeinschen Keizer.

5) *Staen ten dienst*, onderworpen zijn. Zie bl. 66, aant. 4.

6) *Ongestuimigh*, onstuimig. Verg. het Hd. *Ungestüm. Stumen, stuimen,* is woeden, razen, van den storm gebruikt.

7) Hiervan wordt in het voorgaande volstrekt niet gerept, en te recht merkt dan ook van Lennep (*V.* IX, 706) aan, dat dit „te vreemder klinkt, omdat Fonteius er tegen over den krijgsraad een voorwendsel tot gestrengheid aan had kunnen ontleenen."

8) Zie vs. 990.

9) *Zich steuren*, zich verstoren, zich verstoord maken.

10) *Verdaedighen*, verdedigen. Zie bl. 65, aant. 1.

11) *Proef van het geweer*, voor: beproefd geweer, beproefd wapen.

Te vryen [1]) tegens elck, die hem zijne eer durf vergen [2]).
Zie toe: verhaest u niet. ghy zult den adel tergen,
Dies span geen netten, daer uw voet eerst in verwart.
De duinheer Bruin [3]) bemint mijn zoons, gelijck zijn hart.
Die trotse vryheer steunt op zijn Konijnevatters [4])
Noit slaven onder 't juck. dat zijn oprechte schatters
Van 't pant der vryheit, by Romainen snoot ontwijdt.
Zy kroppen vast [5]) hun leedt, doch schelden 't hun niet quijt.
Een duinman waer getroost, al stondt ghy dicht gesloten
Van lijftrouwanten, dy [6]) een priem in 't hart te stooten,
En zijn bebloede ziel te mengen met uw bloet [7]).

FONTEIUS.

De reden leert ons dit het moederlijck gemoedt,
Beweeght [8]) in dezen schijn [9]) met haer beminde zoonen,
Niet toe te rekenen. den ouderdom verschoonen
Is billijck. moeder wy vertrecken in het hof.

HELDEWIJN.

Zoo gunme eerst dat mijn zoon alleen met uw verlof
Zijn moeder, eene weêu, magh bystaen en verquicken.

FONTEIUS.

Het is besloten hem den keizer toe te schicken [10]),
Tot eenen schiltknaep, of dischschencker in 't pallais.
Hy moet zijn' oom 't geley verleenen op de reis.

---

1) *Vrijen*, bevrijden, vrijwaren.

2) *Vergen*, afvorderen, aantasten in. Over *durf* zie bl. 67, aant. 9.

3) D. i. Brinio de Kaninefaat, wegens zijne woonplaats aan de kust der Noordzee *duinheer* genoemd.

4) *Konijnevatter*, voor Kaninefaat, doch van even twijfelachtig allooi als *Baethouder*.

5) *Vast*, zeer.

6) Zeer merkwaardig is hier het gebruik van het uit de schrijftaal reeds nagenoeg verdwenen *dy*, dat volgens van Lennep door V. in geen vijftig jaar bijna was gebruikt. In den mond der vertoornde vrouw past het hier uitstekend.

7) D. i.: door u van kant te maken ook zijn leven prijs te geven, zijn bloed voor uw leven veil te hebben.

8) *Beweghen* werd in de XVIIe eeuw veelal zwak gebruikt. Zie *N. Klass.* III. 23, 7.

9) *Schijn*, toestand. Zie *N. Klass.* I. 77, 2.

10) *Toeschicken*, toezenden, Hd. *zuschicken*. Zie *N. Klass.* passim.

Nu onderstut [1]) mevrou, uw moeder: wy treên binnen.

WALBURGH.

Hier valt met jammeren by schelmen niet te winnen,
En zich verkleenen geeft uw' hoogen stam geen' lof.

HELDEWIJN.

Vrou moeder, gaenwe. geef den rechter geene stof
Om strenger in 't gerecht zijn wreetheit t'openbaeren.
Ghy kunt mijn' zoon en mijn' heer broeder [2]) slechts bezwaeren.

WALBURGH.

Tyrannen, vangt, en spant [3]), en raest, en moort, en prest.
O broedermoorders aert, te Rome in 't wolvenest,
Gevoedt van een wolvin, gebroet van vondelingen
En nonnebasterden [4]), die aen de wolfsspeen hingen,
Hoe groeit ghy in 't bederf van al wat adem haelt!
Onze afkomst [5]) zette u rijck dit lasterstuck [6]) betaelt,
Indien de goden uw verwatenheit [7]) niet plaegen [8]).
Dit taeie stoxke kan de krancke leên naeu draegen.
Hoe zwaer valt 's lichaems pack den hoogen ouderdom,

---

1) *Onderstutten*, ondersteunen, gelijk men een oud en gebrekkig mensch door het aanbieden van arm of schouder doet.

2) In de oude uitgaven staat *broeders*, in strijd met des dichters bedoeling. Dan toch kon *slechts* niet gebruikt worden. Heldewijn is bevreesd dat de toestand van Burgerhart en Vechter door bittere woorden meer zou verzwaard worden, terwijl aan den toestand van den ter dood veroordeelden Julius geen verzwaren mogelijk was.

3) *Vangen en spannen*, vatten en boeien. Zie over deze uitdrukking bl. 22, aant. 2.

4) Deze geheele passage doelt, gelijk nauwlijks vermelding behoeft, op Romulus en Remus, die als zonen eener Vestaalsche maagd *nonnebasterden* worden genoemd.

5) *Afkomst*, nakroost. Zie bl. 21, aant. 7.

6) *Lasterstuck*, wandaad. Zie bl. 77, aant. 3.

7) *Verwatenheit*, snoodheid. Een *verwaten* mensch is eigenlijk iemand die in den kerkelijken ban is gedaan, en volgens de meening der kerk dus onder het allergemeenste uitvaagsel der maatschappij behoort. Zie Kil., Huydec. *Pr.* III. 93.

8) *Plaegen*, kastijden. In denzelfden zin komt het voor in de *Bespieg. van Godt en godtsdienst*, B. V., vs. 167 (*V.* IX. 555):

Hoe Isaias, in Manasses hof *geplaeght*,
Met eene houte zaege in stucken wiert gezaeght.

Vondels geestige commentator kan zich niet weerhouden hier de volgende

Alree met eenen voet in 't graf, gebuckt en krom.
'k Hoop Vechters wraeck zal eens dit ongelijck beslechten [1]).
Nu dochter leyme voort: hier valt niet uit te rechten.

KRYGHSRAET, JULIUS, BURGERHART.

KRYGHSRAET.

Doorluchtste vorsten, wien een rijck van Nero past,
Verschoont den krijghsraet toch, gewettight om den last
Des stedehouders (hy gebiet het) uit te voeren.
Al 't Roomsch gebiet gewaeght van oorelogh srumoeren.
Uw namen mengen zich in 't schricklijck krijghsgeschal.
Men gunt u keur wie van u beide sterven zal.
Wie nablijft [2]) moet zijn zaeck voor Cezars stoel verweeren.

JULIUS.

't Gaet wel: 't gaet wel. verdelght Batavische lantsheeren:
Zy stonden 't Kapitool te Rome lang in 't licht.
Daer heerscht Nymfidius en Tigellijn [3]). elck sticht
Een' vorstelijcken troon op onzer beide lijcken.
Fonteius ziet hier oock een' kerckroof uit te strijcken [4]).
Vaért voort, vaert voort met my. heer broeder, 'k neem verlof [5]),
En wensche u voorspoet, in uw' optoght naer het hof.

BURGERHART.

Hoe nu, heer broeder? laet my d'eerste d'eer bewaren.
Het is geraden u het leven langst te sparen,

---

snaaksche aanteekening bij te voegen: „De hier vermelde *plagerij* is zeker wat heel grof en doet aan het straatliedje denken:

Die zoon, om zijn vader te *plagen*,
Heeft hem op zijn bed vermoord;
En, zonder permissie te vragen,
Hem onder de kussens gesmoord."

1) *Beslechten*, vereffenen, goed maken.

2) *Nablijven*, in het leven blijven, overblijven.

3) *Nymfidius Sabinus*, een gunsteling van Nero, wegens zijne verdiensten als aanbrenger (*delator*) tot den rang van overste der praetorianen verheven. Nero ontrouw geworden bewoog hij de keurbenden Galba tot Keizer te verheffen. Toen hij zich zelf tot die waardigheid wilde verheffen, werd hij door de soldaten vermoord. Zie Tac. *Hist.* I. 5; Suet. *Galb.* 11, 16. Over Tigellinus zie bl. 7, aant. 2.

4) *Uitstrijcken*, afstrijken, afhalen. *Kerckroof* is hier niet in letterlijken zin op te vatten, maar te verstaan als een heiligschennende, afschuwelijke roof.

5) *Verlof*, vrijheit, namelijk om de keus te doen.

Ten dienst van 't vaderlant, en onderdruckte volck.
'k Was lang den doot getroost [1]), en vreesde zwaert noch dolck.
Het sterven is ons erf [2]). het scheelt slechts in de wijze.
Ons eerlijck [3]) sterven streckt Baethouderen ten prijze,
Romainen eeuwigh tot versmaetheit [4]) en verwijt.
Volvoert uw' last: ick schel [5]) mijn doot den krijghsraet quijt.

JULIUS.

'k Gedoogh niet datghe sterft. ghy moght de majesteiten
Omzetten [6]), en 't gewelt intoomen onder 't pleiten.
Ons onderdruckt geslacht, de moeder, gemalin,
De zusters, kinders, al de neven, hofgezin
En aenhang, duizenden op uwen voorstant [7]) hoopen.
Vermurwtghe Cezars hart, zoo staet de toegang open
Ten hove voor elck een, die nu verstooten zit.
Geheel Batavie, met recht bekommert, bidt
Dat u de goden, om 't gemeene beste, spaeren.

BURGERHART.

Ick wensche uw leven met mijn sterven te bewaeren,
Tot heil van 't algemeen, gedompelt in verdriet.
Dit leven, zonder uw genootschap [8]), lustme niet.

JULIUS.

En my noch weiniger. de liefde ontzeght [9]) te scheiden.

KRYGHSRAET.

Ghy heeren, sluit [10]). de tijt verbiet hier lang te beiden.

---

1) *Getroost zijn*, met den acc. der zaak, thans: getroost zijn *over* iets.
2) *Erf*, deel, lot.
3) *Eerlijck*, eervol. Zie *N. Klass.* passim.
4) *Versmaetheit*, smaad, schande.
5) *Schel*, even als in *hiel* met weglating der *d*, voor *scheld*. Verg. bl. 66, aant. 3.
6) *Omzetten*, veranderen, tot andere gedachten brengen. Waarom Julius aan Claudius opdraagt de zaak te Rome voor Nero (de majesteiten) te bepleiten, blijkt uit bl. 54, aant. 2.
7) *Voorstant*, hulp, bescherming. Zoo ook Hoofts *H. d. Gr.* 16: „liet... verzoeken eenigh volk van oorloge tot bewaarnisse van zyn huis, om door d'aanzienlykheit des Koninklyken *voorstands*, in plicht te houden."
8) *Genootschap*, gezelschap. *Genootschap* is het zijn van *genoot*, gezel, met iemand.
9) *Ontzegghen*, verbieden.
10) *Sluiten*, besluiten. Zie bl. 69, aant. 5.

BURGERHART.

Gebie mijn' broeder dat hy op mijn bede wijck'.

JULIUS.

Of zal hy voortreên, deck zijn lichaem met mijn lijck.

KRYGHSRAET.

Het vonnis luidt: laet een' van beide zich bereiden.

JULIUS.

Zoo laet den krijghsraet my naer 't bloedigh outer leiden.

KRYGHSRAET.

De rechter heeft dit aen der broedren keur gezet [1]).

JULIUS.

Men gunme dan den keur [2]). waerom mijn' wensch belet?

BURGERHART.

Hier gelt vrywilligheit, geen dwang van wederzijde.

JULIUS.

Zoo dwingme niet, dat ick door dwang uw' voorgang lijde.

BURGERHART.

Bezwaerme met geen juck, dat ghy niet draegen wilt.

JULIUS.

Mijn oude [3]) en uwe een jaer, en ruim zoo veel, verschilt.

BURGERHART.

Wat heeft een jaer geschils [4]) in oude hier te zeggen?

JULIUS.

Dat broeder my den keur van sterven toe moet leggen.

---

1) *Zetten aen iemands keur*, aan iemands keus overlaten.
2) *Keur* wordt door V. nu eens mannelijk, dan weer vrouwelijk gebruikt. Zie Hoogstr. 189.
3) *Oude*, ouderdom. Zie *N. Klass.* IV. 87, 3.
4) *Geschil*, verschil.

BURGERHART.

En waerom niet den keur des doots aen my gestelt?

JULIUS.

Dewijl ick d'outste ben, wiens woort het meeste gelt.

BURGERHART.

De jongste scheide dan veel nutter uit het leven.

JULIUS.

Dus blijft de keur des doots van wederzy noch even [1]).

BURGERHART.

Zoo lang d'een broeder niet den anderen wijcken wil.

JULIUS.

Dit is geen erfkrackeel, maer wightigh dootgeschil [2]).

BURGERHART.

Dat duren blijft, zoo lang wy om het keurrecht vechten.

JULIUS.

Laet door het loten dan dit keurkrackeel beslechten.

BURGERHART.

En of [3]) by ongeluck het lot u viel te beurt?

JULIUS.

En of by ongeluck u 't lot hadde uitgekeurt?

BURGERHART.

Waer loting valt, daer gelt geen vrye wil na 'et loten.

JULIUS.

Most ick mijn' broeder, zoo hem 't lot trof, dan verstooten?

---

1) *Even*, gelijk.
2) D. i.: Het is hier geen twist om een erfenis, maar een verschil, daar het leven aan hangt.
3) *Of*, indien.

BURGERHART.

Wy mosten alle bey genoegen [1]), 't viel hoe 't viel.

JULIUS.

Mijn broeder missen? och ick mis mijn halve ziel.

BURGERHART.

En ick mijn heele ziel, quaemt ghy door 't lot te sneven.

KRYGHSRAET.

De snelle tijt verloopt, met al dit wederstreven.

BURGERHART.

Verdriet het u: men stelle aen my het hooge woort [2]).

JULIUS.

Hoe kan ick stemmen tot een' vuilen [3]) broedermoort?

BURGERHART.

'k Vergeef het u: ghy zult hierom geen opspraeck hooren.

JULIUS.

Veel nutter noit geleeft? veel nutter ongeboren.

BURGERHART.

De bloetverwantschap is een nimmer scheibre bant.

JULIUS.

Een bloetknoop, stercker dan een knoop van diamant [4]).

BURGERHART.

Help Herkules, wat raet? hoe raeckt de strijt ten ende?

JULIUS.

Dees worstlinge overweeght [5]) alle overstreên elende.

---

1) *Genoegen*, genoegen nemen met iets.

2) *Het hooge woort stellen aen iemand*, het vonnis over iemand uitspreken. Het *hooge woort* is zoodanig gewichtig, dat het er haast niet *uit* wil, en de uitdrukking hier zeer goed gebezigd voor den rechter, die het doodvonnis over iemand uitspreekt.

3) *Vuil*, laag, gemeen.

4) Wel spreekt men van *diamanten* ketens, in de beteekenis van onverbreekbare, maar een diamanten knoop laat zich kwalijk denken.

5) *Overweeghen*, zwaarder wegen dan.

KRYGHSRAET.

Ghy heeren, waerom dientghe u zelven tot een' last
In dezen schijn [1])? 't geschil aen 't barnen [2]) groeit en wast.
Natuur is krachtigh, en het onderling medoogen,
Gelijck in eene schael van reden opgewogen,
Staet even pal, en wijckt niet uit den evenaer.
Dus stonden eertijts twee halsvrienden [3]) voor 't altaer;
Orest en Pylades, getrou in doot en leven,
Waer van d'aeloude [4]) faem getuigenis kan geven:
Maer ghy gebroeders, uit een moeders schoot gebaert,
En onder 't zelve hart gedraegen en bewaert,
Door bloetverwantschap blijft verknocht, dies is 't geen wonder
Dat een gelijcke treck van weêrzijde in 't byzonder
U krachtiger verbint: en zijt hierom gewis
Dat aen dit worstelen geen endt te vinden is,
Ten zy een rechter in uw' halsstrijt koom' van buiten,
En helpe u in dien noot het halsgeding besluiten.
Belieft het u dat een kornel [5]) naer binnen tree:
De stedehouder wacht, en zal in uwe ste [6])
Een' kiezen uit u beide, en dezen bloetstrijt scheiden.
De tijt schiet voort, en spoet. men kan niet langer beiden.

BURGERHART.

Ick stem het toe, indien mijn broeder dit bestemt [7]).

JULIUS.

Mijn hart, hoe kloptghe dus weemoedigh en beklemt!
Ick volgh mijn broeders stem, door nootdwang, en te noode [8]).
De krijghskornel hael 't woort. hoe suffe ick nu dus bloode,
Die slagh op slagh, wanneer de krijghsklaeroen my riep,

---

1) *Schijn*, toestand. Zie bl. 79, aant. 9.

2) *Barnen*, branden, Hd. *brennen*, door metathesis der *r* en invoeging der *d*. Zie *N. Klass.* passim.

3) *Halsvriend*, vriend voor wien men den hals, het leven, over heeft. Zoo is in *halsstrijt* en *halsgeding* in vs. 1557 en 1558 *hals* mede in de beteekenis van leven.

4) *Aeloud*, verouderde vorm voor *aloud*, uit *aal* (al) en *oud*. Zie *Ned Wdb.* I. 26.

5) *Kornel*, kolonel, hoofdman, *centurio*. Zie bl. 13, aant. 1.

6) *Ste*, stede, plaats. De zin is: in plaats dat gij het doet.

7) *Bestemmen*, toestemmen.

8) *Te noode*, ongaarne, node. Zie *N. Klass.* III. 67, 5.

In 't barnen van den strijt, op speer en heirspits liep [1]),
En wrong de zegekans uit 's vyants ysre klaeuwen?

BURGERHART

Schep moedt, heer broeder. laet uw heldenhart niet flaeuwen [2]).
Wy zullen daetelijck [3]) een veilige uitkomst zien.

KRYGHSRAET.

De stedehouder wil gebieden noch verbiên,
Maer stelt de keur aen 't lot, in dezen helm gesloten.
Laet een onnozel [4]) kint het onpartijdigh loten
Bevolen [5]). jongske, treck voor elck een cedel [6]) uit.
Het lot eischt Julius, door 't merck des doots beduit.
Omhelst elkandre nu: de noot gebiet te scheiden.
Wy willen Julius ten boschaltaer geleiden.

BURGERHART.

Och broeder, 't lot heeft my die schoone doot benijt [7]),
En niet ten woutaltaer van Herkules gewijt.
Ghy sterft voor 't vaderlant en recht der Batavieren,
Verplicht uwe eer te voên, met groene populieren,
In 't heiligh offerwoudt, beschaduwt om het hooft,
Daer Duitsche Herkules [8]) geviert [9]) wort en gelooft.
Wat zal men Nero van uw uiterste [10]) gewaegen?

JULIUS.

Dat ick getrou het zwaert aengorde op zijn behaegen,
De paelen van het rijck uitzette door beleit,
En wensche dat hy toch, naer zijne billijckheit,

---

1) *Loopen op*, tegen in loopen.
2) *Flaeuwen*, verflauwen. Zie *N. Klass.* II, 101, 7.
3) *Daetelijck*, dadelijk, even als *dootelijck* in vs. 1317. Met behoud van den scherpen uitgang op *t*: *daet*, *doot*, werd ook het afgeleide woord gevormd.
4) *Onnozel*, onschuldig. Zie *N. Klass.* passim.
5) *Bevolen laten*, overlaten, aanbevolen laten worden.
6) *Cedel*, opgerolde reep papier tot loten bestemd. Verg. *N. Klass.* I. vs. 626.
7) *Benijden* werd eertijds zoowel sterk als zwak verbogen. Zie *N. Klass.* III. 30. 7. Over *doot*, dat zoowel mann. als vr. werd gebruikt, Zie *N. Klass.* passim.
8) Zie bl. 12, aant. 1.
9) *Vieren*, vereeren, Hd. *feiern*. Zie bl. 27, aant. 2.
10) *Uiterste*, uiteinde, laatste levensuur.

De Bataviers herstelle, en kenne, als bontgenooten,
Naer inhoudt des verbonts, met Julius gesloten [1]).
Indien uwe onschult voor 't gerecht ten hove gelt,
En hy u weder in den ouden staet herstelt,
Bezorgh vrou moeder, nu ten ende van haer leven,
En luick haere oogen, als zy komt den geest te geven.
Omhelsme noch voor 't leste, en maetigh uwen rou.
Wat schudtghe 't hooft? vaer wel. blijf 't vaderlant getrou.

BURGERHART.

Heer broeder, 'k wensch mijn bloet in uwe plaets te storten.

KRYGHSRAET.

Doorluchtsten, het is tijt dit marren [2]) af te korten.
Heer Julius, 't is tijt om boschwaert in te slaen.
Heer Burgerhart, vertreck. de hofwacht port u aen.

BURGERHART.

Help Herkules, is nu dit moortstuck niet te keeren?
Men most dien bloetroof hun ontweldigen. wy zweeren
En eens, en anderwerf, en drywerf [3]), dat geen schaer,
Geen scheermes, geene vlijm [4]) dit lang gewassen haer
Zal korten, eer de wraeck het schelmstuck hebb' gewroken.
Maer wat zijn woorden, los en in den wint gesproken?
Verkeert de kans, de wraeck, die my in 't harte zit
Gewortelt, moght wel eens 's Romainschen borst ten wit
Gebruicken van mijn zoons in gal gedoopte pijlen [5]).
Verdruckte vryheit, nu bezwijcken beide uw stijlen!

---

1) Zie bl. 43, aant. 3.

2) *Marren*, dralen, van het Lat. *morari*.

3) De eed was, juist omdat hij driemalen gedaan werd, bijzonder gewichtig.

4) *Vlijm*, hier eenvoudig voor *mes*, *snijdend werktuig*, eigenlijk een chirurgijns werktuig, bij Kil. *vlieme*, *vliem-ijser*, *laet-ijser*, scalprum chirurgicum, scalpellum, phlebotomum.

5) De zin is: De wraak konde wel eens de borst van den Romein gebruiken tot doelwit voor de pijlen, door mijn zonen in gal gedoopt. V. bedoelt natuurlijk met *zonen* Burgerharts nakomelingen.

REY VAN BATAVISCHE VROUWEN. WALBURGH. HELDEWIJN.

REY.

Zang.

O Boschnon Welda [1]), mont van Godt,
Ghy spelde [2]) ons, zonder gront en slot [3]),
Hoe eens een wildeman, uit bossen
Te voorschijn treênde, zou verlossen,
Omtrent [4]) den uitgang van den Rijn,
De melckkoe, in bedroefden schijn [5])
Gespannen, onder ysre jucken;
Hoe hy de slaghpen uit zou rucken
Den trotschen vogel, die verstaelt
Zijn' roof op alle vogels haelt,
En, nimmer zadt van vraetigh [6]) slicken,
Den Rijnleeu naer 't gezicht durf picken,
En hem een' moortklaeu slaen in 't hart.
O, wee, ô bitterheit, ô smart!
Hoe gaet dit anders dan ghy spelde,
En, ons ten troost, de snaeren stelde
Op eenen zegenrijcken toon!
Verdiende uw wichlen [7]) eer een kroon
Van onverwelckbre lauwerbladen;

---

1) Zie bl. 55, aant. 5.

2) *Spellen*, voorspellen. Over de weglating der *t* in den 2en pers., zie bl. 9, aant. 3.

3) *Slot*, reden. Verg. de uitdrukking: zonder *slot* noch zin. Zie *Leeuwend.* vs. 1041.

4) *Omtrent*, in de omstreken van. Zie *N. Klass.* III. 69, 10.

5) *Schijn*, toestand. Zie bl. 79, aant. 9.

6) *Vraetigh*, roofgierig, vraatzuchtig.

7) *Wichlen*, voorspellen, bij Kil. in de eerste beteekenis *hinneken*. Gelijk bekend is werd bij de Germanen uit het gehinnek der paarden de toekomst voorspeld. Zie Tac. *Germ.* 10: „Deezes landtaardts eigen is, ook te verzoeken het voorspook en 't vermaan der paarden. Tot koste van 't gemeen, in de zelfste wouden en bossen, worden zy gevoedt, wit, en niet besmet van eenigh menschlyk werk, de welke, gespannen voor den heiligen waagen, de Priester, oft Koning, oft Vorst der burgerye, verzelschapt, en slaat acht op hun *hinneken* en *brieschen*. Ende aan geene wichelery wordt meer geloofs gegeeven, niet alleen by de gemeente, maar bij de treflyksten, by de Priesters. Want zy houden zich zelf voor dienaars, hen voor meêwustigen der Gooden."

Nu mist [1]) het uwen mont, in 't raeden
Van d'uitkomste, ons ten troost belooft.
Ghy zaeght dit onweêr over 't hooft.
Baethouwers, Waterlanders, Kermers [2]),
Nu zoeckt geen hulp aen lantbeschermers.

Tegenzang.

Een bloetraet, die geweldigh heerscht,
En naer stadthouders hoort, past eerst
De vrydoms [3]) hoofden neêr te vellen,
Om dan een volcke een wet te stellen
Geprent in 't hart, gekneet als was.
De dwinglandy wort in tiras [4])
Van 't eêlste bloet geleght. nu baeten
Geen klaghten. het gezagh der Staeten [5])
Moet zwichten voor een wreet Romain,
Een onrechtmaetigh staetwaerdein [6]).
Hy houdt de vryheit in zijn kluiven [7]),
En weet op 's heerschaps [8]) hals te schuiven
't Ontheiligen van 't vreverbont,
Gesterckt, op Nederrijnschen gront,
Van Cezar, nu in top geheven,

---

1) *Missen*, ontgaan, falen.

2) *Kermer*, voor Kennemer, hier om het rijm, met de meer voorkomende wisseling van *n* en *r*.

3) *Vrydom*, vrijheid, hier niet in de beteekenis van: voorrecht van iemand, die ergens vrij van is.

4) *Tiras*, tras, cement, steenkalk. Van Lennep (*V.* IX. 713) teekent hierop aan: „Dit is juist het tegenovergestelde van wat V. vroeger zeide:

De vryheit wordt geleght in kostelijck cement
Van dierbaer burgerbloet."

Doch in beide gezegden is evenveel waarheid Waar een volk zich vrij vecht van dwinglandij, kost het *dierbaar* burgerbloed, dat dan het cement mag heeten; blijft echter het ruwe geweld meester, en drukt zich een vermetele ellendeling de bebloede kroon op de slapen, dan is dit niet gegaan zonder het bloed der *edelsten* te storten.

5) Hier proeft men in V. onwillekeurig den voorstander der oude Staatspartij, den kampioen voor de oppermacht der Staten, waarvan de vermelding hier wel wat vreemd is

6) *Staetwaerdein*, staatsbestuurder. *Waerdein* is afgeleid van het Fr. *gardien*, en nog in het Eng. *warden*, vroeger *wardeyne* over.

7) *Kluif*, klauw, bij Kil. reeds als verouderd opgegeven, doch in de gewone spreektaal nog niet ongewoon.

8) Onder het *heerschap* worden hier de beide broeders bedoeld.

Gelijck een' Godt, in 't ander leven [1]).
Hy past op [2]) hantvest noch op wet.
Hoe treft de dootgangk [3]) en de tret
Van Julius het hart der lieden,
Te zwack om wederstant te bieden!
De tijt leert zwijgen. elck verbijt
Zich zelve, en kropt dien moort en spijt.
O burgerheeren, trouwe vaders,
Hoe verft [4]) men u, als lantverraders!

WALBURGH.

Bedroefde reien, staeckt uw klaght:
Verkeertze in lofgezangen.
Zy sterven op hun heldenwacht.
De dappersten verlangen
Te sterven, niet in 't muffe bedt,
Maer op 't altaer van eere,
Waer op de Neêrduitsch [5]) wijzen zet.
Indien de kans eens keere,
Beleve ick 't niet, ghy zult den dans
Der maeghden me bekleeden [6]),
En heffenze in den starretrans,
Die voor 's lants vryheit streden.
Wy baerden zoons uit onzen schoot,
Tot heil der onderzaeten.
Wy kussen [7]) zulck een schoone doot.
Zy hanthaef 't heiligh recht der Staeten.

HELDEWIJN.

Vrou moeder, gaenwe in 't hof.
Ay geef geen nieuwe stof
Aen dezen valschen rechter.

---

1) Verg. bl. 43, aant. 2.
2) *Passen op*, zich bekreunen om, Zie bl. 72, aant. 3.
3) *Dootgangk*, gang om ter dood gebracht te worden.
4) *Verven*, een klad aansmeren, betichten.
5) *Neêrduitsch*, Nederduitscher. Zie bl. 55, aant. 2.
6) *Bekleeden*, meedoen, mede waarnemen. Evenzoo spreekt men van: *een ambt bekleeden*.
7) *Kussen*, met gelatenheid verdragen niet alleen, maar zelfs waardeeren als iets heilzaams wegens de gevolgen. Zoo zegt men: *de roede kussen*.

Verschoon uw' zoon, en mijnen Vechter,
Die met een' zuren [1]) stap
Naer Rome gaen in ballingschap.
Vrou moeder, leun op mijne schouder [2]).
Stockoude vrou,
Standvastiger dan ick in rou,
Och waren wy zes maenen [3]) ouder,
En erfde een Galba 't hoogh gezagh [4]);
Wy moghten, een' gewenschten dagh
Belevende, adem scheppen:
Nu durf de tuinleeu [5]) zich niet reppen.

---

1) *Zuur*, zwaar, droevig. Zoo ook in Hoofts *N. H.* 617: „zoo het verleeden jaar eenen *zuuren* uitgank genomen had."

2) *Schouder*, thans mannelijk, in de XVIIe eeuw algemeen vrouwelijk gebruikt. Zie Hoogstraten, 379. Zeer vermakelijk is de aanteekening hierbij gemaakt: „Een botterik in Vrieslant, te kennen aen zijn uithangbort, teken van ontstelde harssenen, schrijft, *het schouder*. [Deze botterik, die zich schrijft Johannes Hilarides, stelde zich tegen den Hr. Hoogstraten, omtrent het gebruik, of gelijk hij spelt „het gebrujk der Voorleedekens *de, den; die, deeze; dit, dat, het*: en de Nederlantsche woordrekkinge voor David van Hoochstraten" enz. gedrukt te Franeker 1705. Het is niet onaardig geschreven, vooral voor doffe geesten, wien door hetzelve gelegenheid aan de hand gegeven wordt, om eens aan 't lacchen te geraken.]"

3) *Maen*, voor *maand*, volgens van Lennep om „hier zekere lokale kleur aan de voorstelling te geven," daar de Batavische vrouw niet geacht kon worden met de Romeinsche tijdrekenkunde bekend te zijn.

4) Heldewijn wordt hier als zieneres voorgesteld. Gelijk wij reeds vroeger zagen, hebben verschillende personen een meer dan gewone *clairvoyance*. Zie bl. 49, aant. 3, en bl. 65, aant. 4.

5) *Tuinleeu*, de Bataafsche leeuw in den tuin, met toespeling op den lateren Hollandschen leeuw. Verg. bl. 75, aant. 3.

HET VIJFDE BEDRYF.

FONTEIUS. FRONTO.

FONTEIUS.

Wy twijfelen niet eens of 't krijghsrecht ging zijn' gang [1]).
Het volck keert wederom. wacht Fronto nu dus lang?
Hem wert belast terstont ten hove weêr te keeren.
Daer stapt hy aen, bestuwt [2]) met eenen stoet van heeren
En ridderen. men zal nu hooren hoe het voer
Met dien Baethouwer, 't hooft van zulck een lantrumoer.

FRONTO.

Het recht is uitgevoert. geluck, heer stedehouder.
Zoo smoort men lantverraet. nu zijnwe zoo veel ouder [3]),
En veiliger dan flus. d'oproerige is van kant.
Het doode lichaem wort op 't lijckhout vast gebrant,
Met eenen oock zijn paert, en wapentuigh, en wapen [4]),
De roode tuinleeu in een goude velt [5]), rechtschapen [6])
Bewijs dat 's meesters klaeu geen' adelaer ontzagh.

FONTEIUS.

Het lustme van 't begin te hooren het verslagh,
Hoe, 't recht gehanthaeft, zich de vorst ter doot bereide.

FRONTO.

De strenge krijghsraet gaf hem boschwaert in [7]) 't geleide,

1) De zin is: Wij kunnen er zeker van zijn dat het vonnis voltrokken is.

2) *Bestuwen*, omstuwen. Zoo ook Hoofts *Ged.* 76:

Gelyk de werelds roem, de weldigh' Alexander,
Bestuwt met all' de schaar der Vorsten trots beraân.

3) De zin zal zijn: De korte tijd, die verloopen is, heeft ons aanmerkelijk verder gebracht door den dood van Julius.

4) Verg. Tac. *Germ.* 27.

5) Een wat al te kras anachronisme van onzen dichter, die hier aan Julius een adelijk wapen geeft niet alleen, maar zelfs het Hollandsche! Te recht merkt Mr. van Lennep nog op, dat Julius „niet eens een inwoner was van de landstreek, die later den naam van Holland ontfing." Het is bekend dat de adelijke wapens eerst omstreeks den tijd der kruistochten zijn ontstaan.

6) *Rechtschapen*, niet in de beteekenis van *rechtgeaard*, *braaf*, maar van *duidelijk*.

7) *In* behoort bij *boschwaert*.

Naer 't heiligh outer, dat in top des heuvels rijst,
Die halve maenswijs, als een schouburgh, met een lijst
Van popelboomen wort omschaduwt en gesloten.
Hier was van overal het volck naer toe geschoten;
Gelijck het water in een' boezem [1]) t'zamenvloeit,
En, tot een staende [2]) meir, uit hondert beecken groeit.
D'een zat op 't groene gras: een ander hing aen tacken
Van boomen, door 't gewicht gebogen, en aen 't kracken.
Zoo hangen byen, in een' zwarm by een vergaert;
Romain en Batavier, gebaert en ongebaert [3]),
En out en jong door een gemengelt, mans en wijven,
Soldaet en burgery. men hoortze schelden, kijven,
En worstelen om plaets, die t'eng viel [4]) en te naeu.
Toen quam de krijghsraet aen met Julius, niet flaeu,
Maer trots, gelijck een leeu, wiens maen begint te krullen,
Te zwaeien om den neck; terwijl hy, onder 't brullen
En knarssetanden, zich vast geesselt met den staert,
Dat op dien boschgalm wat op roof vlamt wort vervaert,
En 't hart in 't lijf krimpt. met dees leeuweneigenschappen
Quam die verwezen [5]) trots den heuveltop opstappen;
Gelijck hy, op 't gezang van zijne benden, plagh
Te streven [6]) door de doot, in 't barnen van den slagh,
Of d'allervoorste zelf een stormbrugh op te steigeren [7]);
Wanneer de dappersten uit schrick den aenval weigeren.
De doot, terwijl 't gezicht, als een paer blixems, blickt
En blickert [8]), weeck te rugge, en scheen voor hem verschrickt.
De krijghsraet deisde [9]) een poos, uit angst van zich te zengen,

1) *Boezem*, in het algemeen alles wat iets besluit of bevat, van het ww. *buigen*, *boog*, en uit *boegsem* ontstaan.

2) *Staende*, verkeerdelijk voor *staend*. De deelwoorden als bijv. nw. gebruikt moeten in het onz. geslacht natuurlijk de *e* verliezen. Doch V. behoudt steeds de *e*, als „zoo klaer als *glinstrende* ijs;" „uit *rottende* ingewant," enz. Zie Huydec. *Pr.* I, 429 vlgg.

3) De *gebaerden* zijn de barbaarsche Batavieren, de *ongebaerden* de Romeinen.

4) *Vallen*, zijn. Zie *N. Klass.* passim.

5) *Verwezen*, verwezene, veroordeelde.

6) *Streven*, met alle krachtsinspanning zich voortbewegen. Verg. Vondels Grafschrift op Heemskerk: „die dwars door 't ijs en 't ijzer heen dorst *streeven*."

7) *Steigeren*, met woesten moed stijgen.

8) *Blikkeren*, fel schitteren. Zie *N. Klass.* II. 105, 11.

9) *Deisen*, deinzen. Zie *N. Klass.* passim.

En schroomde 't woutaltaer met zulck een bloet te sprengen.

FONTEIUS.

Wat sprack de vorst, toen hy in top des heuvels stont?

FRONTO.

Hy keert het aengezicht, eerst ommeziende in 't ront,
Naer Rome toe, en zet de handen in de zijde,
Om uit den mont [1]) voor 't volck te spreecken trots en blijde:
Is Cezar met mijn doot geholpen en gedient,
Ick schenck hem 't lijf, en sterf geen onderzaet, maer vrient
En bontgenoot des rijx, der Batavieren vader,
Hanthaver van hun recht en vryheit, geen verrader,
Gelijck een dienaer van August ons schelmsch misverft [2]),
Een lasterstuck, dat blaeu [3]) den schijn van waerheit derft.
Stadthouders schroomen niet op vuile hofschavotten
Een' ouden koningsstam van hooft en kroon te knotten.
Zoo stiet Antonius den koningk Antigoon,
Herodes ten gevalle, uit zijnen hoogen troon,
Dryhondert jaeren lang van Asmoneen [4]) bezeten.
Ick sterve een wettigh vorst, geen schelm, noch eervergeten.
De Roomsche hopman treffe een' vrygeboren vorst,
En stoote my den dolck in deze bloote borst.
Hy scheurt den boezem op, en met een' dolck doorstooten,
Ploft neder, bijt het gras, en voort den mont gesloten.
Een oploop stack 'er, door het bloeden van den dolck,
Gelijck een lantstorm op, en overliep het volck.

---

1) *Uit den mont*, onbeschroomd. Verg. bl. 72, aant. 9.

2) *Misverven*, afschilderen, door het voorvoegsel *mis* nog versterkt, om het *verkeerd*, *valsch*, *zwart* afschilderen aan te duiden.

3) *Blaeu*, nietig, ongegrond. Zoo ook Hoofts *N. H.* 1061: „Deeze reede werd *blaauw* geacht," en Beaumont, *Ged.* 180:

Dus gaet een wreede mensch te werck
Als hy maer machtigh is en sterck:
Hy kan een *blauwen* schijn licht vinden,
Om den onnos'len te verslinden.

Zoo spreekt de Franschman van *contes bleus*, de Duitscher van *blauer Dunst*, leugens, bij ons *blauwe bloempjens*. De *blauwe* Maandag is de dag, waarop de werklieden niet arbeiden, dus een vergeefsche, onnutte. Zie *Wdb. op Bredero*, i. v.; Grimm, *D. Wtb.* II, 82; Bilderdijk op *Hooft*, III. 36, op *Huygens*, VI. 220.

4) *Asmoneën* was de naam van de familie der Machabeën, hetzij naar het stadjen Asmon in Palestina of naar Asmoneus, een der voorvaders. Dat iemand even voor zijn dood een voorbeeld aanhaalt zóó uit de verte, is niet zeer gepast.

Baethouwers scheenen, dol van wraeckzucht, uitgelaeten,
Maer schroomden eenen ring [1]) gewapende soldaeten
Het lijck t'ontweldigen, dat nu tot asch verteert,
Gelijck hy in 't geley des krijghsraets heeft begeert.

FONTEIUS.

Wat riep het krijghsvolck, toen de dootsteeck was gegeven?

FRONTO.

Lang lang leef Nero. lang moet helt Fonteius leven,
Als stedehouder van het keizerlijck gebodt.

FONTEIUS.

Nu flux den broeder, eer een oproer t'zamenrot,
Te water opgevoert, zoo raeckt men aen een ende.
Geley hem heene, met ons halve lijfschutbende [2]),
In volle veiligheit, bevrijt van alle schroom [3]).
De jonge Vechter moet, als schiltknaep, zijnen oom
Bedienen op den toght, met eenen sleep van knechten.

FRONTO.

Maer nu, hoe zal ick best de majesteit berechten [4])?
De vorst, vol wraeckzucht, wil hoogh [5]) klaegen aen het hof,
En dingen voor zijn recht. hy is op zulck een stof
Geslepen.

FONTEIUS.

Laet het stuck by Nero overweegen.
Berecht Nymfidius, en Tigellyn [6]), genegen
Ter halsstraf, 't zy hoe 't zy, waerschijnelijck of valsch:
In 't spaeren schuilt gevaer. hy moet, hy moet om hals,
Of wy en ghy staen los, en alle Romelingen [7]).
Zoo fel een weêrstuit zoude ons voor de scheenen springen,
Indien dees vogel quaem t'ontglippen. hou hem vast.

FRONTO.

Dien heer bewaeren is een zorgelijcke last.

---

1) *Ring*, kring.
2) *Lijfschutbende*, lijfwacht. Zie bl. 66, aant. 5.
3) *Schroom* wordt hier verkeerdelijk vrouwelijk gebruikt.
4) *Berechten*, inlichten.
5) *Hoogh*, met kracht. Verg. Hoofts *N. H.* 94: „daar zyne Majesteit nu *hoogh* spreeken moght."
6) Zie bl. 81, aant. 3.
7) *Romeling*, Romein, een zeer ongewone vorm.

Een groote toeloop van nieusgierigen wil komen
Geschoten naer den Rijn en Rijnkant toe, als stroomen.
Wy streven Kolen, zulck een hooftstadt, dicht voorby [1]),
Een stadt gemengt uit Roomsche en Duitsche burgery;
Daer hy een' aenhang vint van Duitschen en Romainen.
Een zelve lantaert ziet zijn lantsliên noo [2]) verkleinen,
En allernootst een' vorst, uit koningklijck geslacht.
Liet ghy hem ketenen, dat waer de trouste wacht,
Om niet op 't ongewis het rijck in hem te waegen.

FONTEIUS.

Dat smaeckt naer wreetheit. 'k wensch my zediger te draegen[3]),
Doch wil hem hooren, en zijn afscheit. vaert hy uit
In trotsheit tegens ons stadthoudery, zoo sluit
En keten hem. men kan die strengheit dan by heeren
En burgery en volck met schooner glimp verweeren,
Hy staet met zijnen neef toghtvaerdigh en gereet.

FRONTO.

Men hoort een straetgeschrey en jammerlijcken kreet
Van vrouwen. al 't geslacht en maeghschap wil hem spreecken.

FONTEIUS.

Laet flux de toghtklaroen [4]), voor 't hof, op 't mercktvelt steecken,
Zijn maeghschap en al 't volck vertrecken op dien klanck.
Nu spoe ter stede uit noch voor zonnen ondergangk.
Geheimeschrijver [5]), kom, en lever hem dry brieven,
Die 't hof berechten van ons ooghmerck en believen,
Een' aen den keizer zelf, noch twee aen Tigellijn
En heer Nymfidius. zy melden in wat schijn [6])
Het hier geschapen staet, indienze 't halsrecht krimpen [7]).
Men magh een' vorst aen goet beschadigen, maer schimpen
En raecken aen zijn eer, hem quetsen in zijn bloet,

1) *Voorbijstreven*, voorbijgaan. Over *streven* zie bl. 97, aant. 7, en *N. Klass.* passim.
2) *Noo*, node, ongaarne. Zie Huydec. op *St.* II. 288.
3) *Zich draegen*, zich gedragen.
4) *Toghtklaroen*, trompet, die het teeken tot den aftocht geven moet.
5) *Geheimeschrijver*, minder juist, doch hier om de maat voor *geheimschrijver*.
6) *Schijn*, toestand. Zie bl. 79, aant. 9.
7) *Krimpen*, verminderen, beperken.

Dat schiet een wortel van een weêrwraeck in 't gemoedt,
Die met geen duizenden van zielen is te zoenen.
Nu hael hem met zijn' neef. laet al de toghtklaeroenen
Opklincken voor het hof. hier komt de krijghsraet aen.
Spoe voort: het is hoogh tijt: de zon wil onder gaen.
Wat valt het lastigh zulck een' opstant neêr te zetten,
En in zijn hoofden met voorzichtigheit te pletten [1]).
Het rijck te winnen eischt een' Cezar, noit in rust:
Maer 't rijck te veiligen [2]), een' nazaet, als August.

FONTEIUS. BURGERHART. KRYGHSRAET.

FONTEIUS.

Mijn heer, ontschuldigh ons, en leer uw leedt verdraegen.
Wy kunnen min niet dan uw' grooten rou beklaegen.
Van Rome quam die slagh, en niet by onzen wil.
Geruchten vliegen heene en weder. zat men stil,
't Waer onverdaedighbaer voor Cezar en zijn raeden.
Dees hollende een misduit [3]) oock d'allerbraefste daeden
En trouste diensten zelfs ten slimste: en wy staen vast [4])
Te zwaer geladen met een stedehouders last.
Een ander overtreet: een ander moet het boeten.
Wat diep begraven leght, weet afgunst op te wroeten,
Te haelen voor den dagh, eer 't iemant denckt of raemt.
Zoo wort 's rijx amptenaer bestreden en gepraemt [5]),
Gelijck een baer in zee geperst wort van een ander.
Der menschen woestheit klampt [6]) het eene quaet op 't ander.
Hoe kan men anders dan zich schicken naer den tijt?
Heeft hier een staetheer [7]) schult, zoo scheltze rustigh quijt.

BURGERHART.

Vervloeckte dwingelant, van eer en trou verwildert,

---

1) *Pletten*, onderdrukken, geheel en al te niet doen.
2) *Veiligen*, veilig maken.
3) *Misduiden*, verkeerd uitleggen.
4) *Vast*, bijna.
5) *Praemen*, drukken, prangen, Kil. premere, urgere.
6) *Klampen*, samenvoegen, opstapelen. Zoo ook Hoofts *N. H.* 475: „ellend op ellende te *klampen*.
7) *Staetheer*, staatsambtenaar. Het woord is niet zeer juist, daar, zooals van Lennep te recht aanmerkt, *Staetheer* „eigentlijk zou beteekenen: „een *heer*, die tot iemands *staat* of *staet* behoort," even als *staatjuffer* het zelfde met opzicht tot een juffrouw beteekent."

Ghy hebt u zelven recht naer 't leven afgeschildert.
Het is onnoodigh dat een ander u misverf.
Deelt iemant heden diep in 't algemeen bederf,
Zoo magh het algemeen met reden u misdancken [1]).
Doortrapte huichelaer, wy kennen uwe rancken [2]),
Uw geile [3]) gierigheit, die goet verschoont noch bloet,
En Godt noch mensch ontziet. wat toef ick? kan mijn moedt
Dit dulden? moet een vorst, een lantsheer, vry geboren
Ter heerschappye, noch zijn' aengeterghden toren
Inkroppen, eer hy van gevangenis verhuist?
Heruit [4]) Tyran, heruit. 'k verdaege [5]) u voor de vuist [6])
In 't vechtperck hier voor 't hof. waer staenwe? wat wil 't worden?
Een vrouweschender dorst my 't zwaert van 't lijf afgorden,
Een, die den riem van een Vestaelsche ontgespen wou,
Een boschnon, Welda zelf, in 't bosch ontwijden zou:
Men zwijgh' den overlast van zijne wulpsche knaepen.
Mogh' ick hem in den schilt [7]), en in zijn bastertwapen [8])
Eens vaeren naer mijn' wensch; al tradt hy voort in 't perck
Met vijf schiltknaepen; 'k zou dien blooden weerwolf [9]) werck
Beschaffen [10]), en tot gruis vermaelen voor mijn voeten.

KRYGHSRAET.

Een stedehouder op zijn heuscheit dus t'ontmoeten [11]),
Heer Burgerhart, dat lijdt zijn eer en staetampt niet.
Het zy hoe 't wil: ghy staet alleen tot zijn gebiet [12]).

---

1) *Misdancken*, het tegenovergestelde van *danken*, dus *vloeken*, *haten*.
2) *Ranck*, list, treek, Hd. *Rank*, afgeleid van *ranken*, buigen. Zie Dr. de Vries, *War*. 89.
3) *Geil*, weelderig. Zoo wordt te recht de *gierigheid*, begeerlijkheid genoemd, die als een weelderige plant opschiet.
4) *Heruit*, naar buiten. *Her*, *hier*, *heen* staan tot elkander als *der* (waarts), *daar*, (van) *daan*; *wer*, *waar*, en het verouderde *wanen*.
5) *Verdaegen*, uitdagen.
6) *Voor de vuist*, onmiddelijk.
7) *Schilt*, door Vondel meermalen mann. gebruikt. Zoo in Hor. *Gez*. II. 7:
Want Cephas voer my strax al vloeckende in *den schilt*.
Zie Hoogstr. 373.
8) V. geeft ook hier aan den Romein een adelijk wapen.
9) *Weerwolf*, eig. *manwolf*, van *weer*, Lat. *vir*, man, en *wolf*, Gr. *λυκάνθρωπος*. Zie *N. Kluss*. I, 36, 4.
10) *Beschaffen*, verschaffen.
11) *Ontmoeten*, bejegenen, behandelen.
12) *Staen tot iemands gebiet*, in iemands macht zijn. Verg. bl. 66 aant. 4.

Hy gunde u uitstel, om voor 't recht der majesteiten,
Tot voorstant [1]) van uwe eere en staetrecht [2]) zelf te pleiten.
Betoom uw hevigheit ten minste een korte wijl.

FONTEIUS.

Hy raest kranckzinnigh, naer 's Baethouwers ouden stijl.
Trouwanten, rept u flux, en ketent dezen dollen.
Het hooft is los: verstant en zinnen slaen aen 't hollen.

BURGERHART.

Nu schroomt niet: ketent ons: het is Fonteius eeu.
Der dieren koningk, een afgrijsselijcke leeu
Wort in een houte kou getuchtight en gegijzelt [3]):
Maer, in een ysren hock gesloten, breeckt en brijzelt
De staele keten, en een trali van metael [4]).
Wy gunnen u dees maght, en staen gelijck een pael.

FONTEIUS.

Kornellen, leit hem wech: de dagh begint te scheiden.
Heer Fronto komt den oom met Vechter t'scheep geleiden.
Het wilt geval bestuurt den weereltlijcken staet.
Zoo zienwe hoe 't een op, het ander onder gaet.

---

1) *Voorstant*, handhaving, Zie bl. 82, aan. 7 .

2) *Staetrecht*, recht van stand.

3) *Gijzelen*, als gijzelaar houden, hier meer in de beteekenis van *gevangen nemen*.

4) De Heer van Lennep teekent hierbij de volgende merkwaardige bijzonderheden aan: „Dit was vroeger zoo, en 't heugt my, hoe, voor meer dan vijftig jaren, mijn vader my voor 't eerst naar een „beestespel" op de Haarlemmer kermis brengende, my vooraf 't zelfde vertelde, als hier door Burgerhart wordt beweerd, er nog byvoegende, dat de hokken en afsluitingen opzettelijk van hout werden vervaardigd, om dat de leeuw, die met gemak yzeren tralies breken zoû, bang was voor houten splinters. 't Viel echter anders uit, en de tralies waren wel degelijk van yzer. Ik durf niet beslissen, of hetgeen mijn vader my verteld had, op de ondervinding van hetgeen hy gezien had, op een oude overlevering, dan wellicht alleen op het gezach van Vondel steunde; zeker is 't, dat men omtrent het gebruik van yzer toen andere denkbeelden had dan nu." Hoogst waarschijnlijk zal het een oud volksbegrip zijn, waarvan het mij evenwel niet gelukt is elders sporen te vinden. Noch Plinius in zijne *Hist. Nat.*, noch Maerlant in zijn *Naturen Bloeme* maken er melding van.

AENLEIDINGE TER NEDERDUITSCHE DICHTKUNSTE.

Die van zijnen Geest naer den Parnas gedreven, in den schoot der Zanggoddinnen nedergezet, en Apollo toegeheilight vvort, dient zijne genegenheit en yver door hulp van de Kunst, en leeringe te laten breidelen; anders zal zulck een vernuft, hoe geluckigh het oock zy, gelijck een ongetoomt paert, in het vvilt rennen; tervvijl een ander Dichter, door kunst en ondervvijs getoomt, den hengst slacht, die, onder eenen goeden roskammer [1]) en berijder, met roede en sporen getemt en afgerecht zijnde, overal by kenners prijs behaelt. Natuur baert den Dichter; de Kunst voedt hem op, dies geraeckt niemant tot volmaecktheit, dan die de natuur te baet heeft, vvaer uit de kunst haren zvvier [2]) en leven schept.

Neemt hy voor in Nederduitsch [3]), zijn moederlijcke tale [4]), te zingen; des hoeft hy zich zoo luttel te schamen als de Hebreen, Griecken, Latijnen, de geburen der Latijnen, en zoo vele andere uitheemsche volcken, die hierom noch by alle vveerelt, en elck by zijne lantslieden, eere in leggen. VVat onze spraeck [5]) belangt, die is, sedert vveinige jaren hervvaert, van bastertvvoorden en onduitsch allengs geschuimt [6]), en gebouvvt [7]), en geeft

1) *Roskammer*, hier niet alleen hij die het paard met de roskam schoonhoudt, maar meer hij die het dresseert.

2) *Zwier*, praal, sierlijkheid. Zie *N. Klass.* IV, 33, 5.

3) *Nederduitsch*, min juist voor *Nederlandsch*. Zie *N. Klass.* IV, 5, 6.

4) *Moederlijcke tale*, moedertaal. Ook door Brandt in *Vondels Leven* gebruikt, hoewel min juist. Zie *N. Klass.* IV. 21, 6; 68, 5.

5) *Spraeck* en *tael* werden vroeger door elkander in dezelfde beteekenis gebruikt. In die van *taal* is het thans een Germanisme.

6) *Schuimen*, zuiveren. Men denke aan de taal der Rederijkers met hare bastaardvormen, en de verdiensten van Marnix en Coornhert omtrent de taalzuivering. Zie Dr. van Vloten, *Gesch. der Ned. Letteren*, 191 vlgg.

7) *Bouwen* is hier min juist door V. gekozen. De taal was reeds lang *gebouwd*, gevormd; doch ze leefde als vrij natuurkind, en was nog niet

den leerling nu veel vooruit, om naer den palmtack in dit renperck te rennen, tegens en voorby henlieden, die met zulck een zure moeite en arbeitzaemheit dit spoor onlangs begosten te leggen [1]). Zoo men uit hunne gedichten en schriften, oock uit Neerlantsche handvestboecken, de eige manieren van spreecken by een zamelt, en zich eigen maeckt; daer is een schat van vvelsprekenheit by der hant, veel tijts gevvonnen, en middel om noch maghtigh in nieuvve koppelvvoorden (vvaer in onze spraeck niet min geluckigh dan de Grieksche is) aen te vvinnen, zoo men met oordeel te vvercke ga.

Deze spraeck vvort tegenvvoordigh in 's Gravenhage, de Raetkamer der Heeren Staten, en het hof van hunnen Stedehouder, en t'Amsterdam, de maghtighste koopstadt der vveerelt, allervolmaecktst gesproken [2]), by lieden van goede opvoedinge, indien men der hovelingen en pleiteren en kooplieden onduitsche termen uitsluite [3]): 'vvant out Amsterdamsch is te mal, en plat Antvverpsch te vvalgelijck [4]), en niet onderscheidelijck [5]) genoegh. Hierom moeten vvy deze tongen [6]) matigen, en mengen, en met

---

in het keurslijf eener wetenschappelijke spraakleer geregen. V. bedoelt hier, dat de reeds lang *gebouwde* taal aan de mede reeds lang bestaande, maar nog nooit schriftelijk uitgedrukte regels van een wijsgeerig systeem was onderworpen. Over de ontluikende studie der taal in de XVIe en XVIIe eeuw, zie men Snellaert, *Gesch. der Ned. Letterk.* 4o. U. 110 vlgg.

1) Die eerste wegbereiders waren vooral Spiegel, Coornhert, Roemer Visscher en ook Hooft. Zie Brandt, *Vondels Leven*, bl. 21 vlg.

2) Vondel geeft hier keurige wenken, door die taal als de beschaafste en sierlijkste aan te bevelen, welke gesproken werd in de twee brandpunten der beschaving, de hofstad, en de *toen* zoo bloeiende koopstad Amsterdam, plaatsen waar al wat uitmuntte door bekwaamheden, opvoeding, geboorte, enz. zich vereenigde. Mr. van Lennep, de wakkere bestrijder van alle „voorzangers-Hollandsch" voegt hier bij: „Dat men er nog zoo over dacht! In alle andere landen van Europa regelt men zich in de uitspraak naar de hoogere kringen; hier alleen begrijpt men die van de schoolmeesters te moeten navolgen, en van daar het onuitstaanbare Nederduitsch, dat zoo vele Predikanten, Tooneelspelers en Verhandelaars ons doen hooren."

3) Welk „onduitsch" door V. bedoeld wordt, leert ons o. a. Huygens in zijn *Voorhout*, vs. 609 vlgg., waar hij een van „'t gebroetsel, dat penn' off degen voert" sprekende invoert. Zie *N. Klass.* III. 78.

4) De taal in beide steden was te veel met dialect besmet om door lieden van goede opvoeding gesproken te worden. Die het „malle" van het eene, en het „walgelijke" van het andere dialect bij elkander wil genieten, leze Huygens' *Trijntje Cornelisz.*

5) *Onderscheidelijck* wordt misschien door V. bedoeld voor hetgeen wij thans met een „onduitsch" woord „gedistingeerd" noemen.

6) *Tong*, tongval.

kennisse besnoeien, oock niet al te Latijnachtigh [1]), nochte te naeu gezet en nieuvvelijck Duitsch spreken [2]), maer zulcks dat de tong haer eigenschap niet en verlieze, vvaer van de hervormers onzer spraecke niet geheel vry zijn.

Men vermijde, gelijck een pest, de vvoorden tegens den aert onzer tale, te verstellen [3]); een evel daer doorluchtige Italianen, Spanjaerden en Franschen oock van zieck zijn [4]). VVy mogen hier in nochte Grieken, nochte Latijnen navolgen. VVort hier tegens gezondight, terstont verliest de spraeck haren luister, en ons oor vvraeckt [5]) dat geluit; eenen valschen klanck, die de muzijck der tale bederft. In oude Hollantsche liederen hoort men noch een natuurlijcke vrypostigheit [6]), vloeientheit, en bevallijcken zvvier; [7]) maer het gebrack [8]) den eenvoudigen Hollander aen opmercking en oefening, om zijn geestigheit, uit een natuurlijcke ader vloeiende, krachtigh op te zetten, [9]) en te voltoien.

Het rijmen moet hy zich eerst gevvennen, om rijckdom van vvoorden en rijmklancken gereet te hebben, zonder het vvelck de vaerzen kreupel en verleemt [10]) zouden vallen [11]), en zelfs aer-

---

1) Dit was vooral de fout van Hooft, wiens proza inzonderheid dit gebrek aankleeft.

2) Misschien doelt V. hier op de gewrongenheid die b. v. in Spiegels *Hertspiegel* heerscht. Hoe hoog V. dit werk waardeerde, hij had te zuiveren smaak om voor dat gebrek blind te zijn. Verg. *N. Klass.* IV, 102 vlgg. Misschien was het ook een houterige, zuiver grammaticale spreektaal, die V. als eene nieuwerwetsche pedanterie afkeurde.

3) *Verstellen*, verplaatsen.

4) Mr. van Lennep haalt als een bewijs dier zelfde gemaaktheid bij de Franschen de bekende plaats aan uit Molières *Bourgeois Gentilhomme:* „D'amour mourir me font, belle marquise, vos beaux yeux."

5) *Wraecken*, opkomen tegen. Zie *N. Klass.* II. 104, 5.

6) *Vrypostigheit*, ongedwongenheid, losheid. *Vrijpostig* wordt thans alleen in ongunstigen zin gebruikt.

7) Die met ons oud volksgezang bekend is, weet hoe waar Vondels opmerking is. Men denke slechts aan liedekens als:

Het daghet in den Oosten,
Het lichtet overal,
Hoe weinich weet mijn liefste,
Waer dat ic henen sal.

8) *Gebreecken*, ontbreken.

9) *Opzetten*, opbouwen, ontwikkelen.

10) *Verleemen*, verlammen, krachteloos maken. Zoo ook Bredero: *Het daghet*, 12:

Want Pluto bits heeft Cupido *verleemt.*

11) *Vallen*, zijn. Zie *N. Klass.* passim.

tige [1]) vonden en gedachten hunne bevallijckheit verliezen. Hierom vvaer het geraden eerst eenige heilige of vveereltsche historien, oock verzieringen,[2]) uit Virgilius, Ovidius, Amadis,[3]) en Bokatius, te rijmen, om zich van de rijmkunste meester te maecken, en op de baen te geraecken. Men magh om het rijm en de maet de tael niet vervalschen, en gelijck een kint stamelen en struickelen. Het rijmvvoort schijne niet gevonden om het rijm te vinden, maer zy zoo gestelt of het geen rijmterm vvaer. Het vaers schijne oock geen rijmelooze rede, maer trecke den aert van een vaers aen, en sta vvacker op zijne voeten. Heeft het geene zenuvven, zoo hangt het slap en vadzigh: [4]) is het te gedrongen, zoo staet het stijf, gelijck een lant knecht [5]) in zijn harnas.

De stijl zy snedigh, [6]) en geen stomp mes gelijck. Het scherpt de zinnen, en maeckt een goede pen zich te gevvennen een zelve zaeck en zin op verscheide manieren te bevvoorden, [7]) en cierlijck uit te drucken. Vaerzen vvillen gaerne vriendelijck [8]) en zuiver [9]) zijn: vvant de Zanggoddinnen zijn maeghden, aen vvie vriendelijckheit en zuiverheit betaemt. Voertmen zomtijts eenige harde vaerzen in, dat moet uit geen gebreck, maer uit de stoffe geboren, en ter zaecke vereischt worden. Bynamen moeten niet

---

1) *Aertig*, aardig, geestig. Over de schrijfwijze met *t* vindt men in het *Ned. Wdb.* I. 554: „Geen wonder, dat het afgeleide *aardig*, onbewust met *aerte* (kunst) in verband gebracht, allengs niet alleen bij sommigen *aartig* begon te luiden, maar ook iets van de beteekenis van *aerte* aannam."

2) *Verziering*, verdichtsel. Zie *N. Klass.* I. 3, 6.

3) Tusschen de twee Romeinsche dichters en den sierlijken Italiaanschen prozaschrijver Boccacio komt Amadis al zeer vreemd te staan. Amadis toch is niet de naam eens schrijvers, maar die van den fabelachtigen ridder *Amadis de Gaule*, die in Spanje wordt gezegd een rol gespeeld te hebben, gelijk aan die van Karel den Groote in Frankrijk en Arthur in Engeland. Over de heldenfeiten van Amadis ontstond in de XIVe eeuw een gedicht in 24 boeken, deels in het Spaansch, deels in het Fransch geschreven. V. bedoelt hier ongetwijfeld den geheelen cyclus van ridderromans over Amadis. Zie over die romans Dr. ten Brink, *Brederoö*, 133.

4) *Vadzigh*, log.

5) *Lantknecht*, elders bij V. *lantsknecht*, een verkeerde spelling, daar het beteekent een krijgsknecht met de *lans* gewapend. Zie *N. Klass.* I. 18, 2.

6) *Snedigh*, sierlijk, net besneden, het tegenovergestelde van *bot*, *lomp*.

7) *Bewoorden*, in woorden brengen. Zoo ook Hoofts *Br.* 133: „Hoe dikwils blindtdoekt ons de onweetenheit van Midas, dien 't aan kennis gebrak, om zyn gebodt wel te *bewoorden?*

8) *Vriendelijck*, liefelijk, zacht, zoetvloeiend.

9) *Zuiver*, net, keurig.

ledigh [1]) staen, nochte voor stopvvoorden dienen, maer de beelden slachten, [2]) die eenen balck of het gevvelf onderstutten, en hun vverk doende, met een tot cieraet des gebouvvs strecken.

VVie voor Poeet vvil gaen, [3]) moet van een' rijmer wel Poeet, maer van Poeet geen rijmer vvorden; anders gaet men van de hooghste in de laeghste schole, en op de A B banck zitten. Loven hem hierom de slechthoofden, dat vergult [4]) den rijmer, gelijck een krans van boterbloemen den kinckel. De laurier vvort den Dichter niet van den gemeenen hoop geschoncken, maer van zulcken, die met kennisse en zekerheit de kroon uitreicken, en het snaterbecken der aecksteren [5]) van zvvanezang onderscheiden.

Rijmers, die eerst hun A B opzeggen, vallen vervvaendelijck aen 't zvvetsen, gelijck de quackzalvers, om hun zalfpotten te venten. Die vvat verder komen, laten zich voorstaen dat ze groote bazen in de kunste zijn, en zvvetsen kunstiger, doch het is met woorden van anderhalven voet lang, [6]) of een doorgaende bravade [7]), en louter blaeskaeckerye. Aldus vvinnenze gunst by den slechten hoop, die den mont vergeet toe te doen, en gelijck naer hemelval [8]) gaept. D'Alleroutste en beste Poëten zijn de natuurlijckste en eenvoudighste. [9]) De nakomelingen, om hen

---

1) *Ledigh*, op zich zelf.
2) *Slachten*, gelijken. Zie *N. Klass* I, 34, 4.
3) *Gaen*, doorgaan, gelden.
4) *Verguiden*, vereeren. Zoo ook R. Anslo, *Poëzy*, 63.

Wat kunst was oit zoo zeer
Vergult met gunst, geviert met lof en eer.

Zie Huydec. *Pr.* III. 112.
5) *Aecksier*, ekster, een oudere en meer oorspronkelijke vorm.
6) De *sesquipedalia verba* van Horatius in de *Ars. Poet.* 96.
7) *Bravade*, snorkerij, bluf. Zoo ook in Hoofts *Ged.* 144:

Het menschelyk geslacht, 't welk lichtlyk zich vermeet,
Droegh roem van dat het was zoo weerbaar t'aller zyen,
Dat het zich van 't geweldt des Mingods kon bevryen,
Bravade die hem smart' en bitterlyken speet.

8) *Hemelval*, een bij dichters zeer gewoon woord voor het uit den hemel nedergedaalde, in navolging van het Gr. *διοπετὴς*, *οὐρανοπετὴς*, gevormd. Zoo bij Trip:

Om, met een' klank van *hemelval*, eeuwig in mijns Goëls roem te rijzen.

Is de poëzie *hemelval*, dan is ze heerlijk schoon, dan verraadt ze haar goddelijken oorsprong.

9) Door V. werd reeds zeer goed de hooge voortreffelijkheid der *natuur*poëzie van een Homerus b. v. tegenover de latere *kunst*poëzie, als van een Vergilius, gevoeld.

voorby te rennen, vielen uit eerzucht of aen het snorcken en poffen, [1]) of vernissen en blancketten. Dat behaeghde in het eerst, gelijck vvat nieuvvs, den min verstandigen, en klonck den nieusgierigen, gelijck een donderslagh, in d'ooren: doch het vervvonderen duurde een korte vvijl, en de vvakkerste oogen zagen hier door; en d'outsten tegens de jonger vvercken, in de schale van een bezadight oordeel, opgevvogen, vielen de lesten te licht, en d'outsten behielden den verdienden prijs.

Om dan opgeblazenheit en kreupelheit te vermijden, zal men niet plat op d'aerde vallen, en in het stof kruipen, nochte doorgaens al te snel zonder noot aenjagen, [2]) maer op zijn pas voortdraven, en vvel letten vvaer men rijzen, vvaer men vvenden en keeren moet; en, gelijck een goet muzikant, den toon naer den aert der zaecke vveten te schicken, dan laegh, dan middelbaer, dan hooger. Zommigen heffen hoogh op, [3]) en laten het uit onvermoogen laegh vallen. Een goet zangmeester kent zijne stem, en spant de keel niet uit hare kracht. Lichtvaerdige dertelheit, zotte pracht, en ongeschickte overdaet is geen cieraet, dat een gezont oordeel vergenoeght. Elck ding vvil met zijn eige maniere van spreken uitgebeelt, [4]) en niet al te verre gezocht worden.

Verciertghe uvv vaers met bloemvverck, naer den stijl der Rederijckkunste; hael het niet te vvijt, maer blijf by een voegelijcke [5]) vervve, en binnen het besteck van verstaen te vvillen vvezen. Zal een ander uvve rol verstaen; verstaze eerst zelf te dege [6]), en spreeck klaer. Eenigen schrijven al vvillens [7]) duister, en vvillen zich zelfs niet verstaen; op dat men zich hier over vervvondere, en hun dit tot vvijsheit toeschrijve. Anderen schrijven slecht van heerlijcke dingen, en schilderen de zon met houtkole.

Een leergierige lette vvel op de lessen en regels der kunste, gevonden uit het voorbeelt der treflijckste [8]) Dichteren. Hy be-

---

1) *Poffen*, pochen, snoeven, Kil. efflare inanes glorias, een klanknabootsend woord.

2) *Aenjagen*, voorthollen.

3) *Opheffen*, aanheffen, beginnen.

4) *Uitbeelden*, afbeelden. Zie *N. Klass* IV. 75, 4.

5) *Voegelijck*, gepast, in harmonie met het wezen der zaak, en daardoor bevallig.

6) *Te dege*, flink, goed. Zie *N. Klass.* III. 36, 3.

7) *Willens*, met opzet. Zie over dezen participiaalvorm in den genit. *N. Klass.* III, 71, 8.

8) *Treflijck*, voortreffelijk. Zie *N. Klass.* passim.

vlijtige zich om dagelijx toe te nemen in kennisse van verscheide vvetenschappen, om, is het niet van alles volmaeckte-lyck, dat zvvaer ja onmogelijck valt, ten minste ter loop van vele dingen kennis te hebben, om zijn vverck naer den eisch uit te voeren. Zoo treckt en vergadert de honighby haer voetsel uit alle beemden en bloemen. Het vvaer raetzaem Salomons vvijze spreucken, Cicero, Seneka, en Plutarchus vvercken van de zeden, en het leven der doorluchtige mannen, en diergelijcke schriften te lezen, en te herlezen. VVie in den vloet dezer pennen zvvemt, zal overvloeien van zinrijcke gedachten en vaste stellingen. De Beeldenaer van den geestrijcken Ridder, Cesar Ripa, [1]) nu in Nederlantsch verduitscht, bestellen [2]) geestige vonden, om het vverck levendigh uit te drucken en rijckelijck te bekleeden.

Kennis van uitheemsche spraecken vordert [3]) niet vveinigh, en het overzetten uit vermaerde Poëten helpt den aenkomende Poeet, gelijck het kopieeren van kunstige meesterstucken den Schilders leerling. Dees begint eerst van eenige leden en deelen, eer hy een geheel lichaem tekent; en eerst van een ge-

---

1) Als curiositeit deelen wij hier den door van Lennep (*V.* VI. 48) medegedeelden titel van het werk mede, dat door V. de *Beeldenaer* wordt genoemd. Hij munt niet door kortheid uit: „Iconologia, of uytbeeldingen des verstands: van CESARE RIPA van *Perugien*, Ridder van S. S. *Mauritius* en *Lazzaro*. Waer in verscheiden afbeeldingen van Deughden, Ondeughden, Genegentheden, Menschlijcke Hertztochten, Konsten, Leeringen, Sinlijckheden, Elementen, Hemelsche Lichamen, Landschappen van Italien, Rivieren van alle deelen des Werrelts, en alle andere ontallijcke stoffen, met hare verklaringen, werden verhandelt. Een werck dat dienstigh is, allen Reedenaers, Poëten, Schilders, Beeldhouwers, Teyckenaers, en alle andere Konstbeminders en Liefhebbers der Geleertheyt en eerlijcke Wetenschappen. Om uyt te drucken, en te vinden, 't Begrip van alle Sinnebeelden, Invallen, Devijsen of Sinteykenen. Oock om te spreecken, van allerleye toerustingen, 't zy op Bruyloften, Lijckstaetien en Zeege-feesten. Mede om te vertoonen, de Gedichten der Tonneelspeelders, en om uyt te beelden, met haere eygene teyckenen, al het geene, eenighsins, in der Menschen gedachte, kan vallen. Verrijckt met veele Beeldnissen en geestige geleerde overwegingen, door de uytnemende verbeteringe van Giov. Zaratino Castellini Romano. uyt het Italiaens vertaelt door D. P. PERS. Amstelredam, by *Dirck Pietersz Pers*, Boeckverkooper op 't Water, recht over de Koorenmerckt, in 't jaer 1644" (in 4o. inleiding VI en 635 blz.). Het werk van Ripa: *Iconologia overa Descrittione di diverse Imagini, cavate dall' antichita, e di propria inventione*, werd in het jaar 1603 te Rome uitgegeven. Zie Sax, *Onomast.* IV, 147; Jo. Fabricii *Hist. Biblioth.* Pars. III, 480.

2) *Bestellen*, verschaffen.

3) *Vorderen*, vooruit brengen, helpen.

heel lichaem, eer hy een historie van verscheide beelden ordeneert, en gansche vertooningen op het panneel, als op een tooneel, stelt. VVanneer de deelen, elck in 't byzonder, vvel vvaergenomen zijn, dan zal het geheele vverck vvel volgen, daer men niet aen beginnen magh, voor dat men een vast begrijp, hant,[1]) en handelinge[2]) van de byzondere deelen hebbe. Zoo ziet men den besten meesteren de kunst af, en leert, behendigh stelende, een' ander het zijne te laten. VVie leerzaem is, late zich de beginsels, die altijt moeielijk vallen, niet verdrieten. De kleenen leeren zoo aen stoelen en bancken gaen: daer na, stouter en steviger gevvorden, durvenze afsteecken, en behoeven geene ondersteunsels meer: anders vergaept men zich te vervvaent aen eige inbeeldingen, en vervalt in grove misslagen, tervvijl men vvijzer dan zijn leitsman vvil geacht zijn. Aldus heeft Virgilius, de Prins der Poeeten zelf, oock van Homeer en anderen vele ontleent, en uit de Griecksche tale met zulck een oordeel ingevoert, dat hy'er onsterflijcken lof uit haelde. Evenvvel indien ghy eenige bloemen op den Nederlantschen Helikon plucken vvilt, draeg[3]) u zulcks,[4]) dat het de boeren niet mercken, nochte voor den Geleerden al te sterck doorschijne.

Op zijn eige riemen zich op dit gevaerlijcke vaervvater begevende, moet men zijne kracht overvvegen, eer het schip zee kieze. Menighten lijden hier schipbreuck, die, door vervvaentheit aengevoert, ja vervoert, zich te vroegh en te diep op dezen Oceaen vvagen, en niets is 'er schadelijcker als eige liefde, die fraeie vernuften verblint, en onderhout.[5]) Die naulix tvvee of zes goede regels vveet uit te vvercken, vvil een lierdicht opzetten. Die qualijck een lierdicht kan, vvil voort een treurspel spelen of een heldenvverck trompetten.[6]) By trappen klimt men eenen toren op, en niet zonder trappen, ten zy met gevaer van den hals te breecken. D'een bereickt langsamer, d'ander sneller den top der volkomenheit; hoevvel men hier naulijx volkomenheit

---

1) *Een hand hebben van iets*, met iets kunnen omgaan. Een *handjen* hebben wordt nog gebruikt.

2) *Handelinge hebben*, kunnen behandelen.

3) *Zich draeghen*, zich gedragen.

4) *Zulcks*, zoodanig.

5) *Onderhouden*, bij den grond houden en dus verhinderen zich te verheffen.

6) *Trompetten*, met een schel en schetterend geluid voortbrengen, uitbazuinen. *Heldenwerck*, heldendicht.

vint, om dat die de maet van 's menschen vermogen overtreft.

Beveel het papier niet terstont al vvat u in den zin schiet, maer toetst uvve inbeeldingen, vonden en gedachten ofze der penne en den dagh vvaerdigh zijn. Ghy ziet hoe de hoenders, den kop in de lucht stekende, met smaeck en nasmaeck drincken, en de gezonde schapen het gras erkauvven. Zoo doende zullenze de bladen niet met beuzelingen beslaen, en dingen, die niet om het lijf hebben, nochte den lezer met den ydelen dop zoecken te paeien, maer met pit, en een keerne [1]) van goeden smaeck verzaden. Het luit oock spottelijck [2]) een nieuvve vvijze op de baen te brengen, als 'er geene kunst in gemerckt vvort.

Boven al let vvel op de orde of den draet van uvve rede, en het vervolgh [3]) van zaecken: vvant zelfs geleerde bazen, die groot schijnen, zijn zomtijts vvispelturigh, springen van den os op den ezel, [4]) en mengen alle elementen onder een.

Een zelve zaeck dickvvils te zeggen en herzeggen, geeft armoede en gebreck van stoffe te kennen, en behalve dat het verveelt, voeght het de rederijckheit niet. Ontbreeckt het u aen vonden en stof, zijt liever kort dan verdrietigh lang.

Zet ghy een vverck op van eenen langen adem; laet het in 't midden, nochte in 't einde niet bezvvijcken [5]), maer doorgaens volstaen [6]), overal zich zelf gelijck zijn, en zijnen meester nergens beschamen. VVie zijn zvvackheit gevoelt, dient nootzaecke-

1) *Keerne*, kern.

2) *Spottelijck*, bespottelijk.

3) *Vervolgh*, volgorde.

4) *Van den os op den ezel springen* wordt door sommigen als eene verbastering beschouwd: *van den orse op den ezel*, of, zooals het bij Servilius voorkomt, de eerste, die het spreekwoord vermeldt: *van het paert opten ezel*. Harrebomée, *Spreekwdb.* III. 181 betwijfelt die verbastering. „De Nederlandsche schilder Van Berghem, die in de XVIIe eeuw leefde, heeft in de meeste zijner compositiën, zoowel op schilderijen als etsen, beelden op ossen geplaatst. Een bewijs dat men den os niet alleen als trekdier, maar ook onder den man gebruikte. In Noord-Brabant is dit zelfs thans nog gansch niet vreemd." Bij Servilius is het eene letterlijke vertaling van een Latijnsch spreekwoord, en men zou dus haast wel geneigd zijn aan de verbastering te denken, zoo niet in het Hd. beide vormen ook bestonden: „Sich vom Ezel aufs Pferd (auf den Ochsen) setzen"; en „Vom Esel auf die Kuh." Zie Wander, *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*, I. 857.

5) *Bezwijcken*, verflauwen.

6) *Volstaen*, krachtig blijven. De uitdrukking is aan de scheepvaart ontleend van de zeilen, die door den wind overal krachtig zijn opgeblazen.

lijck raet te zoecken by anderen, en elck meester in zijn kunste en ambacht te gelooven, en de volmaeckste manieren van spreken en vvercken by hen uit te kiezen. Een rechtschapen [1]) Dichter slachte de stroomen, die niet af maer altijt toenemen, en met eenen vollen boezem [2]) endelijck in de rijcke zee uitbruizen. Hoe het vverck grooter is, hoe [3]) daer meer kunst en oordeel toe vereischt vvort: en gelijck de schilders in kleene beelden de gebreken en misslagen kleen rekenen; zoo openbaert zich de misstellinge en 't gebreck, naer de grootheit der personaedjen en zaecken, te grooter.

De leergierige volge dezen gulden regel, die zich vvijdt uitstreckt, om zijn vverckstuck doorgaens geluckigh uit te voeren, dat is, dat hy lette op den staet, eigenschap en gesteltenis van elcke personaedje en zaecke, en die elck naer heur natuur uittekene. VVie dit maghtigh is, en daer den slagh van heeft, kan veel velts vvinnen, en zal altijt binnen de palen der voeghlijckheit [4]) blijven; een deught, die in Virgilius zoo heerlijck en goddelijck boven alle zijn overvloedige kunstdeughden uitmunt. Nu behoef ick niet in 't breede en vvijtloopigh t'ontvouvven hoe men zich te schicken hebbe naer een ieders ampt, oude [5]), kunne, lantsaert, gelegenheit [6]), hoedanigheit, en vvat des meer zy. Aldus geeft een kunstigh schilder elck dingh zijn eige verf. VVie de natuur allernaest volght, die is de rechte Apelles, en zoude, gelijck d'aeloude penseelen [7]), niet alleen menschen, maer zelfs dieren en vogels verkloecken.

Maer om veiliger en vaster te gaen, geef uvve dichten niet in uvven eersten yver aen den dagh [8]). Laetze een goede vvijl onder u rusten: ga'er dan eens en andervverf, ja zevenvverf, met versche zinnen over: vvant ons oordeel is, naer de gesteltenis der herssenen, gelijck de lucht, zomtijts helder, zomtijts betrocken.

---

1) *Rechtschapen*, waar, zooals men behoort te zijn. Zie *Ned. Klass.* IV. 86, 2.

2) *Boezem.* Zie bl. 94. aant. 1.

3) *Hoe — hoe*, werd niet als thans door het bnw. gevolgd, maar door het onderwerp. Zie *N. Klass.* III, 58, 5; IV, 4, 6.

4) *Voeghlijckheit*, gepastheid, welvoegelijkheid, en bij uitbreiding: bevalligheid, schoonheid.

5) *Oude*, ouderdom. Zie bl. 83, aant. 3.

6) *Gelegenheit*, gesteldheid, toestand, vermogen, Zie *N. Klass.* IV. 87, 4.

7) *Penseel*, voor schilder, die het penseel hanteert.

8) *Aen den dagh geven*, in het licht geven. Zie *N. Klass.* IV, 22, 5.

Een Dichter heeft zijne luimen: hierom laet het gedicht van [1]) eenen Aristarchus, [2]) ja verscheide keurmeesteren keuren. Deze zullen uitmonsteren [3]) al vvat misstaet, zoo vvel dat de Kunst, als de Zeden betreft, vvaer in menighmael deze goddelijcke vvetenschap jammerlijck misbruickt vvort: en gelijck het zvvaerste meest vveeght, zoo moet men zich vvachten voor ongebondene en oneerlijcke [4]) vvoorden en vonden, daer niet dan laster [5]) voor den Dichteren in 't algemeen uit ontstaet: vvant dit gaf oorzaeck dat eertijts de Rederijckkamers gesloten, de tooneelen verboden vvierden. [6]) Indien men bordeelspreucken en spreeckvvoorden, en vuilicheit van hoeren en boevejaght [7]) uitbant, zoo zal de Schouvvburgh een eerlijck tijtverdrijf strecken, en oock voor deftige lieden openstaen. VVie zich hier tegens verloopt, [8]) bederft de zeden, en den luister van zijn vverck.

Ioocken uwe ooren naer eenen vleier, die elck naer den mont spreeckt, ghy bedrieght niemant dan u zelven. Haetghe den openhartigen bestraffer, die geene gebreken verschoont, zoo blijftghe daer in [9]) steecken. Zulcke eigenzinnigen, of eer kranckzinnigen, zijn niet te raden, randen menighmael in hunne razende kortse [10]) al raeskallende de geneesmeesters aen, en leeren vvie men schuvven moet. Zy vvillen hun ontstelt en misstelt vverck van geene fixe lezetters [11]) aengetast nochte gehandelt [12]) hebben, en schricken voor de moeielijckheit en pijne van het misstelde been te herstel-

1) *Van*, door.

2) *Aristarchus*, voor scherp criticus, naar den Griekschen grammaticus, die in de tweede eeuw voor Christus leefde, en zich vooral met Homerus' werken bezig hield.

3) *Uitmonsteren*, na monstering en keuring uitnemen.

4) *Oneerlijck*, onvoegzaam, onfatsoenlijk. Zie *N. Klass.* I. 28, 2;II. 61, 10.

5) *Laster*, schande. Verg. bl. 77, aant. 3.

6) Dat de Rederijkerskamers werden gesloten zal wel meer er in gelegen hebben, dat de leden zich niet ontzagen de *questions brûlantes* van den dag in hunne spelen te brengen, en een scherp oordeel over regeeringszaken te hebben. Zie Kops, *Gesch. der Rederykeren*, 247 vlgg.

7) *Boevejaght*, geboefte. Zoo ook Hoofts *N. H.* 722: „(Hy) bestaat den gezelschappe dat zich onderlings tot oovergift opruydde, toe te grauwen: wegh *boevejaght* flux wegh."

8) *Zich verloopen*, zich vergrijpen. Zie *N. Klass.* II. 17, 7.

9) D. i.: in de gebreken.

10) *Kortze*, koorts, in het Mnl. de gewone vorm. Zie ook Kil. Terwijl overal elders de Latijnsche naam is aangenomen: Fr. *fièvre*, Hd. *fieber*, Eng. *fever*, is hier in het koortsland de eenwenoude naam bewaard gebleven, die we reeds in het Sanskr. *g'ûrti* (spreek uit: *dschoerti*) aantreffen.

11) *Lezetter*, ledezetter, heelkundige.

12) *Handelen*, behandelen. Zie *N. Klass.* passim.

len, en in het rechte lidt te voegen, zonder eens te bedencken dat de Goden de beste dingen voor zvveet en arbeit verkoopen. Zij liefkoozen hun vvanschepsels, gelijck een aep zijne jongen. Een omzichtigh en leerzaem geest bemint Apolloos zonneschijn, die alle vezeltjens en stofkens ontdeckt.

Kunsten, die den brootzack vullen, en alleen den buick dienen, zijn haest goet genoegh: een Dichter behoort hemelval en de spraeck der Goden te spreecken. De hemelsche Poëzy vvil niet op den middeltrap, maer moet in top staen, en op den toetssteen van een beslepen oordeel proef houden, naer de vvetten by de Geleerden daer toe voorgeschreven, vvaer toe vvy gevvezen vvorden.

Ondertusschen heb ick deze korte Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste, op het aenhouden der leergierigen, by my aldus, gelijck een ruvve schets, ontvvorpen; om de vvelcke naer den eisch op te maecken meer bladen papiers noodigh vvaren: daerom sla ick voor dezen tijt de voeten en maet der vaerzen, en den ommetreck en aert van allerhande rijmen en dichten over.

Vele andere dingen vvillen liever met de levendige stemme en voorbeelden, dan met de penne beduit worden: derhalve te vvenschen vvaer, dat geestrijcke vernuften, onder het beleit [1]) van geleerde Mecenaten, hier over zomtijts onderling raetpleeghden, en zoo eenen nieuvven Parnas, naer den stijl van Italie, [2]) oprechtten [3]), daer men, zonder afgunst, onzijdigh elcks oude en nieuvve dichten toetste; zoo vvel om de schoonheit en aertigheit [4]) te volgen, als om onze misslagen, uit een edele eerzucht, te mijden, en door dien middel de Neerlantsche Poëzy haren vollen glans te geven. T' Amsterdam, 1650, den 25 van Grasmaent.

J. V. VONDEL.

1) *Beleit*, bestuur. Zie *N. Klass.* IV. 83, 3.

2) Italie was ten alle tijde het vaderland der Academies, en geene plaats van eenige beteekenis, of ze had er eene, maar natuurlijk dan geen Koninklijke als ten onzent! Over den werkkring dier verzamelingen van gelauwerden zegt Hallam, *Introduction to the Literature of Europe*, I. 243: „The first academies of Italy had chiefly directed their attention to classical literature; ... they sat in judgment on a Latin ode, or debated the propriety of a phrase. Their own poetry had, perhaps, never been neglected; but it was not till the writings of Bembo founded a new code of criticism in the Italian language that they began to study it minutely, and judge of compositions with that fastidious scrupulousness they had been used to upon modern Latinity. Several academies were established with a view to this purpose, and became the selfappointed censors of their native literature." Verg. verder ald. 384, 411.

3) *Oprechten*, oprichten. Over de wisseling van *e* en *i*, zie *N. Klass.* passim.

4) *Aertigheit*, bevalligheid, sierlijkheid. Zie bl. 104, aant. 1.